

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ METİNLERİNDE
TAHMİN SIFAT FİİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ender ŞERİFOĞLU

**Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem TOPÇU

ŞUBAT – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

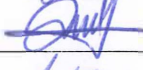

ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ METİNLERİNDE
TAHMİN SIFAT FİİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ender ŞERİFOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili

“Bu tez 06/02/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Zikri TURAN	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üye. Kaan YILMAZ	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üye. Çiğdem TOPRAK	BAŞARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	ENDER ŞERİFOĞLU
Öğrenci Numarası	:	1360Y11001
Enstitü Anabilim Dalı	:	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı	:	YENİ TÜRK DİLİ
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	ORTA TÜRKÇE METİNLERİNDE TAHMİN SIFAT FİİLİ
Benzerlik Oranı	:	%15

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

15/02/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem TOPÇU

Tarih: 15/02/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Temeli Orta Asya'nın steplerinde atılan, yüzyıllardır dünyanın birçok bölgesinde konuşulan, yazı dili ve işlenmiş bir edebi dil olan Türk dili yapı bakımından ekleşmeli bir dildir. Türk dilinin ekleşme sistemi içerisinde fiilimsiler ve onun bir alt kategorisi olan sıfat fiiller, dilimiz açısından son derece önemli bir yere sahiptir ve yüzyıllardır pek çok edebi eserde işlek olarak kullanılmıştır. Biz de son derece işlek olan bu sıfat fiilleri Orta Türkçenin tarihi şivelerine ait en kıymetli eserlerinde çalışmayı uygun bulduk.

Çalışmamız Giriş, Sıfat Fiil Kategorisi, Orta Türkçe Dönemi Metinlerinde Tahmin Sıfat Fiilleri ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, sıfat fiillerin üst kategorisi olan fiilimsilerle olan ilişkisine ve sıfat fiillerin nasıl ele alındıkları hususlarına değinilmiş ve Orta Türkçe döneminin beş şivesi ve çalışmamıza konu edindiğimiz dönem eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın Sıfat Fiil Kategorisi bölümünde ise sıfat fiillerle ilgili olarak yapılan açıklamalara yer verilmiş, sıfat fiillerin Türkçenin ek sınıflamasındaki yeri açıklanmıştır.

Orta Türkçe Dönemi Metinlerinde Tahmin Sıfat Fiilleri bölümünde ise fonksiyonlar ve şekiller olmak üzere iki başlık altında Orta Türkçe dönemi eserlerinde tespit edilen tahmin sıfat fiilleri, alfabetik olarak temel ve alt fonksiyon örnekleriyle gösterilmiştir.

Çalışmamızın Sonuç bölümünde Orta Türkçe dönemi eserlerinde tespit ettiğimiz tahmin sıfat fiilleriyle ilgili bilgi verilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma süresi boyunca beni her konuda destekleyen, önerileriyle çalışmamızın ortaya çıkmasında değerli katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem TOPÇU'ya, çalışmalarıyla dil bilgisine yeni bir bakış açısı getiren, dil bilgisine kazandırdığı yeni bakış açısıyla ufkumu genişleten ve kendisinden ders almaya müşerref olduğum Prof. Dr. Zikri TURAN'a çok teşekkür ederim.

Ender ŞERİFOĞLU

08.02.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
İŞARETLER.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: SIFAT FİİL KATEGORİSİ	22
2.BÖLÜM: ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ METİNLERİNDE TAHMİN SIFAT	
FİİLİ.....	30
2.1. Fonksiyonlar	30
2.1.1.Tahmin.....	30
2.1.1.1. Tahmin-Arzu.....	44
2.1.1.2. Tahmin-Endişe	49
2.1.1.3. Tahmin-Gereklilik.....	50
2.1.1.4. Tahmin-İhtimāl	51
2.1.1.5. Tahmin-İkâz	81
2.1.1.6. Tahmin-Kıyas.....	95
2.1.1.7. Tahmin-Öğüt.....	95
2.1.1.8. Tahmin-Soru	95
2.1.1.9. Tahmin-Şart.....	96
2.1.1.10.Tahmin-Tasarı.....	96
2.1.1.11.Tahmin-Tavsiye	97
2.1.1.12.Tahmin-Temenni.....	98
2.1.1.13.Tahmin-Vaad.....	101
2.1.1.14.Tahmin-Varsayım	107
2.1.1.15.Tahmin-Yetkinlik.....	107

2.2. Şekiller	109
2.2.1. -AsI	109
2.2.2. -DAçI	109
2.2.3. -GA	110
2.2.4. -GAy	111
2.2.5. -Gu	113
2.2.6. -gUçI	114
2.2.7. -gUsI	114
2.2.8. -IsAr	115
2.2.9. -sA gerek	116
2.3. İçinde Yer Aldığı Ekleşme Ögelerinin Ses ve Şekil Komşuluğu Bakımından	
Tahmin Sıfat Fiilleri.....	116
2.3.1.Tamlananı Anlam Kategorisinde Olan Tahmin Sıfat Fiilleri	117
2.3.2.Tamlananı Görev Kategorisinde Olan Tahmin Sıfat Fiilleri	117
2.3.3.Çekimli Fiil Ekleşmesinin Yakın Komşuluğunda Olan Tahmin Sıfat	
Fiilleri.....	118
2.3.3.1.Geniş Zaman Çekimli Fiil Ekleşmesinin Yakın Komşuluğunda Olan	
Tahmin Sıfat Fiilleri.....	118
2.3.3.2.Geçmiş Zaman Çekimli Fiil Ekleşmesinin Yakın Komşuluğunda Olan	
Tahmin Sıfat Fiilleri.....	135
SONUÇ.....	138
KAYNAKLAR	139
ÖZGEÇMİŞ.....	145

KISALTMALAR

Taranan Eserlerin Kısaltmaları

GT : *Gülistan Tercümesi (Seyf-i Sarâyî)*

KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (1978); Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

KB : *Kutadgu Bilig – Yusuf Has Hacib*

ARAT, Reşid Rahmeti (1979); Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

LT : *Lisânü't Tayr (Ali Şir Nevâî)*

CANPOLAT, Mustafa (1995); Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

NF : *Nehcü'l Ferâdîs (Mahmûd Bin 'Alî)*

ECKMANN, János (2014); Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

SN : *Süheyl ü Nev-Bahâr (Kenzü'l Bedâ'î)- Mesud Bin Ahmed*

CİN, Ali (2012); Eğitim Yayınevi, Konya

Diğer Kısaltmalar

bk. : Bakınız.

ÇT : Çağatay Türkçesi

ET : Eski Türkçe

EAT : Eski Anadolu Türkçesi

HT : Harezmi Türkçesi

KT : Karahanlı Türkçesi

vb. : ve benzeri, ve bunun gibi

İŞARETLER

- + :İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
- :Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.
- Ø :Bir gramer unsurunun, telaffuz edilmeyen ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder.

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Orta Türkçe Dönemi Metinlerinde Tahmin Sıfat Fiili			
Tezin Yazarı: Ender ŞERİFOĞLU		Danışman: Dr.Öğr. Üyesi Çiğdem TOPÇU	
Kabul Tarihi: 08.02.2019		Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 144 (tez)	
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı		Bilim Dalı: Yeni Türk Dili	
<p>Türk dilinin tarihi dönemlerinden günümüz Türkiye Türkçesine kadar işlek olarak kullanılan fiilimsi kategorisine bağlı sıfat fiiller, eklendikleri fiillerin anlamını değiştirmeden bir tamlananın nitelenmesini sağlayan dil bilgisi unsurudur. Sıfat fiiller, Orta Türkçe dönemi metinlerinde gerek alt fonksiyonları gerekse bu fonksiyonları ortaya koyan şekiller bakımından zengin örnekler sunmaktadır.</p> <p>Sıfat fiiller ve alt fonksiyonları Orta Türkçe metinlerinde ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Bu durumdan hareketle hazırladığımız bu çalışmamız <i>Giriş, Sıfat Fiil Kategorisi, Orta Türkçe Döneminde Tahmin Sıfat Fiilleri</i> adlı bölümlerden oluşmaktadır.</p> <p><i>Giriş</i> bölümünde fiilimsilerin alt kategorilerinden sıfat fiiller ve Orta Türkçe dönemi hakkında kısaca bilgi verilmiştir.</p> <p><i>Sıfat Fiil Kategorisi</i> adlı bölümde ise sıfat fiillerin ne olduğu ve Türkçenin ek sınıflamasındaki yeri hakkında bilgi verilmiştir.</p> <p><i>Orta Türkçe Dönemi Metinlerinde Tahmin Sıfat Fiilleri</i> adlı bölümde Orta Türkçe Dönemine ait beş eserden alınan tahmin sıfat fiil içerikli söz dizimi örnekleri fonksiyonlarına ve şekillerine göre düzenlemiştir. Bu şekillerin içinde bulunduğu komşuluk ilişkilerine göre çözümlenmiş halleri kaydedilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Sıfat Fiil, Tahmin, Orta Türkçe Dönemi			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: On the Text of Middle Turkish Period Estimated Participle			
Author of Thesis: Ender ŞERİFOĞLU Supervisor: Dr.Öğr. Üyesi Çiğdem TOPÇU			
Accepted Date: 08.02.2019		Number of Pages: vi (pre text)+144(main)	
Department: Turkish Grammer and Literature		Subfield: Modern Turkish Language	
<p>Participles, which belong to the frequently used gerundial category of the Turkish language from the historical period to the modern day, are linguistic elements qualifying the verbs they are attached to without changing the meaning. Participles present examples of both the sub functions and the structures revealing these functions in Middle Turkish Period texts.</p> <p>Participles and their sub functions are examined in detail in Middle Turkish texts. This study which is prepared from this point of view includes the chapters of <i>Introduction, Participle Category and On the Text of Middle Turkish Period Estimated Participle</i>.</p> <p>In <i>Introduction</i> chapter a brief information about the Middle Turkish Period and the participles belonging to the sub category of gerundials are given.</p> <p>In the chapter namely <i>Participle Category</i> some information is given about the definition of participles and their place in the appendix classification.</p> <p>Syntactic examples from the five works of Middle Turkish Period showing predicting participles are organized according to their functions and forms in the <i>On the Text of Middle Turkish Period Estimated Participle</i> chapter. The analysis of these forms are recorded according to their contiguity relation.</p>			
Keywords: Participle, Estimate, Middle Turkish Period			

GİRİŞ

Türk dili ekleşmeli bir dildir ve Türkçede ekler kelimelerin sonuna gelerek söz diziminin birer üyesi haline gelir. Türkçede bir morfem farklı işlevlerde kullanılabileceği gibi farklı morfemler de aynı işlevlerde kullanılabilir. Fiilimsiler de alt fonksiyonlarıyla birlikte kelimenin anlamını çeşitlendirir ve farklı işlevlerde kullanılır.

Türkçede yoğun bir şekilde kullanılan ve bir gramer unsuru olan fiilimsiler sıfat fiil, zarf fiil, isim fiil olmak üzere üç alt fonksiyona sahiptir ve her bir alt fonksiyon da kendi içerisinde alt kategorilere ayrılır. Birçok dil bilgisi araştırmacısının konu edindiği sıfat fiiller, tarih içinde fer'-i fi'l / sîga-i müstereke / ism-i fâ'il / ism-i mef'ûl¹, fiilin sıfatlık siygası, sıfat-fiil, ortaç, partisip, isim-fiil, sıfat-eylem, fiilin sıfatsı şekli, isimsi-sıfatsı şekil² vb. şekillerde adlandırılmıştır. Günümüzde ise sıfat fiil teriminin yanında ortaç terimi de yaygın olmakla birlikte çalışmamızda sıfat fiil teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Sıfat fiillerin tanımıyla ilgili dil bilgisi araştırmacıları tarafından mutabık kalınan bir sıfat fiil tanımı yoktur. Bunun yanında Türkçede yoğun olarak kullanılan sıfat fiiller pek çok akademik çalışmanın ana konusu olmuştur. Ancak yapılan bu akademik çalışmalarda sıfat fiillere şekilci bir bakış açısı ile yaklaşılmıştır. Geleneksel gramer anlayışında da *-an, -ası, -mez, -ar, -dik, ecek, -miş* eklerinin sıfat fiil ekleri olabileceği ifade edilmiş ve bu eklerin dışında başka sıfat fiil göreviyle kullanılan bir morfemin olmadığı zikredilmiştir. Bu nedenle de sıfat fiil incelemeleri yukarıdaki eklerle sınırlı kalmıştır. Oysaki sıfat fiiller şekle göre değil de fonksiyona dayalı olarak incelendiğinde sıfat fiillerin ek sistemindeki yeri ve mahiyeti tam olarak anlaşılabilir. Bu konuyla ilgili olarak dil bilgisi araştırmacılarından Turan³ ve Topçu⁴ sıfat fiilleri fonksiyonlarıyla ele almış ve sıfat fiil eklerinin yapım eki ile çekim eki dışında, ayrı bir ek kategorisi olan fiilimsi eklerinin bir alt sınıfı olduklarını ifade etmişlerdir.

---

¹ Sıfat fiilin Osmanlı Türkçesinde kullanılan bu isimleri için bk. Topaloğlu, Ahmet (1989: 91), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

² Ayrıntılı bilgi için bk. Topçu, s.7.

³TURAN, Zikri. (2008). *Gösterme Sıfat Fiili*. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı. Ankara: Akçağ Yayınları.

⁴ Topçu'nun 2011 yılındaki "*Türkçede Sıfat Fiiller*" adlı doktora tezi sıfat fiillerin fonksiyonları ile ilgili teorik bilgi ve uygulamaların içinde yer aldığı kapsamlı bir çalışmadır.

Sıfat fiiller, fiillerin asli manalarını koruyarak fiilleri geçici süreliğine isim şekline geçiren niteleme görevli gramer unsurlarıdır. Sıfat fiillerde zaman anlamı olması sebebiyle bazı dil bilgisi araştırmacıları sıfat fiilleri zaman eki olarak değerlendirmiştir. Sıfat fiillerin zaman anlamını taşıması sıfat fiillerin zaman eki işleviyle kullanıldığı manasını taşımaz. Çünkü zaman ekleri söz diziminde zamanda bitimlilik sağlarken sıfat fiiller zamanda bitimlilik sağlamaz. Bunun yanında zaman ekleri kendisinden sonra şahıs eki alırken sıfat fiiller şahıs eki almaz. Bu farklılıkları göz önünde bulundurmeyen bazı dil bilgisi araştırmacıları sıfat fiilleri fonksiyon odaklı değil şekle göre değerlendirmiştir. Bu nedenle de sıfat fiillerin Türkçedeki mahiyeti tam anlamıyla ortaya konamamıştır. Çalışmamızda birçok dil bilgisi araştırmacısından farklı olarak sıfat fiilleri şekle göre değil fonksiyona bağlı olarak Orta Türkçe şivelerinin önemli eserleri üzerinde inceledik.

Orta Türkçe, eski Türkçeyle yeni Türkçeyi birbirine bağlayan geçiş dönemi özelliği taşımaktadır. 11. yüzyıl itibariyle Orta Asya Türk dünyası, bazı kaynaşma, karışma ve ayrışmaların sonucu olarak yavaş yavaş Türk dilinin genel yapısında birtakım değişme ve gelişmelere sahne olmuştur. Bu değişme ve gelişmeler Eski Anadolu Türkçesi, Erken Azeri Türkçesi, Bilinmeyen Orta Asya Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezm Türkçesi gibi yeni yazı dillerinin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Biz bu çalışmamızda Orta Türkçenin tarihi şivelerinden Karahanlı Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Harezm Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinin dil özelliklerini yansıtan belli başlı eserlerini inceledik. Bu sebeple Orta Türkçe dönemini ve çalışmamıza konu olan dönem eserlerini kısaca tanıtmak gerekir.

Orta Türkçe Dönemi (11-16.yy)

Türklerin X. yüzyılda boylar halinde İslâm dinini benimseyip farklı bir kültürel sahaya dâhil olmasıyla Eski Türkçe döneminden beri süregelen Türk yazı sistemi değişmemiş, belli bir müddet aynı çizgide devam etmiştir. Bunun yanında Türkçenin İslâmiyet'in kültür muhitine girilmesiyle Eski Türkçe devri sona ermiş ve birçok yeni yazı dilinin vücuda geldiği Orta Türkçe dönemi XI. yüzyılda başlamıştır. Bu yüzyılda Orta Asya'dan yola çıkan Türk boyları, Afrika ve Avrasya bölgesine doğru göç etmeye başlamışlardır.

Orta Asya'dan göç eden Türk topluluklarından Uygur Türkleri Şincan bölgesine, Kıpçak Türkleri Mısır-Suriye bölgesine, Oğuz Türkleri güneybatıya doğru yönelerek İran, Anadolu ve Balkanlara doğru göç ederken diğer kadim Türk toplulukları da Avrasya'ya doğru yönelmişlerdir. Böylece Türk dili tarihsel süreç içerisinde Afrika, Avrasya, Anadolu gibi pek çok coğrafyada kurulan Türk devletlerinde varlığını devam ettirmiştir.

XI. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar uzun bir zaman dilimini kapsayan Orta Türkçe döneminde birden fazla Türk yazı dili ortaya çıkmıştır. Bu devirde ortaya çıkan ve tezimize araştırma konusu olarak seçtiğimiz Türkçenin yazı dilleri şu şekildedir (Özyetkin, 2006: 7):

1. Karahanlı Türkçesi (XI-XIII. yy.)
2. Harezmi Türkçesi (XIV. yy.)
3. Kıpçak Türkçesi (XII-XVI. yy.)
  - a) Memlûk Kıpçak Türkçesi (XIV-XVI. yy.)
  - b) Ermeni Kıpçakçası (XVI-XVII. yy.)
4. Eski Anadolu Türkçesi (XII-XV. yy.)
5. Çağatay Türkçesi (XV-XIX. yy.)

Aşağıdaki bölümlerde Orta Türkçe döneminin tarihi şiveleri ve tezimize araştırma konusu olarak seçtiğimiz dönem metinleri hakkında bilgi verilmiştir.

1. Karahanlı Türkçesi (XI. yy-XIII. yy.)

Orta Türkçenin ilk devrini teşkil eden ve temelini Eski Türkçenin oluşturduğu Karahanlı Türkçesi, ilk Türk-İslâm devleti olan Karahanlı devletinin yazı dilini oluşturmaktaydı. Karahanlı devletinin başkenti olan Kaşgar, XI. yüzyılda İslâmiyet'in resmi din olarak benimsenmesiyle önemli bir kültür merkezi olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Karahanlı Türkçesinin temeli eski Türkçeye dayandığı için bu dönemde kaleme alınmış Divan-ı Hikmet, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakâyık gibi eserlerde Uygur Türkçesinin tesiri görülmektedir. Ancak Karahanlı Türkçesinde Uygur Türkçesine nazaran Arapça ve Farsçanın tesiri olmuştur. Türk dilinin Eski Türkçe devrinde yalnızca

bir yazı dili mevcutken Orta Türkçe döneminin ilk merhalesini oluşturan Karahanlı Türkçesinden sonra birden fazla Türk yazı dili oluşmuştur (Özyetkin,2006: 7).

Karahanlı şivesine çok defa “Orta Türkçe” denmiştir. Yine bu şiveye “Müşterek Orta Asya Yazı Dili” de denilmektedir. Genellikle yabancı Türkologların tercih ettiği bu isim Türk geleneğine uygun değildir. Çünkü dil olsun, lehçe ve şive olsun coğrafya adı ile anılamaz. Belki Müşterek Türkistan Yazı Dili densesydi yakışırdı; Orta Asya coğrafya adıdır. Türkistan ise Türk yurdunun ezeli ve ebedi adıdır. Onun içindir ki bahis konusu sahaya, ya “Karahanlı Türkçesi” yahut da “Türkistan Türkçesi” denilebilir. Yalnız, yurt adı gibi devlet adı da uygun gelir. “Çağatay Türkçesi”, “Harezm Türkçesi” ve “Osmanlı Türkçesi” gibi. Fakat “Anadolu Türkçesi” denilmez, “Türkiye Türkçesi” denilir. Zira Anadolu coğrafya adıdır. Türkiye ise hem vatan adı hem de devlet adıdır. Tabii ağzlar yer, coğrafya ve bölge adı ile anılabilir. “Musul-Kerkük Ağzı”, “Tebriz Ağzı”, “Gence Ağzı”, “Üsküp Ağzı”, “Gümülcine Ağzı”, “Konya Ağzı” gibi. Bir hususu daha belirtelim ki devlet ve vatan adı gibi başkent adı da dil ile bütünleşir. “Kâşgar Türkçesi” “Karahanlı Türkçesi”, demektir. “İstanbul Türkçesi”, “Osmanlı Türkçesi” demektir (Hacıeminoğlu, 2013:1).

Takriben iki yüz yıllık bir zaman dilimi kapsayan Karahanlı Türkçesi, ses ve şekil yapısı bakımından Köktürk ve Uygur Türkçesi'nin bir devamı niteliğindedir. XII. yüzyıl itibariyle ortaya çıkan yeni yazı dillerinde, Karahanlı Türkçesi'nin tesiri görülmektedir. Bu hususta Hacıeminoğlu (2013:1-2), Doğu Türkçesi, Batı Türkçesi, Kuzey Türkçesi, Güney Türkçesi adları ile sınırlandırılan şiveler, az çok farklı özellikler taşımakla birlikte, Karahanlı Türkçesi'nin yedinci göbekten torunları olduğunu, bu torunların Koca Dede'nin dil hazinesini paylaştıklarını söyler.

Karahanlı Türkçesinin en önemli dil yadigârları ise şunlardır:

1. Divan-ı Lûgati't-Türk
2. Kutadgu Bilig
3. Atabetü'l-Hakâyık
4. Divan-ı Hikmet

Karahanlı Türkçesinde sıfat fiillerle ilgili inceleme yaptığımız Kutadgu Bilig'in özellikleri şu şekildedir.

Kutadgu Bilig

Türk edebiyatının en önemli eserlerinden olan Kutadgu Bilig, XI. yüzyılda (1069-1070) Yūsuf Has Hācib tarafından kaleme alınmıştır. Yūsuf Has Hācib hakkında eserindeki bazı bilgilerin haricinde elimizde pek fazla bilgi yoktur. Eserinden hareketle şairin Balasagun'da 1019 yılında dünyaya geldiği, soylu bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır.

Yūsuf Has Hācib, eseri Balasagun'da yazmaya başlamış ve Kaşgar'da tamamlamıştır. Kutadgu Bilig'in yazımını 1069-1070 yılında tamamlayan yazar, eseri Karahanlı hükümdarı Süleyman Arslan Hakan oğlu Tavgaç Uluğ Buğra Han'a takdim etmiştir. Şairin kalemini beğenen Karahanlı hükümdarı kendisine “görevlerin en incisi olan” anlamına gelen has hāciblik unvanını vermiştir.

Aruz vezninin “Feülün feülün feülün feül” kalıbıyla yazılmış olan eser, Türk edebiyatında mesnevi nazım şekliyle yazılan ilk Türk-İslam eseridir. Eser seksen sekiz başlıktan oluşur ve eserin başında tevhid, na't ve dört sahābenin zikrinden sonra yaz mevsimi betimlemesi ve Karahanlı hükümdarı Tavgaç Uluğ Buğra Han'ın methiyesi yer almaktadır. Takip eden bölümlerde insanoğlunun akli ve bilgisi sayesinde hürmet kazanması ile dilin meziyet ve kusurları, yarar ve zararları yer almaktadır.

Kutadgu Bilig, alegorik (sembolik) bir eserdir ve her sembol bir kavramı temsil etmektedir. Bu sembolik kavramlardan Kün Toğdı (hükümdar) adaleti, Ay Toldı (vezir) saadeti, Ögdülmiş (vezirin oğlu) akli, Odgurmuş (zāhid) ākıbet temsil eder. Bu temsili karakterlerin yanında huzura kabulü sağlayan Hācib, arada hizmet gören Oğlan, haber getiren Yumuşçı, Ay-Toldı'nın Hācib ile buluşmasını sağlayan Küsemış ve zāhidin yanında çalışan Kumaru da temsili karakterler arasındadır. Eserde genel itibariyle insanların her iki dünya için ele geçirmek istedikleri saadetle (Ay-Toldı) bütün evrenin üzerine kurulduğu doğru kanun (Kün-Toğdı) arasındaki diyaloglarda o asrın bireysel ve toplumsal ahlāk kurallarına, bu sonuncunun akılla (Ögdülmiş) sürdürdüğü konuşmalarda da hayat felsefesine yer verilmektedir.

Eserde sefir, kumandan, vezir, hâcib, hükümdar, sır kâtibi, hazinedar, mabeyinci aşçıbaşının özellikleri ve hangi görevleri icra etmesi gerektiği anlatılmaktadır Akabinde devlet memurlarının hükümdara hükümdarın da devlet memurlarına karşı bazı haklarının olduğu ve karşılıklı ilişki içinde olduğu zikredilmektedir. Yûsuf Has Hâcib, hükümdar, vezir ve devlet memurlarını idealize etmiş ve bu kişiler kendilerine yüklenen görevleri icra ettikleri takdirde halkın kendilerine dua edeceklerini zikretmiştir. Duayı ön plana alan yazar, masivayı terk edip sadece ahiret için çalışan bir zâhid tipini okuyucuya sunmaktadır. Yazarın zâhid tipini okuyucuya sunmasındaki amaç okuyucunun nefesine hâkim olarak elinden geldiği kadar iyilikte bulunarak elde edeceği faziletleri yansıtmaktır (TDV İslam Ansiklopedisi cilt: 26; sayfa: 478).

2. Harezmi Türkçesi (XIV. yy.)

XI. yüzyılda Türkçe, Orta Asya'da iki ayrı sahada gelişme göstermiştir. Bu sahalardan Kaşgar, doğunun merkezi iken, Harezmi ve Sirderya nehrinin güney tarafındaki, Buhara Merv ve Yedisu gibi şehirler de batı sahasının merkezleri olmuştur. XII. yüzyıl itibariyle Türkçenin gelişme gösterdiği coğrafya Harezmi sahası olmuştur. Bu bölgede temelde Karahanlı Türkçesine bağlı, bünyesinde Kıpçak-Oğuz dil özelliklerini de barındıran bunun yanında da kendisine özgü dil özellikleri olan Harezmi Türkçesi vücut bulmuştur. Harezmi Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesi arasında bir geçiş Türkçesi olarak değerlendirilmektedir.

Özyetkin (2006: 8), Harezmi Türkçesinin Karahanlı, Kıpçak ve Oğuz Türkçesinin dil özelliklerini kendi bünyesinde bulundurmasının sebebi olarak bu Türk boylarının birbirlerinden siyasi, coğrafi ve dilsel açıdan kesin çizgilerle ayrılmadığını ve Avrasya bölgesinde asırlarca süren göçler sebebiyle Türk yazı dili ve lehçelerinin karşılıklı etkileşim içinde olmasına bağlamaktadır.

Harezmi Türkçesinin en önemli dil yadigârları şunlardır:

1. Mukaddimetü'l-Edeb
2. Kıssasü'l-Enbiyâ
3. Mu'inü'l-Mürîd
4. Hüsrev ü Şîrin
5. Muhabbet-Nâme

6. Nehcü'l-Ferâdis
7. Mi'râc-Nâme
8. Kur'ân-ı Kerîm Tercümelere
9. Dâsitân-ı Cümcüme (Cümcüme-Nâme)
10. Yarlık ve Bitikler
11. Siracü'l-Kulüb
12. Hilyetü'l Lisân ve Hulbetü'l Beyân (İbni Muhennâ Lügati)⁵

Bu dönemin edebi metinlerinden üzerinde inceleme yaptığımız Nehcü'l-ferâdis'in özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Nehcü'l-Ferâdis (Uştmahların Açık Yolu)

Kırk hadis tercümesi olan Nehcü'l-Ferâdis, nasihat ağırlıklı bir eserdir. Eser Kerderli Mahmūd b. Ali tarafından Harez m bölgesinde kaleme alınmıştır. Hayatı hakkında pek fazla bilgiye sahip olmamamıza rağmen eserlerinden hareketle yazarın hadis, tefsir, fıkıh gibi ilimleri bildiği anlaşılmaktadır.

Nehcü'l-ferâdis, 1358 yılından önce yazılmış ve on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Muhammed'in hayatı anlatılmakta, ikinci bölümde dört halife, Ehl-i beyt ve dört büyük mezhep imamı hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü bölümde iyi ameller, dördüncü bölümde kötü ameller anlatılmaktadır. Eserin ilk iki bölümünde konular siyer ağırlıklı olarak işlenmiş, diğer bölümlerde ise kültür tarihi bakımından önem taşıyan ve devrin sosyal hayatını yansıtan unsurlar ön plandadır. Bir hadis le başlayan her kısımda önce hadisin Türkçe tercümesi, daha sonra İslâm âlimlerinin eserlerinden hadisin içeriğine uygun hikâye ve menkıbeler anlatılmakta, zaman zaman başka hadis ve âyetlere de yer verilmektedir. Ayrıca bazı âlim, hükümdar ve mutasavvıfların hayatlarından örneklerle öğretici sözler de aktarılmaktadır. Eserin temel gayesi İslâmiyet'in emir ve yasaklarını öğretmek olduğu için sanat gayesi gözetilmeden halkın anlayabileceği bir lisan ile kaleme alınmıştır. Bu nedenle eser Türk dünyasının pek çok yerinde istinsah edilmiştir.

---

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Kuyma, s.371-382.

Nehcü'l-ferādīs, Hārizm Türkçesinin Muīnū'l-mūrīd, Kısasü'l-enbiyā ve Muhabbetnāme gibi önemli eserlerindedir. Eserde Türkçe kelimelerdeki ve eklerdeki kısa ünlüler genellikle gösterilmiştir. Ayrıca metin harekelendirildiği için rahatlıkla okunmaktadır. Edebiyat tarihçileri eserin Türkçe imla kurallarına yazılmasına rağmen daha sonradan yerel ağza göre harekelendirildiğini düşünmektedir. Dolayısıyla eser Hārizm Türkçesinin XIV. yüzyıldaki ağız özelliklerini de yansıttığından ayrı bir öneme sahiptir. Yazarın eserde kullandığı cümle kurgusundan hareketle Arapçanın etkisi altında kaldığını söyleyebiliriz(Bilgin, TDV İslam Ansiklopedisi cilt: 32; sayfa: 540-541).

3.Kıpçak Türkçesi (XII.-XVI. yy)

Batıya doğru yapılan göçler neticesinde birçok Türk devletleri içerisinde varlıklarını devam ettiren Kıpçak Türkleri, Kıpçak Türkçesini edebî dil ve yazı dili hâline getirmişlerdir. X.-XI. yüzyılda Kıpçak Türklerinin göç ettikleri bölgeler genel olarak doğuda İrtiş nehrinden başlayarak Batı Sibirya'yı ve güneyde de Kırım'dan Kuzey Kafkasya'daki Kuban ve Terek nehirlerine kadar, kuzeyde Orta İdil bölgesine kadar olan topraklarda yaşam sürmüşlerdir. Göç ettikleri bölgelerde var olan diğer kavimlerle etkileşim içerisinde bulunmuş ve bu durum dillerine yansımıştır.

XIII. yüzyılda Orta Asya'da tüm dünyayı pek çok açıdan sarsan Moğol istilâsı, Kıpçak Türklerinin yaşadığı topraklarda da olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1237 yılında Moğol ordusu Bulgarların üzerine yürüyünce Moğolların önüne çıkan Kıpçak Türkleri yerinden yurdundan edilmiş ve toprakları Moğollar tarafından tarumar edilmiştir. Bu sebeple Kıpçak Türkleri Orta İdil'e kadar göç etmek zorunda kalmışlar ve buradaki İdil-Bulgar topluluğuyla kaynaşarak bu bölgenin Türkleşmesinde büyük bir rol oynamıştır. Sonuç olarak da bu bölgede Bulgar Türkçesinin yanında Kıpçak Türkçesi de kullanılmaya başlanmıştır.

Kıpçak Türklerinin göç ettikleri bölgelerde Türkleştirme faaliyetlerinde bulunması yalnızca İdil-Bulgar bölgesinde olmamış, bu durumu Kafkasya bölgesinde görmek mümkündür. Moğal istilâsı sebebiyle Kıpçak Türkleri, Orta Asya'dan göç edip Kafkasya ve Dağıstan'a kadar gitmiş ve bu bölgelerde Türkleştirme faaliyetleri yapmışlardır. Bu zorunlu göçlerin bir bölümü de batıda Balkan topraklarına doğru olmuştur. Günümüzde Balkan topraklarında Kıpçak varlığının olması bu zorunlu göçlere dayanmaktadır.

Kıpçak Türklerinin hepsi göç etmemiş ve Deşt-i Kıpçak bölgesindeki bir kısım Kıpçak Türkü Moğol egemenliğine girmiştir. Kıpçak Türkleri her ne kadar Moğol egemenliğine girse de Moğolları hem dil hem de kültür açısından etkilemiş ve Türkleştirme faaliyetlerini Moğollar üzerinde de yapmışlardır. Tarihî seyir içerisinde Kıpçak Türkleri, Moğol devleti içerisinde hâkim güç konumunda olmuşlardır. Deşt-i Kıpçak bölgesinde 1241 yılında kurulmuş olan Altın Orda devletinin en önemli hanlarından Berke Han'ın İslâm dinini kabul etmesiyle bu Türkleşme süreci hızlanmış ve Altın Orda devleti zaman içerisinde bir Türk-İslam devleti olarak tarihte yerini almıştır. Türk kültür ve medeniyetinin en önemli bölgelerinden biri olan Harezm'in siyaseten Altın Ordu devletinin egemenliğine girmesiyle Altın Ordu Devletinin kültürü ve lisanı zenginleşmiştir. Kıpçak Türklerinin dünyanın dört bir tarafına yayılmaları, Kıpçak Türkçesinin birden çok kolda, birbirlerinden uzak bölgelerde, farklı kültür ve dil çevrelerinde gelişme göstermesine sebep olmuştur.

XIII-XVI. yüzyıllar arasında Kıpçak Türkçesi Mısır-Suriye bölgesinde ve Güney Rusya steplerinde edebî dil ve yazı dili olarak tarihte yerini almıştır. Bu bölgelerdeki yazı dili geleneğine Kıpçak Türkleri ile birlikte anılan Kuman Türkleri ve onların konuştuıkları Kuman Türkçesi de dâhil edilmektedir. Tarihte belli bir müddet Kıpçak ve Kuman isimleri birlikte kullanılmıştır. Kıpçak Türklerinin yaşadıkları coğrafyalarda bu iki Türk boyu zamanla kaynaşmış ve müşterek bir dil vücuda getirmişlerdir.

Kuman-Kıpçak Türkçesine ait eserlerden çok azı günümüze kadar ulaşmıştır. Bu eserlerden en önemlisi Kıpçak coğrafyasında Kuman Türkçesinin dil özelliklerini yansıtan ve bir sözlük mahiyetinde olan Codex Cumanicus'tur (Kumanca El yazması). Bu eserin yanında Kıpçak Türkçesi ile kaleme alınmış o döneme ait diplomatik belgeler, resmî devlet belgeleri, bitik ve yarlıklar vardır. Be eserler Kıpçak Türkçesi dil özelliklerini yansıtması sebebiyle önem teşkil etmektedir.

Altın Orda devletinin tarih sahnesinden çekilmesinden sonra kurulan Kırım, Kazan, Kasım ve Astrahan hanlıkları Altın Orda yazı dili geleneğini sürdürmüştür. Bilhassa bu hanlıklardan Kırım ve Kazan Hanlıkları Altın Orda-Kıpçak yazı dilini bir süre devam etmiştir. Ancak 1475 yılında Kırım'ın Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmesi ve 1552 yılında Kazan Hanlığı'nın Ruslar tarafından işgal edilmesiyle Kıpçak Türkçesinin gelişimi noktalanmıştır. Ön Asya coğrafyasında Kıpçak Türkçesinin bir diğer kolunu ise

yine Altın Ordu yazı dili geleneğine bağlı Memlük-Kıpçak Türkçesi oluşturmaktadır (Özyetkin 2006:8-10).

A)Memlük-Kıpçak Türkçesi (XIV-XVI. yy.)

Türklerin İslâmiyet’i önceleri münferit ve küçük gruplar, daha sonraki dönemlerde ise büyük topluluklar hâlinde kabul etmelerinin hem İslâm hem de dünya tarihinde önemli sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Türklerin İslâmiyet’i din olarak seçip İslâm Devleti hizmetine girmelerinin siyasi sonuçlarından birinin de onların devletler kurmaları olduğunu vurgulamak gerekir. Zira halifelik ordularında görev yapan, Sāmarrâ döneminde (836-892) hilafete hâkim olan Türkler arasından geniş İslâm devletinin çeşitli bölgelerine valiler tayin edildiği malumdur. Bu valilerden bir kısmı valilik görevlerini yerlerine gönderdikleri vekiller aracılığıyla yerine getirirken bir kısmı da bizzat görevleri başında bulunmuşlardır. Türklerin hilafet merkezinde artan güçleri yanında halifelerin onların karşısında zayıflamaları ve geniş ülkeleri kapsayan Abbasi Devleti içerisinde yeterli otoriteyi kuramamış olmaları bizzat Türkler tarafından Orta Doğu coğrafyasında Tolunoğulları, Sācoğulları ve İhşidiler gibi kısa süreli de olsa bazı devletlerin oluşmasına imkân tanımıştır (Yazıcı 2008: 75). Özellikle XII.-XIII. yüzyıllarda Mısır’da hüküm süren Eyyübiler döneminde Karadeniz’in kuzeyinden (Deşt-i Kıpçak’tan) Kafkaslardan ve Türkistan’dan köle satın alıp onları asker olarak kullanmak yaygın bir gelenek hâlini almıştır. Bu dönemde satın alınmış oldukça fazla sayıdaki Kıpçak ve Oğuz Türkü orduda görevlendirilmiştir. Bu görevlendirmelerde başarı olan Türk evlatları zamanla devlet içerisinde büyük bir güç hâline gelmişler ve Eyyubi Devleti’nin egemenliğini sona erdirerek müstakil bir Memlük Kıpçak Devleti kurmuşlardır. Devletin yönetimi Kıpçakların elinde idi. Ülke nüfusunun bir bölümünü de Oğuzlar oluşturuyordu. Hükümdarların çoğu ana dilleri olan Kıpçak Türkçesi dışında başka bir dili çok iyi bilmiyorlardı. Bu duruma bağlı olarak Orta Doğu coğrafyasında yöneticilerin dili olan Kıpçak Türkçesi zamanla büyük bir önem kazandı. Bu önemin artmasında Kıpçak yöneticilerin bu lehçeyle eserler verilmesi konusundaki hassasiyetleri de etkili oldu (Argunşah 2011:217).

Mısır’da gelişen Kıpçak Türkçesinin ilerlemesinde Altın Ordu ile çok eskilere dayanan siyasî ve ticarî ilişkilerin de rolü olmuştur. Türkistan’dan Orta Doğu’ya kadar ulaşan köle ticaret yolları Altın Ordu coğrafyasında kalan bazı şehirlerden de geçmekteydi.

Ayrıca bu iki akraba coğrafya arsında bilhassa XIV. yüzyıldan itibaren kültürel ilişkiler de başlamış ve Altın Ordu'dan birçok şair, sanatçı Mısır ve Suriye'ye gitmiştir. Giderken beraberlerinde ilmî ve edebî eserleri de götürerek bu sahada gelişen Memlûk Kıpçak edebiyatına ve bilimine katkı yapmışlardır (Özyetkin 2001: 33).

Evvela Doğu Anadolu'nun ardından Suriye ve Irak'ın kuzey kesimlerinin XVI. yüzyılda Yavuz Sultan Selim ile beraber bütün Orta Doğu'nun Osmanlı topraklarına katılmasıyla bu bölgede yazılan eserlerde Kıpçakça ögelerin yanı sıra Oğuzca ögeler gitgide artmaya başlamış ve Memlûk Kıpçak Türkçesi bir süre sonra Oğuzcalaşmıştır (Eckmann 1996: 68)

Orta Doğu coğrafyasında yazılan metinlerin önemli bir kısmını sözlük ve gramerler oluşturur. Hükümdarların Kıpçak kökenli, halkın ise çoğunluğunun Araplardan meydana gelmesi Araplar arasında Türkçeyi öğrenmeyi bir ihtiyaç hâline getirmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak gayesiyle çoğu Arap dilciler tarafından gramerler ve sözlükler yazılmıştır (Argunşah 2011: 218).

Eckmann (1996: 53-54), Memlûk Kıpçak Türkçesinin tarihî gelişimini üç dönemde incelemiştir. Bu dönemler ise şu şekildedir:

1.Asıl Memlûk Kıpçak Türkçesi: Dil özellikleri bakımından Harezmi Türkçesi ile sıkı bir bağlantısı olan lehçedir. Bu lehçenin dil yadigârları Gülistan Tercümesi, İrşâdü'l-Mülûk, Kitâb Baytaratü'l- Vâzih ve Münyetü'l- Guzât'tır.

2.Oğuz-Kıpçak Karışık Diyalekti: Bu dönem iki alt gruba ayrılır. Birinci grup eserlerde Kıpçak unsurlar daha hâkimdir. Bunlar: Kitâb fi 'İlmü'n- Nüşşâb (Hulâsa) ve Kitâbü'l- Hayl'dır. İkinci grup eserlerde ise Osmanlı Türkçesi unsurları hâkimdir. Bunlar ise Kitâb fi'l- Fıkh bi-Lisâni't- Türkî, Hulâsa'nın Paris nüshası ve Kitâb-ı Mukaddime Ebu'l Leysi's- Semerkandî'dir.

3. Oğuzcalaşmış Memlûk Kıpçak Türkçesi: Sultan Kayıtbay'ın oğlu Muhammed b. Kayıtbay'ın ve Kansu Gavri'nin şiirleri bu döneme aittir.

Memlûk Kıpçak Türkçesiyle yazılmış eserleri konusuna göre şu başlıklar altında toplayabiliriz:⁶

A) Gramer ve Sözlükler

- Et- Tuhfetü'z- Zekiyye Fi'l- Lügati't- Türkiyye
- Kitābü'l- İdrāk li Lisāni'l- Etrāk
- Kitāb-ı Mecmū-ı Tercümān-ı Türkī ve Acemī ve Mugālī
- El- Kavānīnū'l-Küllīyye li- Zabti'l -Lügati't- Türkiyye
- Ed- Dürretü'l- Mudiyye fi'l- Lügati't- Türkiyye
- Kitābu Bulgatü'l- Müştāk Fī Lügati't- Türk ve'l Kıpçak
- Kitābü'l- Ef'āl
- Resūlī Sözlüğü

B) Edebî Kitaplar

- Kitāb Gülistān bi't- Türkī

C) Dinî Kitaplar

- Kitāb fi'l -Fıkh bi-Lisāni't-Türkī
- İrşādü'l-Mülük ve's-Selātin Tercümesi
- Kitāb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandī Tercümesi
- Kitāb fi'l-Fıkh Tercümesi

D) Askerlikle İlgili Kitaplar

- Münyetü'l-Guzāt Tercümesi
- Kitāb fi İlmi'n-Nüşşāb Tercümesi

E) Veterinerlikle İlgili Kitaplar

- Kitāb Fī Riyāzati'l-Hayl Tercümesi
- Baytaratü'l-Vāzıh Tercümesi

---

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Güner, s.33-41.

B)Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi (XVI.-XVII. yy.)

1064 yılında Selçuklular'ın Ani'yi fethetmeleri ve Ermeni Bagratlı Devleti'ni yıkarak Doğu Anadolu'nun önemli bir kısmını ele geçirmeleri üzerine bu bölgede yerleşik olan Ermenilerin önemli bir kısmı buradan Karadeniz'in kuzeyine doğru göç etmeye başladılar. Bilhassa Kırım'a yerleşen ilk Ermeni topluluklarını takiben pek çok Ermeni, Selçuklu tehdidi karşısında Karadeniz'in kuzeyine yerleşecek şekilde bir harekete giriştiler. Bu göç hareketleri sonucunda Kırım ve civarında önemli bir nüfus yoğunluğu oluşturmaya başlayan Ermeniler bu bölgede uzunca bir süre yaşadılar (Arıkan 2006: 131; Kutalmış 2004: 37).

Özellikle XIII. yüzyıldan itibaren aralarında yakın ilişkiler kurulan Ermeniler ve Kıpçak Türkleri ticaret ve zanaat gibi kazanç alanlarında birlikte hareket etmişlerdir. Birlikte yaşama evvela kültür ardından da dil üzerindeki etkileşimi beraberinde getirmiştir (Arıkan 2006:131). Ukrayna'dan başlayarak Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak bozkırlarından geçen ve Türkistan içlerine uzanan İpek Yolu'nda seyahat etmek ve ticaret yapabilmek için bu geniş coğrafyada dönemin *lingua franca*'sı olan Kıpçak Türkçesini bilmenin bir zorunluluk olması, Ermeni tüccarların da bu dili öğrenmek kullanmalarını sağlamıştır. Bu tarihi gerçekliğin yanı sıra bugünkü Kafkasya, özellikle de Ermenistan ve Gürcistan, coğrafyasında bilhassa Gürcü hükümdarı David zamanından itibaren Kıpçakların yoğun olarak yaşadıklarını, devlet ve ordu kademesinde çeşitli görevler aldıklarını da biliyoruz. Bu durum Kral Dimitri, Giorgi ve Kraliçe Tamara dönemlerinde de sürmüş ve Kıpçakların bir bölümü bu etkileşime bağlı olarak Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. XI.-XIV. yüzyıllar arasında yaşanmış olan bu yoğun etkileşim ve gerçekleşen bu din değiştirme beraberinde Ermenilerin kendi resmî dillerinin yanında Kıpçak Türkçesini de kullanmaları sonucunu doğurmuştur. Zikredilen etkileşimin sonucu olarak XVI.-XVII. yüzyıllarda bilhassa Ukrayna'nın KamanetskPodolsk ve Lvov bölgelerinde Ermeni alfabesiyle yazılmış Kıpçak Türkçesi metinlerinin ortaya çıktığı görülür. İşte bu metinlerin diline bugün Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi denilmektedir (Argunşah 2011: 228; Garkavets 1979, 1988).

Aynakulova, Selçuklu'nun Doğu Anadolu'da ve Ermeni coğrafyasında hâkimiyeti ele geçirmesiyle beraber Karadeniz'in kuzeyine göçen Ermenilerin saf bir Ermeni toplulukları olmadıklarını, bu bölgede uzun zamandır yaşayan ve önemli bir güce sahip olan Kıpçak Türkleriyle karışarak bir bölümünün Türkleştiğini, aynı şekilde bir kısım

Kıpçak Türkünün ise Ermenilerle kaynaşarak Hristiyanlığı kabul ettiğini ve zaman içerisinde Ermeni kültürünü benimsediğini aktarır. Buna mukabil kendilerini Ermeni olarak adlandıran ancak Ermenice bilmeyen Kıpçakların sonuçta Ermeni alfabesini kullanarak en azından bu metinlerin bir bölümünü ortaya koyduklarını *Töre Bitigi* kitabında geçen ve eski Türk töresine ait unsurlardan izler taşıyan verileri esas alarak savunur (Aynakulova 2009:126).

Garkavets, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle yazılmış metinlerin sergilediği gramer özellikleri bakımından Kuman, Karayim, Urum ve Kırım Tatar Türkçeleriyle benzerlikler gösterdiğini ifade eder. Bu lehçenin XI.-XIV. yüzyıllarda Doğu Avrupa'da Kuman- Kıpçakların konuştuğu ve Codex Cumanicus ile de örtüşen bir dil olduğunu söyler (Garkavets 1993; Garkavets-Hurşudyan 2001).

Dashkevich (1983: 92-101), Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin tarihî gelişimi üç dönemde incelemektedir.

1. Sözlü Dil Dönemi (XIII. yy. sonu – XV. yy.)
2. Yazılı Dil Dönemi (XV. yy. – XVII. yy'nin ikinci yarısı)
3. Dilin Kaybolduğu Dönem (XVII. yy'nin ikinci yarısı)

Ermeni harfleriyle yazılmış bu metinlerde kullanılan dili ifade etmek için *Ҡыпчак* tili, bizim til ve Tatarca gibi adlandırmalar kullanılmıştır. Kıpçakların bu ifadeleri tercih etmelerinde dillerini Ukraynaca ve Lehçe'den ayırmak istemeleri etkili olmuştur. Tatarca terimini ise Karadeniz'in kuzeyine yerleşip bu Kıpçak Türk lehçesine yaklaştıklarında ödünç almış olabilirler (Kasapoğlu 2012: 24).

Ermeni harfli Kıpçak Türkçesiyle yazılmış eserleri konusuna göre şu başlıklar altında toplayabiliriz:⁷

1. Tarihî Vakayinameler

- Kamanets Vakayinamesi
- Polonya ve Venedik Vakayinameleri

2. Kanun Kitapları

- Töre Bitigi

---

⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Güner, s.29-31.

3. Dil Bilgisiyle İlgili Eserler ve Sözlükler

- Ermenice üzerine Kıpçakça yazılmış iki dil bilgisi kitabı, beş Ermenice-Kıpçakça tercüme sözlük ve bir Zebur sözlüğünden oluşmaktadır.

4. Dinî Metinler

- Beş adet Zebur, bir Zebur sözlüğü, dokuz dua kitabı, Vartabed Anton'un dört vaaz kitabı, Havari Pavel'in mektupları, azizlerin hayat hikâyelerine ait yazmalar ve bir adet basma eser günümüze ulaşmıştır.

5. Edebî Metinler

- Hikmetli Hikâr'ın Hikâyesi

6. Doğa Bilimlerine Ait Metinler

- Taynı Filosofskogo Kamnya

Kıpçak Türkçesinde sıfat fiille ilgili inceleme yaptığımız eserin özellikleri ise şu şekildedir:

Gülistân Tercümesi (Kitâb Gülistân bi't-Türkî)

Eser Memlük-Kıpçak Türkçesinin tek edebi eseridir ve Seyf-i Sarâyî tarafından Sadi'nin Gülistân adlı eserinden çevrilmiştir. Çeviriden daha çok uyarlama bir eser özelliğindedir. 1 Eylül 1391 tarihinde bitirilmiştir. Eserin müellifi Seyf-i Sarâyî hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Adından onun Altın Ordu'nun başkenti Sarây'dan olduğu anlaşılmaktadır (Karamanlıoğlu, 1989: XXIV).

Kitabın elimizdeki tek nüshası Leidin İlimler Akademisi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 186 varaktır ve her sayfasında on üç satır bulunmaktadır.

4.Eski Anadolu Türkçesi (XI-XV. yy.)

Anadolu, Azerbaycan, Irak, Horosan, İran gibi pek çok bölgede temeli Oğuz Türkçesine dayanan ve Orta Türkçe devri içinde Batı Türk yazı dilini temsil eden Eski Anadolu Türkçesi Anadolu'da varlık gösteren Türklerin en eski yazı dilidir. Eski Oğuz Türkçesi olarak da adlandırılmaktadır. Bugünkü Türkiye Türkçesinin temeli de Eski Anadolu Türkçesine dayanmaktadır.

Oğuz Türkleri XI. yüzyıl itibariyle Anadolu coğrafyasına varlıklarını göstermesine rağmen XI. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadarki zaman diliminde kaleme alınmış yazılı kaynak ve edebi eserler günümüze kadar ulaşmadığı için bu dönemdeki Oğuz Türkçesinin dil özellikleriyle ilgili bilgimiz yetersizdir. Var olan eserlerden hareketle Eski Anadolu Türkçesinin XI-XII. yüzyıllarda Karahanlı Türkçesi yazı dili geleneğinden kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Bundan dolayı bu dönemde yazılmış eserler Karahanlı ve Oğuz Türkçesi dil özelliklerini birlikte barındırdığı için karışık dilli eser olarak nitelendirilmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi, Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılışından Osmanlı Devletinin imparatorluk düzeyine gelişine kadar olan süreci kapsar. XIII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar olan süreç içerisinde Anadolu coğrafyasında pek çok sosyal ve siyasi değişiklik meydana olmuş ve bu durum Eski Anadolu Türkçesini de etkilemiştir. Bu nedenle Eski Anadolu Türkçesi şu üç dönemde incelemektedir:

1. Anadolu Selçuklu Dönemi Türkçesi (XI.-XII. yy.)
2. Beylikler Dönemi Türkçesi (XIV.-XV. yy.)
3. Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi (XV. yy. ortaları)

Selçuklu dönemi eserleri, XI. yüzyılda Oğuzların İran'da Selçuklu devletini kurmalarından sonra yazıldığı kabul edilen Türkçe eserlerdir. Bu devirde fazla eser kaleme alınmamıştır. Ferâiz Kitabı, Behcetü'l-Hadâyık, Kıssa-i Yusuf gibi eserler bu dönemde yazılmış en önmeli eserlerdir. Bu dönem eserleri hem Karahanlı hem de Oğuz Türkçesinin dil özelliklerini yansıttığından dönem eserleri "Karışık Dilli Eserler" olarak adlandırılmaktadır (Akar, 2014: 3).

Beylikler çağı eserleri ise 1243 yılında Köseadağ Savaşı'nda Moğolların Anadolu Selçuklu devletine son vermelerinden sonra Anadolu'da Selçuklu egemenliği bitmiş Moğol egemenliği altında Beylikler dönemi başlamıştır. Bu dönemde Anadolu beylerinin saray çevrelerinde, tekkelerde Türkçe eserler yazılmaya başlanmıştır. Özellikle Germiyanlı ve Osmanlı beyleri Türkçe yazan şair ve yazarları teşvik etmişlerdir. Anadolu'da Türkçenin yazı dili olmasında bu dönemin çok büyük yeri ve önemi vardır. Beylikler çağında mayalanan Türkçe daha sonra Osmanlı döneminde devletin diplomasi, eğitim, kültür ve sanat alanlarına kullanılarak bir imparatorluk dili olmaya başlayacaktır (Akar, 2014: 3).

Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi ise yaklaşık olarak 1453'ten başlayıp XVI. yüzyılda Osmanlı devlet müesseselerinin dili standart bir yapıya kavuşuncaya kadar sürecek olan bir dönemdir. Bu dönemde yazı diline bir tarafta Eski Anadolu çağından gelen ses ve yapı özellikleri diğer yandan eğitim ve diplomasi alanında yaygınlaşmaya başlayan standart yapılar tesir etmiştir (Akar, 2014: 3).

Osmanlı Devletinin, Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te İstanbul'u fethiyle başlayan imparatorluk çağına geçişiyle birlikte Türk yazı dili de farklı bir gelişme boyutuna girmiştir. Bu dönemde oluşmaya başlayan yazı dilinin Eski Anadolu Türkçesinden en önemli farkı, dildeki Arapça ve Farsça unsurların gerek söz varlığı, gerekse sentaktik yapılar bakımından son derece yoğun olarak sarılmış olmasıdır. Devletin yükseliş döneminde Osmanlıca veya Osmanlı Türkçesi yerel bir konuşma dilinden, çeşitli ağızları konuşanlar arasında bir iletişim aracı olma durumuna gelişti. İmparatorluğun çok geniş alanları içinde milletler üstü geçerlilik kazandı ve bir itibar dili olarak Arapça ve Farsçadan da birçok unsuru alarak standart bir dil durumuna geldi. XX. yüzyıl başında ise yerine yeni bir yazı diline, Türkiye Türkçesine bıraktı (Özyetkin, 2006: 12-13).

Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alınmış ve tezimize konu edindiğimiz Süheyl ü Nev-Bahâr'ın özellikleri şu şekildedir:

Süheyl ü Nev-Bahâr

Mesnevi nazım şekliyle yazılan Süheyl ü Nev-bahâr, XIV. yüzyılda Hoca Mesut ve yeğeni İzzeddin Ahmet tarafından Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. Türk edebiyatında beşeri aşkı konu edinen ilk aşk mesnevisidir. Bu yüzyılda yazılmış diğer mesnevilere göre dili daha arı bir Türkçe ile yazılmıştır.

Aruzun vezninin *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül* kalıbıyla yazılan eserde aruzun değişik vezinleriyle kaleme alınmış on dört gazel mevcuttur. Hoca Mes'üd, eserin yazılış sebebini, ne zaman yazıldığını, adının ne olduğunu *Sebeb-i Nazm-ı Tercemân-ı Kitab, Hatm Şüden-i Kitab ve Özr Averde*n bölümünde yazmıştır (Ciğa, 2013:2).

5.Çağatay Türkçesi (XV. yy-XIX. yy sonu)

Çağatay Türkçesi, Orta Türkçenin son merhalesini oluşturmaktadır. XV. yüzyılda başlayıp XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Çağatay Türkçesinde Karahanlı ve Harezmi Türkçesinin dil özelliklerini de görmek mümkündür. Çağatay Türkçesi Nevāī'nin eserleriyle bir edebî dil halini almış ve XX. yüzyılın başına kadar Oğuz boyları dışında kalan Türk boylarında ve onları vücuda getirdikleri devletlerde varlığını devam ettirmiştir. Sovyet Rusya'nın slavlaştırma politikası neticesinde Çağatay Türkçesinin gelişimi sekteye uğramış ve süreç içerisinde tarih sahnesinden çekilerek yerini Çağdaş Özbek Türkçesine ve Uygur Türkçesine bırakmıştır (Özyetkin, 2006: 13).

Çağatay Türkçesinin tarihî devirleri şu şekildedir:

A)İlk Çağatay Türkçesi veya Nevayî Öncesi Dönem (XV. yy'ın ilk yarısı)

Harezmi Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçişte bir hazırlık dönemi özelliği göstermektedir. Bu nedenle bu dönemde kaleme alınan eserlerde Harezmi Türkçesinin dil özelliklerini görmek mümkündür. Ancak dönemin sonuna doğru Harezmi Türkçesinin etkisi azalmaya başlamıştır. Bu dönem XV. yüzyılda Ali Şîr Nevāī'nin oluşturduğu edebî dil ile birlikte son bulmuştur.

B)Klasik Çağatay Türkçesi Dönemi(XV. yüzyılın ikinci ve XVI. yüzyılın ilk yarısı)

Herat'ı devrin kültür ve sanat merkezi haline gelmesinde etkin bir rol üstlenen Çağatay Devleti hükümdarı Hüseyin Baykara'nın ve bu dönemin en güçlü kalemi olan Ali Şîr Nevāī'nin başlattığı dönemdir.

Çağatay hükümdarı Hüseyin Baykara'nın 1507 yılında vefatından sonra bu klasik dönemdeki dil ve edebiyat Orta Asya ve Hindistan'da iki kolda gelişimini devam ettirmiştir. Bu dönemde Çağatay Türkçesi Ali Şîr Nevayî'nin eserleriyle en parlak dönemini yaşamıştır. Ali Şîr Nevāī'ye kadar Çağatay Türkçesinin Altın Orda-Harezmi lehçelerinin dil özelliklerini de bünyesinde barındıran karışık dilli bir yapısı vardı. Ali Şîr Nevāī, bu karışık edebî dili, Türk boylarından Özbek, Kazak, Uygur, Kırgız ve İdil-Ural Türklerinin ortak yazı dili haline getirmiştir (Özyetkin, 2006: 13).

C) Klasik Sonrası Devir (16. yyın ilk yarısından 19. yy sonuna kadar)

XVI. yüzyılın sonlarında Şeybanî hükümdarı Abdullah Han'ın ölümüyle yıllardır devam eden siyasi istikrar bozulmuş ve bunun sonucunda da Şeybanî Hanlığı bölünüp Hive, Hokand ve Buhara hanlıkları ortaya çıkmıştır. Bu hanlıklar arasında yıllar süren iç savaşlar ortaya çıkmıştır. Bu savaş ortamı kültürel ve edebi hayatı etkilemiş ve bunun sonucunda da Çağatay edebiyatında güçlü şairler yetişememiştir. Bu nedenle de Çağatay Türkçesi ve edebiyatı eski önemini yitirmiş ve tarihi seyir içerisinde yerini Özbek Türkçesine bırakmıştır (Özyetkin, 2006: 14).

Çağatay Türkçesi döneminde kaleme alınmış ve tezimize konu edindiğimiz Lisānū't-Tayr'ın özellikleri şu şekildedir:

Lisānū't-Tayr

Ferīdū'din Attār'ın Mantiku't-Tayr adlı eserinin bazı ilaveler ve kısaltmalarla yapılmış bir çevirisidir (Tören, 2001: 5). Nevāī, konuyu Attār'ın eserinden almış olsa da eser üzerinde birçok değişiklik yapmıştır. Bu yüzden sadece konu benzerliği vardır. İçerik olarak eser tamamen Nevāī'nin kendi süzgecinden geçmiş bir çalışmadır. Nevāī'nin eserinde Attār'dan farklı olarak on dört kuş vardır. Lisānū't-Tayr, Nevāī'nin hamse dışında kalan mesnevilerindedir. Nevāī 3553 beyitlik mesnevisinde Farsça şiirlerini vücuda getirirken kullandığı Fānī mahlasını kullanmıştır. Nevāī eserinin ilk bölümünde bu çalışmayı çok küçük yaşlardan beri Türkçeye çevirmek istediğini de yazmıştır. (Bulut, 2017: 30-31).

Topkapı Saray Kütüphanesi, Revan 803'teki nüshada (vr. 53b) dört divan yazdıktan başka pek çok eser vücuda getirdiği halde Mantiku't-Tayr adlı eserin tercümesini aklından bir türlü çıkaramadığını, nihayet altmış yaşına girdiğinde bu eserin tercümesine başladığını ve her gece kırk-elli beyit yazdığını anlatır. Yaşı ile ilgili ifadesinden eserin 904 (1499) yılında yazıldığı anlaşılmaktadır (Kut, 1989: 451). Nevāī'nin bu mesnevisi 1965 yılında Taşkent'te Özbekistan Fenler Akademisi tarafından yayımlanmıştır.

Çalışmanın Konusu:

Orta Türkçe, Eski Türkçe döneminden sonra gelen Türkçenin tarihi devirlerindedir. Bu dönemde İslâmiyet'in de etkisiyle Yusuf Has Hâcip, Kerderli Mahmūd b. Ali, Hoca Mesud, Hoca Ahmet Yesevi, Yükneklî Edip Ahmet, Ali Şîr Nevâî, Seyf-i Serâyî ve Kaşgarlı Mahmut başta olmak üzere pek çok şair ve yazar önemli eserler vücuda getirerek Türkçenin gelişimine büyük katkılar sağlamıştır. Çalışmamızda Türkçenin önemli gramer unsurlarından biri olan sıfat fiilleri, Yusuf Has Hâcip, Hoca Mesud, Ali Şîr Nevâî, Seyf-i Serâyî, Kerderli Mahmūd b. Ali'nin eserlerinde geleneksel gramer anlayışında olduğu gibi şekle göre değil fonksiyon açısından tespit ettik.

Çalışmanın Önemi:

Sıfat fiiller kullanılış zenginliği nedeniyle dil bilgisinin önemli bir konusudur. Sıfat fiillerle ilgili yapılan akademik çalışmalarda şekilci bir bakışla ele alınmış ve fonksiyon açısından değerlendirilmemiştir. Bu nedenle çalışmamız Orta Türkçe dönemi metinlerinde tahmin sıfat fiillerin kullanılış şekillerini fonksiyon merkezli bir bakış açısıyla göstermesi bakımından önemlidir.

Çalışmanın Amacı:

Yusuf Has Hâcip, Hoca Mesud, Ali Şîr Nevâî, Seyf-i Serâyî, Kerderli Mahmūd b. Ali'nin eserlerindeki tahmin sıfat fiilinin Türk dilinin gramerindeki konumunu ortaya koymaktır.

Çalışmanın Yöntemi:

Orta Türkçe dönemi metinlerinde tahmin sıfat fiili adlı çalışmamız teorik ve uygulama olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır.

Teorik bölümünde sıfat fiillerin dil bilgisinde neyi ifade ettiği, sıfat fiil için kullanılan terimler, bazı gramercilerin sıfat fiil ile ilgili yaptıkları tanımlamalar, açıklamalar ve şahsi yorumları ortaya konulmuştur. Bunun yanında Orta Türkçe döneminin beş önemli şivesi ve bu şivelerin en önemli yazarlarından Yusuf Has Hâcip, Hoca Mesud, Ali Şîr Nevâî, Seyf-i Serâyî, Kerderli Mahmūd b. Ali'nin çalışmamızda konu edindiğimiz eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Orta Türkçe dönemi metinlerinde sıfat fiiller ile ilgili yaptığımız tarama sonucunda sıfat fiillerin ne olduğu dile getirilmiş, gramercilerin sıfat fiillerle ilgili yaptıkları izahlarındaki tutarsız durumlar ortaya konmuş ve Türkçenin ekleşme sistemindeki yerine göre sıfat fiil izahı yapılmıştır.

Çalışmanın uygulamalı tarafını oluşturan tahmin sıfat fiili örnekleri Orta Türkçe Dönemi'ne ait, edebî ve ilmi yönden önemli, Türk dilinin özelliklerini yansıtabilecek güçte olmasına dikkat edilerek seçilmiş beş eserden fişlenerek alınmıştır. Bu eserler şunlardır: *Kutadgu Bilig*, *Lisānū't Tayr*, *Süheyl ü Nevbāhar*, *Gülistān Tercümesi* ve *Nehcü'l Ferādīs*.

Bu metinlerden alınan cümlelerdeki tahmin sıfat fiiller ve bu fonksiyonu icra eden şekiller ayrı ayrı tespit edilmiş, daha sonra bunlar ortaklık gösterdikleri diğer şekil ve fonksiyonlar ile bir araya getirilerek sınıflandırılmıştır. Sıfat fiillerin fonksiyonlarını belirlemek için Topçu'nun 2011'de sunduğu *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi* adlı yayımlanmamış doktora tezindeki sınıflamadan yararlandık. Sıfat fiillerin fonksiyonları tayin edilirken cümle içindeki diğer ek ve kelimelerle ilişkisi de göz önünde bulundurulmuştur.

Bazı sıfat fiiller, bir ana fonksiyonun yanında, bir veya birkaç alt fonksiyona sahip olduğu için, hiyerarşik düzeninin temsili bakımından önce ana, sonra alt fonksiyonlar kaydedilmiştir. Tahmin sıfat fiillerin yer aldıkları ekleşme örneklerinin ses ve şekil yakınlıkları bakımından tahlil edilen bütün sıfat fiil teşkilleri, tamlananlarının anlam veya görev kategorisinde olması, geniş veya geçmiş zaman çekimli fiilin yakın komşuluğunda bulunması gibi özelliklerine göre çözümlenmiş olarak tasnif edilmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmamızda tespit ettiğimiz tahmin sıfat fiillerin Orta Türkçe metinlerindeki durumu ortaya konmuştur.

Çalışmamıza dâhil edilen beyitlerin alındığı eserin adı ve beyit numaraları beyitlerin yanına kısaltmalarıyla birlikte yazılmış ve verilen örneklerde sıfat fiilli ekleşmelerin olduğu bölümler kalın ve italik harflerle gösterilmiştir.

1. BÖLÜM: SIFAT FİİL KATEGORİSİ

Fiilimsilerin bir alt kategorisi olan sıfat fiiller, isim fiil ve zarf fiilde olduğu gibi fiillere gelerek o fiili isim grubuna dâhil eder. Bunun yanında söz dizimi içerisinde hem yardımcı unsur hem de asıl unsurda ekli olabilirler. Geleneksel gramer anlayışında ayrıntıya girilmeden açıklanan ve bazı eklerle sınırlı tutulan sıfat fiillerle ilgili birçok akademik araştırma yapılmıştır.⁸ Yapılan bu akademik çalışmalarda sıfat fiiller yapım eki, çekim eki, zaman eki ve kip eki olarak gösterilmiştir. Bunun yanında bazı gramercilerin geleneksel gramer anlayışından farklı olarak sıfat fiili fiilimsilere bağlı diğerlerinden ayrı bir ek kategorisi olarak değerlendirdiğini görüyoruz. Sıfat fiili böyle bir bakış açısı ile değerlendiren araştırmacılar Turan⁹ ve Topçu¹⁰'dur. Bu araştırmacılar diğer gramercilerin anlayışlarından farklı olarak sıfat fiilleri şekle göre değil söz dizimindeki fonksiyonlarına göre değerlendirmiştir.

Sıfat fiillerle ilgili birçok dil bilgisi araştırmacısı kendi bakış açısına göre bir tanımlama yapmış ve bu nedenle de üzerinde mutabık kalınan bir sıfat fiil tanımlaması ortaya çıkmamıştır. Tanım açısından bir birlik sağlanamadığı gibi terim açısından da sıfat fiil ile ilgili gramerciler pek çok terim kullanmış ve bu hususta da birlik sağlanamamıştır. Bu durum da terim karmaşasının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu sebeple sıfat fiillerle ilgili gramercilerin tanımlamalarını, sıfat fiil için kullandıkları terimleri bilmek gerekir.

Sıfat fiil için gramer kitaplarında fer'-i fi'l / sîga-i müştereke / ism-i fâ'il / ism-i mef'ûl, fiilin sıfatlık siygası, ortaç, sıfat-fiil, ortaç, partisip, isim-fiil, sıfat-eylem, fiilin sıfatı şekli, isimsi-sıfatı şekil gibi tabirler kullanılmıştır. Gramerciler arasında Gülensoy (1988: 111) ve Gemalmaz (1978: 339) ortaç terimini, Banguoğlu (1974: 420) ve Korkmaz (1992: 132) sıfat fiil terimini, Banguoğlu (1974: 46) ve Ergin (1977: 321), Eraslan (1980: 3) ve Topaloğlu (1989: 91) isim fiil terimini, Emre (1945: 46) fiilsi

---

⁸ Bilgehan Atsız Gökdağ, Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Sıfat- Fiiller, Basılmamış Doktor Tezi, Kayseri: 1993, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kemal Eraslan, Eski Türkçede İsim – Fiiller, İstanbul: 1980, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. vb.

⁹ Turan, Zikri (2008) "Gösterme Sıfat Fiili". Ahmet Bican Ercilasun Armağanı. Ankara: Akçağ Yayınları, s.235-244.

¹⁰ 2011 yılında yapmış olduğu "Türkçede Sıfat Fiiller" isimli doktora tezi sıfat fiilleri fonksiyon açısından değerlendiren en kapsamlı çalışmalardandır.

terimini, Gencan (1975: 346) sıfat eylem terimini kullanmıştır.¹¹ Bu terimler içerisinde anlaşılmasında bir zorluk olmadığı ve kullanımını yaygınlık kazandığı için sıfat fiil terimini kullanmayı uygun görüyoruz.

Dil bilgisi araştırmacılarından birçoğu sıfat fiil ile ilgili birtakım izahlar yapmıştır. Dil bilgisi araştırmacılarının yaptıkları bu izahlardan bazıları şu şekildedir:

Zeynep Korkmaz (1992: 132) sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamanına bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığını aktarır. Sıfat fiilin kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekli olduğunu aktarır. Bunun yanında Korkmaz, sıfat fiil tanımının devamında geçmiş zaman (*-dlk/-dUk, -mIş/-mUş*), geniş zaman (*-r*), geçmiş ve şimdiki zaman (*-An*), süreklilik (*-IcI, -UcU*), gelecek zaman (*-AcAk*), olumsuz geniş zaman (*-mAz*) olarak gösterir. Dolayısıyla Korkmaz sıfat fiilleri fonksiyon açısından değil şekle göre değerlendirmiştir.

Gencan (1979: 382) sıfat fiiller için ortaçlar ve sıfat-eylemler terimini kullanır. Sıfat eylemlerin varlıkları niteledikleri için sıfat; özne, nesne, tümleç gibi unsurları alıp yan önerme oluşturabildikleri için de eylem gibi sayılan sözcükler olduğunu ifade eder. Hem sıfat hem de eylem olan bu sözcüklere ise ortaç der. Gencan, ortaçların eylem tabanına getirilen türlü eklerle sıfat fiillerin türediğini ifade eder. Sıfat fiil türeten eklerin ise *-An, (X)r, -mIş, -dlk ve -mAdIk* ekleri olduğunu belirtir.

Ergin (2000: 453-454) ise sıfat fiilleri partisipler olarak isimlendirir. Partisip eklerinin bir yandan zaman ve hareket, öte yandan isim yapma fonksiyonları ile çekim eki ile yapım eki arasında bir yer tuttuğunu ifade eder. Partisiplerin, nesnelere hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleri olduğunu söyleyen Ergin, nesnelere karşıladıkları için partisiplerin anlam yönünden isim cinsinden kelimeler arasında olduğunu söyler. Sıfat fiillerin, asıl isimden ayrılan yönünün ise hareket halinde bulunan nesnelere için kullanılması olduğunu dile getirir. Fiil kök ve gövdelerinin bu şekillere girerek nesnelere hareketleri ile ifade ettiklerini beyan eden Ergin, bu nedenle partisipleri fiillerin isim şekilleri yani isim fiil olarak adlandırır. *-An, -(X)r, -mIşdlk, -AcAk, -mAz, -AsI, -dI, -mAll, -daçı* morfeplerinin Batı Türkçesinde kullanılan sıfat fiil ekleri olduğunu ifade eder. Ayrıca Ergin (2000: 455-458) sıfat fiillerin zaman ifadesi taşıdığını ifade eder ve hareketin zamanını gösterdiğini belirtir. Partisip eklerinin zaman ifade ettiğini belirten

---

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Topçu, s.6-7.

Ergin *-(A)r, -mİş, -AsI, -AcAK, -mAz* morfeplerinin zaman eki durumuna da geçtiğini söyler. Mesela, Ergin (2000: 453-454) partisip eklerinin bir yandan zaman ve hareket, öte yandan isim yapma fonksiyonları ile çekim eki ile yapım eki arasında bir yer tuttuğunu söyler.

Banguoğlu (1995: 422) sıfat fiilin fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şekli olduğunu aktarır. Akabinde sıfat fiilleri “Geçmiş sıfatfiilleri, şimdiki zaman sıfatfiilleri, gelecek sıfatfiilleri” olarak üçe ayırmıştır. Banguoğlu bu açıklamasıyla Korkmaz’da olduğu gibi sıfat fiilleri fonksiyona göre değil şekle göre yorumlamıştır. Bu açıklamasında sıfat fiillerin fonksiyonunu ve diğer eklerle ilişkisini göz önünde bulundurmamıştır.

Gencan (2007: 434) ise varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat; özne, nesne, tümleç olarak yan önerme kurdukları için de eylem gibi sayılan sözcüklere sıfat-eylem dendiğini söyler. Daha sonrasında sıfat fiil eklerini *-en, -( )r, -miş, -dik, medik, -esi* olarak sınıflandırır.

Çağatay (1948: 525) “Partisipler, mastar gibi tasrif edilen mülkiyet ekleri alan isimler-sıfatlardır.”

Topaloğlu (1989: 91) “Zaman ve hareket kavramı taşıyarak nesnelere karşılayan, anlam bakımından isim soyundan olan fiilimsi.”

Ediskun (2003: 249) "Sıfat-fiiller, bir yandan bir ismi niteledikleri için sıfat, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelimelerdir... Okula giden çocuk sözünde giden, okula tümlecini aldığı için fiildir; ayrıca giden kelimesi çocuk öznesini aldığı için fiildir..."

Yılmaz (2009: 50) sıfat fiil eklerinin çekim eki olduğu fikrindedir. Fiilimsilerin hareketi dile getirmesi, çatı eki alabilmesi gibi gerekçeler göstererek fiilimsilerin kelime üretimi alanında değil, çekim alanında olduğunu söylemiştir.

Gencan (1979: 382) ortaçlar, türlü eklerle eylem tabanlarından türetiler diyerek ortaç türetmeye yarayan ekleri *-An, -(X)r, -AcAK, -mİş, -dik, -mAdık* olarak sıralamıştır.

Yücel (2011: 81-91) sıfat fiillerin fiillerden türediğini ancak aldıkları özel yapım ekleri yüzünden fiil karakterinin ortadan kalktığını söyler. Yapım eklerinin kökün anlamına az veya çok yakın yeni kelimeler türettikleri için, sıfat-fiillerin hareket ifadesi taşımalarının

kökün fiil olmasından kaynaklandığını belirtir. Sıfat fiil eklerinin yapım ekleriyle çekim ekleri arasında özel bir konumda olduğunu ve bu eklerin Eski Türkçede doğrudan zaman çekiminde kullanılmadığını söyler.

Erdem (2011: 85) “Bazı ekler türetim ve çekim arasında yer alır. Söz konusu ekler bazı özellikleriyle çekim eklerine bazı özellikleriyle yapım eklerine yaklaşır. Fiilimsilerin sözdizimsel zorunlulukla kullanılması, düzenli çekimlenebilmesi, kalıcı anlamlar oluşturması onları çekim eki yapar. Fakat kelimenin türünü değiştirmesi fiilimsileri yapım eki gibi gösterir.”

Başdaş (2006: 5) fiilimsi eklerinin fiilden isim yapan ekler olduğunu söyler. Yapım eki ile çekim eki arasında bazen kesin çizgilerle ayırım yapılamayacağını, bu nedenle de işlev ve kullanışları bakımından yapım eki ile çekim eki arasında eklerin olduğunu belirten araştırmacı bu eklere “*ara ekler*” der.

Hacıeminoğlu (2008: 163) sıfat fiilleri, fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şekil olarak tanımlar ve geçmiş günler, oturan adam, satılacak eşya gibi örnekler vermiştir. Sıfat fiil eklerini geçmiş zaman sıfat-fiilleri, geniş zaman sıfat-fiilleri ve gelecek zaman sıfat-fiilleri olarak sınıflandırır. Hacıeminoğlu da Banguoğlu’nun da olduğu gibi sıfat fiillere zaman anlamı yüklemiştir.

Timurtaş (1976: 351) da sıfat fiilleri zaman yönünden sınıflandırarak *geniş zaman partisibi* olarak *-Ar, -mAz, geçmiş zaman partisibi -dUk, -mİş ve gelecek zaman partisibi -AsI, -AcAK* eklerini kullanmıştır. Ayrıca Timurtaş (2012: 135-137) sıfat fiil için partisip terimini kullanmış ve partisiplerin fiillerin sıfat şekilleri olduğunu söylemiş ve sıfat fiile eklerini geniş zaman partisipleri, geçmiş zaman partisipleri ve gelecek zaman partisipleri olarak sınıflandırmıştır.

Akar (2003: 103) sıfat fiil ekleri, gerek cümlelerin kuruluşundaki etkin görevleri, gerekse şekil ve zaman eklerinden bir kısmının kökenini oluşturmaları bakımından önemli bir işleve sahip olduğunu söylemiştir.

Şahin (2011: 74) sıfat-fiiller hareket ve zaman bildirerek nesnelere niteleyen kelimeler olduğunu söyler. Sıfat fiiller için *-mİş, -dUk, -(y)AcAk, -(y)AsI, -(y)An, -(U)r, -mAz* sınıflamasını yapmıştır.

Demir ve Yılmaz (2010: 218) sıfat fiilleri izah ederken geç-en gün, ak-ar su, gel-ecek yıl, tanı-dık adam, as-ma köprü, tüken-mez kalem, geç-miş zaman örneklerini verir. Bu örneklerdeki $-(y)An$, $-(y)AcAk$, $-DXK$, $-mAz$, $-mIş$, $-Ar/(X)r$, $-mA$ eklerinin sonuna geldikleri fiili ona bağlı bütün öğelerle birlikte isimleştirdiğini ve başka bir ismi niteleyen öge olarak kullanılmalarını sağladığını söyler. Sıfat fiillerin fiili bir isme bağımlı hale getirdiklerini belirtmiştir.

Gülsevin ve Boz (2013: 96) sıfat fiillerin fiillerin zamana bağlı isim ve sıfat şekilleri olduğunu, fiillerden geçici sıfatlar yaptıklarını ve isimler gibi çokluk, iyelik, hal eklerini aldıkları açıklamasını yaparlar. Sonrasında sıfat fiil eklerini $-mIş$, $-mAdUK$, $-dUK$, $(y)AcAK$, $-(y)AsI$, $-dAçI$, $-(y)An$, $-(U)r$, $-mAz$ olarak sınıflandırır.

Köktekin (2008:128-129) sıfat fiilleri $-(y)An$ (Geniş Zaman), $(y)AsI$ (Gelecek Zaman), $-dUK$ (Geçmiş Zaman), $-mIş$ (Geçmiş Zaman), $-z$ (Geniş Zamanın Olumsuzu), $-Ur$ (Geniş Zaman), $-(y)AcAK$ (Gelecek Zaman) şeklinde fonksiyon önemsemeden sınıflandırma yapar.

Turan (2007: 1839) sıfat fiillerin, fiilleri anlamca muhafaza edip, biçimce isim kalıbına aktaran niteleme görevli gramer unsuru olduğu izahını yapmaktadır.

Dil bilgisi araştırmacılarının yaptıkları bu izahlardan hareketle bazı noktalarda aynı fikre sahip olmadıkları ve bu nedenle de sıfat fiille ilgili izaha muhtaç bazı hususların olduğu görülmektedir. Bu hususta Yücel (2011: 81-91) sıfat fiil konusunda kavram, tanım ve terim ayrılıkları olduğunu ifade eder. Bu izaha muhtaç noktalar, sıfat fiillerin ek sınıflamasındaki yeri yani yapım eki mi, çekim eki mi yoksa başka bir ek sınıfına mı mensup olduğu konusu, zaman anlamı taşımasından dolayı geniş zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman ekleriyle karıştırılması durumudur.

Bu izaha muhtaç hususlardan sıfat fiillerin ek sınıflamasındaki yeri konusunda dil bilgisi araştırmacıları farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Sıfat fiilleri fonksiyon açısından değerlendirmeyip şekle göre değerlendiren dil bilgisi araştırmacılarından Başdaş sıfat fiilleri yapım eklerine Yılmaz çekim eklerine dâhil ederken Yücel, Erdem ve Ergin sıfat fiillerin yapım ekleriyle çekim ekleri arasında olduğunu söyler. Ancak sıfat fiiller eklendiği fiilin anlamını değiştirmeyip fiili şeklen isim kalıbına sokması sebebiyle yapım eki olarak değerlendiremeyiz. Bunun yanında sıfat fiil eklerini çekim eki olarak da değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü sıfat fiiller çekim eklerinde

olduğu gibi cümlenin kurulmasında etken olan, cümleyi kuran zaman ve şahıs eklerinden biri olamaz. Bunun yanında geleneksel gramer anlayışının ek sınıflamasında ise bütün ekler yapım ve çekim eki olmak üzere iki grupta toplanmış ve fiilimsiler yapım eklerine dâhil edilmiştir. Ancak bazı araştırmacılar fiilimsi eklerinin bu iki ek sınıfı dışında başka bir ek sınıfı olarak ayrı bir yer teşkil edebileceğini ifade etmiştir.

Sıfat fiillere bu nazarla yaklaşan dil bilgisi araştırmacılarından Turan¹² ise Türk dilinin ek sınıflamasının iki gruptan müteşekkil olmadığını ifade edip Türkçede on ek¹³ sınıfı olduğunu belirtir. Fiilin anlamını koruyup cümlede yardımcı unsur, tamlamalarda sıfat ya da belirtme unsur olarak kullanılan fiilimsilerin, fiili şekilce isim kalıbına sokmalarından dolayı Turan bu eklerin ayrı bir ek sınıfı içerisinde ele alınması gerektiğini savunur.

Turan'ın bu düşüncelerini destekleyen Topçu (2011: 22) da fiilimsi eklerinin yapım eki ve çekim eki dışında ayrı bir sınıf oluşturduğunu ifade eder. Sıfat fiil eklerinin yapım ve çekim eki dışında ayrı bir ek sınıflamasında yer aldığı görüşü dışındakilerin bulunduğu ortak noktanın ise türetme ekseninde olduğunu beyan eder. Sıfat fiillerin isim fiil ve zarf fiil ile birlikte fiilimsilerin bir alt fonksiyonu olduğunu belirten Topçu, sıfat fiil eklerinin yapım ekinden farkını ise sıfat fiil eklerinin fiilin anlamını değiştirmemesi olarak açıklar. Sıfat fiil ekinin çekim eki olarak değerlendirilememesini ise cümlenin kurulmasında etken olan, cümleyi kuran zaman, şahıs eklerinden biri olmaması olarak ifade eder.

Turan ve Topçu sıfat fiillerin ayrı bir ek sistemi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve Türkçedeki eklerin yapım ve çekim eki olmak üzere iki gruba dâhil edilemeyeceğini ortaya koymuşlardır. Biz de Turan ve Topçu'da olduğu gibi sıfat fiillerin ayrı bir ek sınıfı oluşturduğu fikrindeyiz.

Sıfat fiillerle ilgili izaha muhtaç bir diğer husus ise sıfat fiillerin zaman anlamı taşımasından dolayı geniş zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman ekleriyle karıştırılması durumudur. Bu hususta Turan (2008: 235-243) dilciliğimizin

---

¹² Zikri Turan, “*Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları*”. Türk Dil Bilgisi Toplantıları-V Türk Dilinde Eklerin Sınıflandırılması Sempozyumu, 24-25 Kasım 2016, İstanbul.

¹³ Turan (2007: 1839), ilgili yazısında yapım ekleri, çekim ekleri, fiilimsi ekleri, çatı ekleri, olumluluk-olumsuzluk ekleri, teklik-çokluk ekleri, soru eki, ek fiil, belirtme eki, hal ekleri olarak on kategoriye ayırmıştır.

eksikliklerinin, çelişkilerinin kaynağı durumunda olduğunu dile getirir ve sıfat fiil ekleri ile zaman eklerinin karıştırıldığını ifade eder. Sıfat fiil eklerinde kısmen de olsa zaman anlamının olması sıfat fiillerin zaman ekleriyle ekleşme düzeninde yerdaş karışıklık sağladığı manasını ortaya çıkarmadığını söyler.

Dil bilgisi araştırmacılarından Korkmaz, Ergin, Banguoğlu, Topaloğlu, Hacıeminoğlu, Timurtaş, Akar, Şahin, Demir, Yılmaz, Gülsevin ve Köktekin bu hususta yaptıkları izahlarda sıfat fiillerin zaman eki işlevinde kullanıldığını zikrederken Turan'ın yukarıda ifade edilen düşüncesini destekleyen Topçu (2011:49) ise sıfat fiil eklerinin zaman eki ile karıştırılmasının nedenini sıfat fiil eki ile zaman eki ayrımında bitimliliğin/bitimsizliğin ölçülmemesi olarak açıklar. Topçu, sıfat fiil eklerinin bitimsiz zaman anlamı taşıdığını yani süreç halinde olduğunu, süreklilik bildirdiğini söylerken zaman eklerinin bitimli zaman oluşturdıklarını ifade etmektedir.

Turan ve Topçu'nun da ifade ettiği gibi sıfat fiil ekleri ile zaman ekleri karıştırılmaktadır. Bilhassa sıfat fiillerin alt kategorilerinden tahmin fonksiyonu geleneksel gramer anlayışında zaman ekleriyle karıştırılan en yaygın sıfat fiil fonksiyonudur. Bu durumu örnek üzerinde izah edecek olursak “gelecek nesil” örneğinde yer alan *-ecek* morfemi sıfat fiil olarak nitelendirilirken “Yeni nesiller yetişecek.” örneğinde ise bu morfem gelecek zaman olarak gösterilmiştir. Hâlbuki ilk örnekte tamlanan zikredilirken ikinci örnekte telaffuz edilmeyen Ø şeklinde var olan bir tamlanan mevcuttur. Dolayısıyla *-ecek* morfemi iki örnekte de sıfat fiil işlevinde kullanılmıştır. *-ecek* morfeminin geleneksel gramer anlayışında farklı işlevlerde kullanılmasının sebebi zamanda bitimliliğinin ölçülememesinden kaynaklanmaktadır.

Sıfat fiillerin içinde bir zaman anlamı vardır ancak bu durum sıfat fiil eklerinin zaman eki işleviyle kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Çünkü zaman ekleri fiilde bitimlilik sağlar, kip ve şahıs eki de alabilir. Sıfat fiiller ise zaman eklerinde olduğu gibi fiilde bitimlilik sağlamaz, kip ve şahıs eki almaz. Ayrıca zaman eklerinden farklı olarak sıfat fiiller bir tamlananı nitelemektedir. Sıfat fiillerin zaman ekleriyle münasebeti hususunu Topçu, *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi* adlı doktora çalışmasının ilgili bölümünde tartışmış ve bir sonuca bağlamıştır.¹⁴

---

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Topçu, s.46-48.

Sonuç olarak sıfat fiillerle ilgili yukarıdaki izahlardan hareketle şunları söyleyebiliriz:

Sıfat fiiller için dil bilgisi araştırmacıları farklı isimlendirmeler ve tanımlar yapmıştır. Ancak hem kullanılıştaki yaygınlık hem de daha rahat anlaşılabilme özelliğinden dolayı sıfat fiil terimini kullanmak daha yerinde olacaktır.

Sıfat fiiller, isim fiil ve zarf fiil ile birlikte fiilimsilerin bir alt kategorisini oluştururlar.

Sıfat fiiller, fiil anlamlarını muhafaza edip geçici olarak isim kalıbına geçmiş niteleme görevli gramer unsurları olduğu için yapım eki olarak değerlendirilmemelidir.

Bunun yanında sıfat fiil ekleri çekim eki de değildir. Çünkü çekim eklerinde olduğu gibi cümlenin kurulmasında etken olan, cümleyi kuran zaman, şahıs eklerinden biri olamaz. Bu ekler, fiilimsilere bağlı ayrı bir ek sınıfını oluştururlar.

Sıfat fiiller geleneksel gramer anlayışında ve birçok gramerci tarafından zaman ekleriyle karıştırılmaktadır. Hâlbuki zaman eklerinde bir bitimlilik varken sıfat fiil eklerinde böyle bir durum söz konusu değildir. Sıfat fiiller zaman eklerinde olduğu gibi kip ve şahıs eki almazlar.

Turan'ında belirttiği gibi Türkçede on ek sınıfı vardır bunlardan biri de sıfat fiillerin bağlı bulunduğu fiilimsilerdir. Dolayısıyla geleneksel gramer anlayışında olduğu gibi Türkçedeki tüm ekler yapım ve çekim eki kategorisinde değerlendirilmemelidir.

Sıfat fiillerle ilgili şu ana kadar yapılan akademik çalışmalarda sıfat fiiller şekilci bir tarzda incelenmiş ve fonksiyon açısından değerlendirilmemiştir. Sıfat fiilleri fonksiyona göre değerlendirdiğimizde *alışkanlık, diğerlerinden ayırma, olgu, istek, gösterme, rivāyet, tahmin, sınırlama ve yetkinlik* gibi ana fonksiyonları ve bu ana fonksiyonların kendi arasında alt kategorileri vardır.¹⁵ Biz de bu alt fonksiyonlardan tahmini tezimizde incelemek üzere seçtik.

---

¹⁵ Çiğdem Topçu, *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: 2011, s.6-7.

2. BÖLÜM: ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ METİNLERİNDE TAHMİN SIFAT FİİL EKLERİ

Endişe, vaad, varsayım, tahmin, öğüt, soru, şart, gereklilik, kıyas, tavsiye, tasarı, temenni, ihtimal, ikaz, arzu, yetkinlik gibi alt fonksiyonlarını tespit ettiğimiz *tahmin* bir ana fonksiyon olarak Orta Türkçe metinlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde Orta Türkçe dönemi eserlerinde yer alan tahmin sıfat fiiller fonksiyonlar ve şekiller olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

2.1. Fonksiyonlar

Bu bölümde tahmin sıfat fiiller ve tahmin sıfat fiilin alt fonksiyonlarına yer verilmiştir.

2.1.1. Tahmin

-gAy

“teñri ivinden bir bīsāt oğurladı ħākim buyurdu kim ilin *kiskeyler*.” (GT 112-56b/55)

“ni ħadar kim ‘ömrüm bar bu naşihat bilen ‘amel *ħalgaymen*.” (GT 103-52a/51)

“kim mısır mülkine mağrur bolup teñrilik da’visin kıldı kirek kim bu memleketni ħullarından in ħsük ħuluma *birgeymen*.” (GT 92-46b)

“böyle sarf itti ‘ömrün ol serbāz

ni *yigey* ħış dağı ni *kiygey* yaz” (GT 90-46b/44)

“kim biline altun ħılıç bağlap ħıdmat için *turğay*.” (GT 90-46b/44)

“bir ħişi baħsa açıp gūr için *bilmegey* yatħan melik mi yā gedā.” (GT 80-40b/39)

“şışlediler tuz yoğ idi bir ħul kintke bardı kim tuz *kitürgey*.” (GT 61-31a/30)

“faħir-i şādık oldur iy ‘aziz ir

yaman iş *kilmegey* hergiz ħolundan “ (GT 159-80a/79)

“ ibâdet sıhhati nazif kisvet içinde görünür

pes za'if irden ni kuvvet **kilgey.**” (GT 303-152a/151)

“köni bolsa anıñ tâ'atke boynı

sa'âdet tonluğun dâyim **tokıǵay**” (GT 274-137b/136)

“ daǵı halâs ıarıķı saña niçük suret **baǵlaǵay**” (GT 260-130b/129)

“bir işni kim öfke bilen **işlegey**

kılıp hayf soñra ilin **tışlegey**” (GT 258-129b/128)

“bolmasun kim tañ bile subh bigi **yayılǵay**” (GT 258-129b/128)

“tâ közüm sensiz cehännı **körmegeyidi.**” (GT 249-125a/124)

“kanı bu kün ol tüşi mübârek düşmen

‘aybımnı kilip maña ‘ıyân **körgüzgey.**” (GT 222-111b/110)

“tevbe kıldım kim daǵı hutbe oқusam arқun **oқuǵaymen.** “ (GT 221-111a/110)

“her kiçe bir özge maқamda ‘ayş **itkey.**” (GT 194-97b/96)

“kırnaқlar māl ve ni'met bilen her kün bir yañı şehirge **yıtkey.**” (GT 194-97b/96)

“bir maşlaḡat fevt bolmış bolǵay kim anıñ tedârüki **tapılmaǵay.**” (GT 338-168b/168)

“daǵı muḡāl irür anıñ hüsn ve cemāli bilen bular menāhıge yaқın **kilgeyler.**”
(GT 308-154b/153)

“daǵı tākātım yoқ kim sabr ite **bilgeymen.**” (GT 307-154a/153)

“iy müsülmanlar altunum yoқ kim ḡatun **algaymen.**” (GT 307-154a/153)

“yā baş ilden ni mürüvvet yā sınıқ ayaқlı kişiden ni seyr yā aç kimirseniñ ilinden ni
ḡayr **kilgey.**” (GT 303-152a/151)

“iy büyük ünli tabl hālî baṭın

azuḡın yok safarda **nitkeysen.**” (GT 304-152b/151)

“aḡır işke sınamış ıya bir

kim arslannı tutup **kiltürgey** ol ir.” (GT 298-149B/148)

“dünye ikki ‘adem arasında onlar kim dīnin dünyeye **satḡaylar.**” (GT 342-171b/170)

“kim anıḡ şükri ‘uhdesinden **çıḡabilgey.**” (GT 4-2b/1)

“bu ḡaysı ḡulnıḡ ilinden ve tilinden **kilgey .**” (GT 4-2b/1)

“naşihat şuhbet levāzımından biri ol duru kim sözni yirinde **sözlegey.**”
(GT 347-174a/173)

“şiddik “aleyhi’s-selām murda kızlık yıl toyḡunḡa yemek yimedi ḡattā açlarını
unutmaḡaymen.” (GT 344-172b/171)

“hem cevābını münāsib **közlegey.**” (GT 18-9b/8)

“daḡı ilk yaz bulutınıḡ dāyesine fermān ḡıldı, ḡiḡek ḡızlarını yir bişikinde **beslegey.**”
(GT 5-3a/2)

“yer yüzine yaşıl atlas bisāt **töşegey.**” (GT 5-3a/2)

“sen ve ben ḡōcadaş **bolḡaybiz**

ni revā kim savaş ḡılḡaybiz.” (GT 153-77a)

“sultānıḡ ḡadrine layıḡ degül kim himmet ilin benim kibi miskin rızḡına **uzatḡay.**”
(GT 182-91b/90)

“köp türlü ḡuccet kitürüp ayttı: başımını cānımını birgeymen daḡı andan bir dirhem
birmegeymen.” (GT 183-92a/91)

“ger küneşni kızlese itmek bigin ol sufrada

körmegey yıllar kiḡip köz ol küneşni bir yana” (GT 170-85b/84)

“bir hastağa sordılar, köñlüni tiler ayttı: anı kim hîç hatırım *tilemegey.*”
(GT 169-85a/84)

“ol hıdmat kim bu kılğa mu’ayyen duru yirine *kitürgeyidim.*” (GT 165-83a/82)

“sen ve ben hōcadaş bolğaybiz

ni revā kim savaş *kılğaybiz.*” (GT 153-77a/76)

“kim yemes arturadur māl u mülkin hîç *ölgeymen* dimes.” (GT 319-160a/159)

“kim boyun sahrada uzun *kılğay*

özün ol özge boynına *salğay*” (GT 154-77b/76)

“ay bed ef’āl niçe bir böyle mühmel *oynağaysen.*” (GT 157-79a/78)

“dudağı kön degül kim *çiynegeysen.*” (GT 157-79a/78)

“bu kün toprak bol andan burunraq

kim irte gül teniñ toprak *bolğay.*” (GT 153-77a/76)

“revā degül bir işni *kılğaysen.*” (GT 125-63a/62)

“men ayttım bu ni mürevvet *bolmağay.*” (GT 127-64a/63)

“kördüm bir kīs tolı inçü yatur hergiz ol ferāhnı *unutmağaymen.*” (GT 178-89b/88)

“idi ayttı yā ebā hureyre kün aşa kilgil kim maħabbet ziyādet *bolğay.*” (GT 133-67a/66)

“ay yārānlar bu hareket kim vāqı’ boldı benim ihtiyārım bilen degül idi kirek kim bu yazuñı *yazmağaylar.*” (GT 134-67b/66)

“ni qadar kim ‘örüm bolğay semā’ yaqınına *kilmegeymen.*” (GT 122-61b/60)

“dünyāniñ tükel mālını bersenñ ol köşkünñ bir arşun yerini *bermegeymen,* tedi.”
(NF-[253] 3-4)

“ey şeyh, bu künden soñ siz ne işke fermānlasañız sizniñ sözün güzdin **çıkmagaymen.**”
(NF 3[246])

“eger maña dünyāniñ tamām mülkini bersler men peygāambar ‘as’niñ qonğılığında
adrılmagaymen, tedi.” (NF 8-9[208])

“vallāhi benim dīnim işi andağ tamam **bolğay.**” (NF 8-9[11])

“eger meni peygāambar tep bilse erdiler mundağ cefā **qalmagayerdiler.**” (NF 3-4[13])

“men seniñ birle bir evde **turmağaymen, tedi.**” (NF 9-10[16])

“eger ka’beke ziyārat qılu kendiñiz erse, kelür yıl ziyārat **qalgaysiz,** bu yıl icāzat yok
tediler.” (NF 17[39])

“köñlinde sözini hācatını maña ‘arza qılu **bilmegeyerdi, tedi.**” (NF 13-14[123])

“ ‘ömer rażhu aydı: ol kimerseler cümlesi bir yolu kirse evke **sığışmagaylar.**”
(NF 14-15[109])

“bu kün bizler azlıqda **yeldürmegeymiz.**” (NF 17[70])

“qıyāmatqa tegi mü’ezzinler bañ-i namāzda benim atım aymışdın soñ seniñ atıñ
ayğaylar.” (NF 3-4[63])

“cümle ‘araşat hālkı közlerin **yümgeyler.**” (NF 5-6[158])

“taqı qıyamat kün bolsa āvş şehidler cümlesinde **koparğay.**” (NF 7-9[2])

“kim mahabbet birle **tüzgeyler** nevā

çün tükense bezm tutqaylar hevā” (LT 300-3/36)

“birmedim munça beliyetka rızā

n’eylegeymin sindin olğanğa qazā” (LT 85-6/20)

“hüş-āyīn şehriyār-ı ‘ādilī

yitmegey a’lādın ednāğa şikest” (LT 310-3/37)

“atlı hkmi n yiter klsa kabl
h atdn allda **kalay** nzl” (LT 675-6/64)

“klni **savuray** hevga serbeser
ol sfat kim **kalmaay** andn eer” (LT 2130-1/170)

“eyley **alaymin** saa hem rahlıg
hletimdin beyle tap ghlg” (LT 585-1/57)

“ger hevesdr muna bes ey b-hber
sin gibi ‘lemde ndn **bolmaay**.” (LT 655-7/63)

“ ’y ol bolay ki eylep vecd  hl
badn yil dik **ıkaray** ol hayl” (LT 2345-4/186)

“eyledi smurgn avval nm ver
ol kebter dik ki **bolay** nme ber” (LT 1015-2/90)

“kimge **birgey** dest kim kabb-i gfr
klbesige salgy anda ikki nr” (LT 225-1/30)

“cn irr ‘ı yolda sedd-i rh
eyle kim **bolay** bir ev yolnda h” (LT 1035-2/92)

“kfir-i ktil kzige bara km
bu ki dn ehliga **salay** katlı-i ‘m” (LT 1125-4/98)

“allh allh ni kiedr bu kie
sa’b munda y rab **olay** mu kie” (LT 1165-2/101)

“kimge birgey dest kim rabb-i gâfūr
külbesige *salğay* andağ ikki nūr” (LT 225-2/30)

“kâş hergiz *bolmağayirdim* tirig
“ömrni körgünçe bu yañlıg irig” (LT 1180-5/102)

“didi ey ferzend di özlük qanı
tā ki min hem zabt *qalğaymin* anı” (LT 1195-2/102)

“bī-tehāşī söz dimek mundağ tebāh
tıflardın *kilmegey* ey pīr-i rāh” (LT 1285-3/109)

“yaş iseñ kirmey durur ‘aqlıñ henüz
qarığan *digey* hırıflıgđın bu söz” (LT 1290-1/109)

“kim mahabbet birle tüzgeyler nevā
çün tükense bezm *tutqaylar* hevā” (LT 300-4/36)

“beyle şehniñ furqatı irmes revā
dehr ara *bolğay* bu yañlıg şāhımız” (LT 430-7/46)

“ ’āzim olmay yolğa *salğaysın* qanat
çeng ü minkār u qanatıñdın uyat” (LT 855-3/78)

“didi hüdhüd k’ey sözün efsāne’i
kim anı *qalğay* beyān divāne’i ” (LT 900-2/81)

“çarğdın yitkende bu yañlıg cefā
körmegey mü irdi itlerdin vefā” (LT 1430-1/118)

“şirğa yitmes bu yol ‘azmiğa zūr
ni kıla **algay** za’ıf ü ĥasta mūr” (LT 1675-5/136)

“sin ki yār olduñ bu yañlığ nefis ile
ni üçün şeytândın **itkeysin** gile” (LT 1825-4/148)

“ger tüşer âteşkede içre kişi
ni bola **algay** cuz örtenmek işi” (LT 2580-1/203)

“anda yazılğan ki ey ehl-i hicāz
çāresiz aytıñ çü **bilgeysiz** bu rāz” (LT 2590-4/204)

“taķı ma negü söz yorımış alın
ķadaşım eşitti **ötüngey** tilin” (KB 3810-383)

“ķalı iş küdüğdin tir erse maña
miñ er işi **ķalgay** ķadaşım saña” (KB 3804-382)

“sever sevmezsin sen bileyin tise
sevügrek neñin ķol **uķalgay** basa” (KB 4210-423)

“yana alma tırñak adışma butuñ
ucuzluk **tegürgey iletgey** ķutuñ” (KB 4115-415)

“olar ķut tururlar ķut elgi uzun
küyer ot tururlar **küyürgey** özün” (KB 4087-412)

“sini sevge sindin adın **bilmegey**
yarağsız ya teñsiz kılık **kelmegey**” (KB 4478-450)

“kişi aslı bilmek tilese özün
kılnçında körgil **açılğay** sözün” (KB 4285-430)

“seninde kiçiğın saña tapsula
tilemegey edgün tepizlik bile” (KB 4250-427)

“negü teg oqılım anı ay berü
kimi ıdsa **bolğay** oqıtçı naru” (KB 3155-322)

“olarda bağırsağ özünke özün
adın **bolmağay** sen uzatma sözün” (KB 2940-304)

“yumıtsa qalın yig bu aş ağırsı
qaçan körki **kelgey** begi tirkisi” (KB 2861-297)

“qaçan **tıqlağaymen** olarnıñ sözün
apañ sözleseler öküş ya azın” (KB 5883-583)

“turu itlü barğay kamuğ işleriñ
iliñ orta **barğay** kingügey yiriñ” (KB 5915-586)

“bitigçi bu yañlıg kerek ay ilig
inansa añar birse **bolğay** elig” (KB 2737-286)

“maña kelsü tuşsu yana barsu terk
küçün **ıdmağaymen** aña birdim erk” (KB 4952-494)

“iligke meniñdin asıg **bolmağay**
tusulsu tise hem tusu bulmağay”(KB 4852-485)

“töjüldüm bu halktın sığındım anjar

küdüzgey mini ol kamuğdın sıñar”(KB 4792-479)

“neçe bolmasa halkқа mindin asıg

yime *körmegeyler* meniñdin yasıg”(KB 3352-339)

“özümқа қадаştın nece adrılıp

nelük *turğayerdim* bu yirke kelip”(KB 3337-337)

“taķı ma negü erdi erse sözüim

қадаşıñ *tegürgey* tilim ay yüzüm”(KB 3274-332)

“mini bir bayatım küdezmişi teg

küdezümegeysen aya aslı beg”(KB 3764-378)

“bayatқа tutuzdum sini ben қатıg

tilese *küdezgey* yitürgey tatıg”(KB 1275-145)

“sini ol töritti saña birdi қut

maña *birmegey* mü munı sözke бүt”(KB 1244-141)

“bayatқа tutuzdum munı yalvara

tilese *küdezgey* küyer ot ara”(KB 1483-165)

“törüde ikigü maña bir sanı

keserde adın *bulmağay* ol mini”(KB 818-99)

“munı edleyin men bu bolsun kişi

kişi bolmış asğın *tusulğay* tuşı”(KB 1627-180)

“ayıtmak oñay boldı tersi cevāb

cevābka ilig bilgi *bolğay* savāb”(KB 1907-208)

“sever sevmezin öz bileyin tise

könülke baçakörgü *bilgey* basa” (KB 1898-207)

“budun tili yavlaç sini *sözlegey*

kişi kılkı kirtüç etiñni *yigey*” (KB 194-36)

-gUçI

“mini *bulğuçı* kılkı alçaq kerek

könül qodkı til sözde yumşaq kerek” (KB 703-87)

“nece me sinadım isiz *qılğuçı*

kite bardı künde üzülde küçi” (KB 247-40)

-(y)IsAr

“çü ben gidiservenin kime *qalısar*

oğul olmasa düşmenüm olısar” (SN 28-2/66)

“yatur iñiler bilmezem ey ‘aceb

anuñ ile *neyleyiser* haq çalap” (SN 50-2/88)

“atası oda yandı cānı bile

çü gördi gülin kim *gidiser* yele” (SN 204-1/243)

“*geliser* bilürem tama nevbahār

işüñ nedür anı sen isteyü var” (SN 123-8/162)

“çü naqqâş işitdi anuñ sözün

bayıķ bildi vü *döndermeyiser* yüzün” (SN 171-3/210)

“ne bilem qazâ netdi vü *nediser*

cihân böyle geldi ü hem gidiser” (SN 177-15/216)

“*geliser* tama hem yarın nevbahâr

bilürem ki gönli tutamaz qarâr” (SN 101-15/140)

“naqqâş der ki ben taşra *gidiserem*

saña derem bil ki *nediserem*” (SN 91-2/129)

“ki oğlum *gidiser* ü ben qaluram

elüm ile uş cānumı aluram” (SN 53-10/91)

“turu geldi oturdı dedi ata

çü ben dağı *binmeyiserven* ata” (SN 51-14/90)

“ne bilem ki anuñ *nolısar* işi

belāya sataşur yıyılса kişi” (SN 300-15/340)

“ki ben yunmağa bunda *qalısaram*

günümce vü yalıncağ olısaram” (SN 221-10/260)

“aslanlar ile tağda nite *diriliserven*

ödüm şıdar idi işidürsem ki it ürdü” (SN 165-10/204)

-AsI

“bilürem hem *olasını* ittifağ

ki toy eylemeye düziser yarağ” (SN 137-4/175)

-gU

“ey bār hūdāyā, *sıgın gımız turursen*” (NF [72] 13)

“emdi tamuğ otı ƙalıp turur her yana ol taƙı *kelgüsi turur.*” (NF [137] 4-5)

“törtünç bābı haƙ te’ālānıñ hażratıdın *yıratıǵu* yavuz ‘ameller beyanı içinde turur.”
(NF 15-16[2])

“idi edgü beglik taƙı edgürek

törü ol anı tüz *yoritıǵu kerek*” (KB 454-59)

“ölüm tutǵaƙı keldi tuttı ƙatıǵ

ƙutulıǵu yirim yok kiterdi tatıǵ” (KB 132-153)

“süçig bu tiriglik açıǵ bu ölüm

onundı ƙanı emdi *kaçıǵu yolum*” (KB 1170-134)

“uluǵ *bolıǵu* oǵlan ne ersig toǵan

ƙıçigde bolur barça belgü nişān” (KB 1648-182)

“ƙamuğ *bolıǵu* neñke bolur belgü teñ

ƙıçigde bedüginçe ol bolıǵu teñ” (KB 1650-182)

“barıñ belgülüg sen kün ay teg yaruƙ

neteglikke *yetgü köñül* ögde yoƙ” (KB 12-18)

“nece ƙılıǵu işler bor içse ƙalır

neçe *ƙılmaıǵu iş* esürse kelür” (KB 2101-226)

“taƙı bir *ayıtıǵu sözüim* bar saña

anı ma açuƙluǵ ayu bir maña” (KB 2176-233)

“töşek qoldı yattı saqındı özün

negü *sözlegüsi* qadaşı közün” (KB 3950-398)

-DAÇI

“yana feriştelere taqı taqrı te’alâdın peygâmbar’as’nuq qılmıŝ *qıldıaçı* zelletlerini yarluqatu tileyürler” (NF 3-5[3])

“meger bir bayat ol tükel muqsuzun

muqıg *bildeçi* ol bağırsağ tüzün” (KB 4777-478)

“siziksiz ölüer kör tirig boldaçı

qayu kün ölüerüg yok ol *bildeçi*” (KB 3621-364)

“isizlik ucuz ol anı *qıldıaçı*

yavuz iş ucuz ol isiz boldaçı” (KB 901-107)

“oruqun ya malın itilmez işim

elig *tuttaçı* yok bu kün bir kişim” (KB 1176-134)

“bilip *sözledeçi* kişi bar öküş

anı bildeçi er maqa ked küsüş” (KB 207-37)

-gA

“ay cefâniq ilin koyup bilge

ni qadar *qalgusen* bu zulm ilge” (GT 39-20a/19)

“barqa türlüg hâldin âgâhımız

biz cehâletqa giriftâr *olğabiz*.” (LT 430-46)

“hem bu sâ’at qatlı tigin *salğamin*

hind iklimidin cânın alğamin.” (LT 20140-163)

“özümdin yana oğ *katığlan ğamen*

bu arzu tilekiğ tükel kılgamen” (KB 4956-495)

“sağa men kerekiğ bağa *turđamen*

đamuđ işleriğni seve *kılgamen*” (KB 541-69)

“bu ağun tüşün ol sen atkış sanı

tüşünde neçe *bolđa* arkış küni” (KB 1443-161)

2.1.1.1. Tahmin-Arzu

-gAy

“ey abū sufyan, bu kelmişde seni helāk kılmadıñ *đaytmađaymen*, temişsen”
(NF 12-13[32])

“men bu kündin soğ mekkeniğ etmekini *yemegeymen*” (NF 6-7[298])

“đatırırmda bar idi kim kaçan gül ağaçlarına yitsem bir etek gül yārānlarga hediye
ketürgeymen.” (GT 14-7b/6)

“kim ni sözleşe sağış kılıp aslıñ bilip *sözlegey*” (GT 280-140b/139)

“kerem kılıp kilseniz ol vasiyyet *kılgay*” (GT 263-132a/131)

“düşmen nazarında kıılmağıl kayđuđ yād

lā-havle ve lā *đigey* dağı bolđay şād” (GT 213-107a/106)

“ ‘īsā peygāberge ‘aleyhi’s-selām bir kimirse kilip ayttı yā rūhu’llāhi tilermen ol du’āñı
mağa *öğretkeysen.*” (GT 189-95a/94)

“eger ‘ukūbatđa lāyık isem kıyāmat kün meni közsüz đoparđıl kim iyğüler nazarında
đacil *bolmağaymen.*” (GT 99-50a/49)

“sultan ayttı bir kıçe şabr itse ni *bolđayidi.*” (GT 95-48a/47)

“ayttı tilesen kim dağı *kilmegeyler.*” (GT 148-74b/73)

“ay melik sevmek şartı ol durur kim bu ikki t̄ayife bilen ihs̄an **ķılķaysen.**”
(GT 141-71a/70)

“senden anı tilermen kim maņa zaķmet **birmegeysen.**” (GT 80-40b/39)

“melik ayttı lācerem bizge bir kāmīl biligli ir kerek kim memleket tedbīrine **yaraķay.**”
(GT 46-23b/22)

“daķı andan maņa rāhat tigdi siz daķı ōz keremiņizden ‘ayb aytmayın ma’zūr **tutķaysiz.**”
(GT 134-67b/66)

“maksūdum hāsıl bolsa zāhidlerge ĥıdmat **ķılķaymen.**” (GT 142-71b/70)

“men bu t̄ayifeni bir tariķa ōğretip men kim iķtihāları ġālib bolmayınca ta’am
yimegeyler.” (GT 165-83a/82)

“bolġusı ol ĥayl ara fāni daķı

ķılmaķaysın nā-ūmīd anı daķı” (LT 175-27)

“cān avuķlap dīde-i giryān bile

vaslı kāmın **eylegeybiz** mültemes” (LT 435-46)

“kim bu tūtī tu’mesi **bolķay** ūeker

ol ūeker fikr eylesen bolķay meger” (LT 295-36)

“cān ķuķı ķün mantıķ-ı rāz **eylegey**

tiņri hamdi birle āġāz eylegey” (LT 1-15)

“ūehķa ma’lūm olġaķ ol ‘iķk u cūnūn

istedi ‘āūıķnı **ķılķay** āzmūn” (LT 665-64)

“**ķilgesiz** ōz muktedāņıznı ķoyup

ĥıdmetidin belki ūeklidin toyup” (LT 1425-118)

“ ‘ākıbet lafzı urup lāf u güzāf

tüşti çün iş özni **tutkaysız** mu’āf” (LT 1420-118)

“cān fedā kılgaysın ol süreç semend

bolğasın ‘ömr-i ebedқа behremend” (LT 515-52)

“tā ki istincā sarı eyley şürü’

sonra **kılgaymin** tahāretқа rücü” (LT 2985-231)

“kündüz özni **tutmağaysın** nā-tüvān

kim toņuz kütmeke bolğaysın revān” (LT 1370-114)

“maņa birgil emdi bu öt sav erig

meger edgülükke **yetilgey** elig” (KB 5094-508)

“kamuğ bulğanuқnı süzeyin tise

özüg süzgü budnuñ **süzülgey** basa” (KB 5201-518)

“қupa körklügüг kör қılın özке fal

işin edgü **bolğay** kamuğ sözni üz” (KB 2468-260)

“anın ötrü bolsa idiş tutğuçı

yarağay bu işke yetilgey küçi” (KB 2886-299)

“atıñ edgü bolğay çavıқğay özün

ajun budnı körmek **tilegey** yüzün” (KB 5916-586)

“saņa birdi dünyā esirkemedi

maņa **birmegey** mü birigli idi” (KB 3745-377)

-gU

“tiriglik tilese özün *ölmegü*

kılmıñın sözün edgü tut ay bögü” (KB 183-35)

“kimiñ elgi bolsa budunğa uzun

silig *bolğu* kılkı kılınçı tüzün” (KB 546-69)

“yorık bolsa kimiñ budunğa sözi

süçig *tutğu* til söz me qodkı özi” (KB 547-69)

“arığ *tutğu* begler köni kılq kılık

buğun beg yolındın tüzer yol yorık” (KB 2110-227)

“tilekim söz erdi ay bilge bögü

ukuşuğ biligig özüm *sözlegü*” (KB 287-144)

“bodumerdi ok teg köñülerdi ya

köñül *kalğu* ok teg bodum boldı ya” (KB 371-51)

-ga

“barçamızdan budur imdi iltimās

kim barığa muqtedālıq *kalğasın.*” (LT 435-46)

“körgüz ey tāvūs-ı gülzār-ı elest

cilve’i kim *kalğasın* devrānnı mest” (LT 475-49)

“törü bir işinde bağırsaqlıqın

saña *bolğa* barça kişiler yaqın” (KB 4473-449)

“oķıęlı oķısa mini üřęürüp

du’a *ķılęa* mu tip maņa bir turup” (KB 6503-641)

“müsülmanlık açıl çeri’atnı yağ

atnı bolęa edęü özün *bolęa* ked” (KB 5488-545)

-DAĀI

“işim baręa sındı yoķ ol *bildeçi*

ķanı bir baęırsaķ işim *ķıldıaęı*” (KB 1615-179)

“sevüg savęı birle ķopuręil mini

elig *tuttaçı* ķıl künilik küni” (KB 30-20)

“uluę künde körkit olarnıń yüzin

elig *tuttaçı* ķılęıl edęü sözün” (KB 32-20)

“ķıyamette körkit tolun teg yüzin

elig *tuttaçı* ķıl ilahi özin” (KB 48-22)

“olarnı menińdin sevindür tuęı

uluğ künde ķılęıl elig *tuttaçı*” (KB 62-23)

“tilekim söz erdi ay bilge büğü

ķidin *keldeğike* özüm sözlegü” (KB 192-36)

-(y)IsAr

“ęü bende ne us ķaldı vü ne bilü

ne iş *başarısar* eyitgil delü” (SN 52-90)

“bu kez çün *geliser* yüzüñi çevür görürsen

ne var anı görmeze ur” (SN 102-140)

“tırıcağ atama haber *veriser*

bizüm arzumuzdan çeri eriser” (SN 162-201)

2.1.1.2. Tahmin-Endişe

-gAy

“bir oğlak ta’āmı üç miñ kimerseke neteg *yetürgeymen?*” (NF 4-5[29])

“velikin qorqğanım tağı qadgurğanım ol turur kim ümmetlerim ‘amalı içinde riyâ ve sem’at *qılğaylar*” (NF 11-12[403])

“qorqarmen kim haq te’âlâ cümlesini nevmîd qılmadin *yarlıqagay*” (NF 2-3[275])

“eger kimerсениñ köñlinge keçe kim men bu keçe ne birle eftâr *qılğaymen* tese bu derecedin tüşer.” (NF 15[264])

“mütehayyir boldılar kim bu ibrahîmni otqa neteg *atğaylar*.” (NF 7-8[217])

“meni yarlıqasa erdi tağı maña uçtmahnı ruzî qılsaerdimen muhammed resülullâhqa ne yüz birle *satğuşğayerdim?*” (NF 14-1[184])

“varqa aydı: belî, yâ resülallâhi seni mekkedin *çıkarğaylar*” (NF 3-4[9])

“kâfirler üküş zaḥmat ve meşakḳat *tegürgeyler*” (NF 4-5[9])

“ay oğlum sen dağı sözlegil anlardan kim bilürsen ayttı qorqarmen bilmegenimden *sorğaylar*.” (GT 214-107b/106)

“ayttı qorqarmen devâ kılip közin *açqay*” (GT 158-79b/78)

“ayttı qorqarmen devâ kılip közin açqay dağı ol ir kızımını körüp *boşagay*” (GT 158-79b/78)

-(y)IsAr

“henüz uş hayālî gözümde uçar

ne cömr *olısar* ol ki ansuz geçer” (SN 330-370)

“kim yeye guşşamı kim *edıser* baña meded

kim deye hālümü benüm atama anama” (SN 107-146)

“yigitligi vü ‘ıyşı vü ‘ışreti

ölıser kalısar hemîn hasreti” (SN 149-188)

“yüzün görelî *gitmeyıser* yaş gözümünden

lâbüd güneşe kim ki baña gözi ola yaş” (SN 109-147)

“dirîgâ esirgeyicim yok benüm

garıblıkda uş *ayrılsar* cānum” (SN 93-132)

“dirîgâ ki *alısar* uş tahtımı

bu aradan *iledıser* rahtımı” (SN 65-103)

“yigitligi vü ‘ıyşı vü ‘ışreti

ölıser *kalısar* hemîn hasreti” (SN 149-188)

2.1.1.3. Tahmin-Gereklilik

-gay

“ ‘ışk ara her kimse derhor bolmağay

otka lâyıķ cuz semender *bolmağay*” (LT 2565-202)

-GA

“bu belâ deştin kaçan kat’ itkebiz

aslı menzilğa ni yarlığ *yitkebiz.*” (LT 2485-196)

2.1.1.4. Tahmin-İhtimāl

-gAy

“velikin sizikim bu ol ay kıadaş

ilig *kıılmağay* kör sini özde taş” (KB 3823-384)

“yanamu mini *ıdğay* erki ilig

okığalı yandru ay kıılkı silig” (KB 3824-384)

“kıoğu *birmegey* ağır iltgey sini

bu kü bar tidim men ağırlap anı” (KB 3864-389)

“yüzi körki kıolma kıılınç edğü kıol

kıılınç edğü bolsa *yarutğay* sini” (KB 4482-450)

“tilese neñiñken tegürgey elig

tilese canıñka *yitürgey* yilig” (KB 4267-429)

“iki türlüg erke kıatılma yıra

kıatıldıñmu bulğak *kopurğay* köre” (KB 4271-429)

“kışı alsa özde kıodı al köni

sevincin *keçürgeysen* ödleğ küni” (KB 4481-450)

“satığcı yok erse ajun kezğüçi

kıaçan *kedgeyerdin* kıara kış içi” (KB 4425-445)

“kereğlig kışiler yime bu saña

yakın tut bularığ *tusulğay* toña” (KB 4457-448)

“buşı birle bolma yime keç yakın

ğalı buşsa *buzğay* yağınlık hağın” (KB 4292-431)

“uğınça kamuğka özün edğü kıl

şaña edğü *bolğay* sizik tutmağıl” (KB 4256-428)

“atın edğü *bolğay* sini sevgeler

şaña kıatlayın tip sözü ivgeler” (KB 4258-428)

“tilese neñinke *tegürgey* elig

tilese canınğa yitürgey yilig” (KB 4267-429)

“yoğ erse ajunda bu ‘ālim bğü

tikip *önmegeyedi* yirde yegü” (KB 4346-437)

“ya esrük tütüş kılğa ağsumlağay

aşın *şınmegey* tek köñül *ağrığay*” (KB 4586-460)

“özün bulğa iki ajun edğüsi

atın edğü bolğay *yadılgay* küsi” (KB 4474-449)

“ya esrük tütüş kılğa *ağsumlağay*

aşın şınmegey tek köñül ağrığay” (KB 4586-460)

“aş içğü tuz etmek yime kiñrü tut

atın edğü *bolğay* kelü birge kıut” (KB 4537-456)

“yağıka asığ kılsa boldı yağuk

yağı yası *kitgey* kör asğı anuğ” (KB 4229-425)

“çalı bulmasa ol *evürgey* yüzün

toğup körmedük teg *yıratğay* özin” (KB 4216-424)

“çalı umdusın bulsa ol umduçı

atağay sini ol ini ya içi” (KB 4215-424)

“sevinç keçti emgek yime *keçgeyerdi*

yava boldı kün ay ökünçke basıqtım” (KB 6546-646)

“közünni küdezigil köñül *kolmağay*

köñül kolmasa öz bulun bolmağay” (KB 4516-453)

“küyer ot teg ol bu kereksiz sözün

ağızdın çıkarmağı *küygey* özün (KB 2687-281)

“bitimedi erse bitigli bitig

negü *bilgeyerdiñ* bu hiqmet bilig” (KB 2698-282)

“yoq erse bitig bu kişiler ara

tilin sözke kim *bütgeyerdi* köre” (KB 2700-282)

“üçünçi özin tutsa tursa köni

sevinçin *keçürgey* bu bulmış küni” (KB 2512-264)

“ölüm tutmaz erken kılayın tapuğ

ölüm tutsa *kalğay* tapuğlar quruğ” (KB 5712-567)

“muñar menzer emdi bu beytig oqı

sözi ma’ni birle *uqulğay* taqı” (KB 2578-271)

“negü tir eşitgil bu beyt ayğuçı

oķıgıl **açılğay** taşı hem içi” (KB 2657-278)

“bu yaınlıg kişi bulsa ilig kıtı

aıar birse **bolğay** yalavaç atı” (KB 2667-279)

“anı ığsa **bolğay** yalavaçlıķın

yıraķ erse yat baz öz erse yaķın” (KB 2668-279)

“bilig erdem öğren ağır tut anı

ağır **ķalğay** aķır ol erdem sini” (KB 3013-310)

“bu yaınlıg bulunsa adışçı başi

aıar birse **bolğay** idişçi işi” (KB 2911-301)

“mansa aıar ötrü begler bütüp

yaķın tutsa **bolğay** bütün çın tutup” (KB 2926-303)

“uzatsa ağıçı bu neı birmese

muıadımış tapuğçı **töıülgey** basa” (KB 2816-293)

“aıar birse bolğay ağı ķaznaķı

inansa **yarağay** küdezse ģaķı” (KB 2822-293)

“yüz utru kitergü bu dünya salıp

anun bolsa ‘uķbi **bolunğay** alıp” (KB 4799-480)

“keliglisi **kelgey** ķalı kelmese

ķöıül **ķalmağay** ķör anııda basa” (KB 4650-466)

“sen aymış bu sözler kim öğrenseler

ajun içre **bulğay** tilek arzular” (KB 4681-469)

“ülegü neñ er tutğu begler qalın

qaçan qolsa **tutğay** yağısı ilin” (KB 3030-312)

“munın aydı **bolğay** bilig birgüçi

saqalsız kerek tip idiş tutğuçı” (KB 2919-302)

“qatıqlanğu ötrü yetergü tapuğ

tümen edgülükke **açılğay** qapuğ” (KB 4859-485)

“qatıqlan özünke qodun edğü at

vefa **qılmağay** qut sini qılğa yat” (KB 5087-508)

“bu kün edğü kazğan budun yüki yüd

yarın edğü **kelgey** keqip barsa öd” (KB 5090-508)

“tüpi yil tutur bu tiriglik küni

inanqsız turur qut **keçürgey** sini” (KB 5091-508)

“negü asğı bolğay meniñ sözlerim

tusulğaymu erki saña ötlerim” (KB 5121-511)

“apañ edğü tir erse ilig mini

özün edğü bolsu **yarutğay** sini” (KB 3805-382)

“saña yazsamen sen keçürmegesen

keçürgeyidim miñ yazuq qılsamen” (KB 3769-379)

“tilek baylık erse tire birge neñ

bayutğay sini ol kızıl bolğa eñ” (KB 4499-452)

“bilür sen bu yirde bu ta’at tapuğ

qıluruñ neçe edgü *açğay* qapuğ” (KB 3973-400)

“qodu birmegey aqır *iltgey* sini

bu kün bar tidim men ağırlap anı” (KB 3864-389)

“seniñdin *kötürgey* ilig bu törü

kerek erse oldur kerek tur örü” (KB 4006-404)

“taqı me negü erse qalmıñ sözüm

qadaşñ *tegürgey* tutuzdı özüm” (KB 3940-397)

“törüttü igidti bu ödke tegi

taqı ma *igidgey* ay dünya begi” (KB 3744-376)

“negü edgü qolsa saña bu özün

tapuğ qıl tapuquñ *yarutğay* yüzün” (KB 4054-409)

“köni ermese *küygeyerdi* ulun

köni turmasa kör bolur er bulun” (KB 2898-300)

“yidi bu ajunuğ yigey ol ajun

tirilgey qutun tutqı menü uzun” (KB 2264-241)

“sini teg telim beg keqürdi sevip

saña ma anundı *keqürgey* ivip” (KB 5134-513)

“ilig elgi barça budunça uzun

negü kıolsa **kılgay** tögölse yüzün” (KB 5064-505)

“ajunda yoğ erse bu edgü du’a

esiz yir kıodı **barğayerdi** toğa” (KB 5834-578)

“neçeme mini edgü tutsa özün

yoñağçı yoņasa **tügölgey** yüzün” (KB 5860-581)

“köni sö irig ol köñülke açığ

siñürse anıñ asğı **birgey** tatığ” (KB 5774-573)

“köni söz açığ ol siñürgil anı

yarın asğı kelgey **süçitgey** sini” (KB 5777-573)

“er at köp kıalın tut sevindür sene

sevüg cannı **birgey** saña bir küne” (KB 5483-545)

“bayattın kıolu birsü yazuğlarım

du’a birle **bolğay** keçürgey kerim” (KB 5667-563)

“sözüm tutsa asğı yarın **teggey** ök

kıalı tutmasasen saña bolğa yük” (KB 5393-536)

“tiriglik uçıksa yetilse yaşıñ

negüke **tusulğay** saña bu kıışıñ” (KB 5167-515)

“men aymışlarım hem özün bilmişin

bakıp tenleyü kör **açılğay** işin” (KB 5815-576)

“yarım suv içip odtum erse yarım

yarım *algayerdi* tirigliklerim” (KB 6059-601)

“ölür erse iglep işi tegme ig

işi *almağayerdi* yirde tirig” (KB 5090-594)

“ilig aydı tenri *üdezgey* anı

ifā birge olsa *opurğay* anı” (KB 6245-618)

“bu yaqlığ turur dünyā ğali amuğ

uuş birle körgil *aılğay* apuğ” (KB 6645-636)

“vefā kimke ıldın cefāa anun

cefāı cefāsin *tegürgey* künün” (KB 6362-630)

“ilig me kötürsü umarı birin

utudğay bu kün hem *tusulğay* yarın” (KB 6324-626)

“taı bir bar erse sini teg aın

ua *birgeyerdi* kör öndün kidin” (KB 3132-320)

“bağırsa yok erse ajunda talu

işilik açan *turğayerdi* tolu” (KB 3130-320)

“ilig aydı arzum tilekim bu ol

anı bulsa ötrü *tayanğay* köñül” (KB 3153-322)

“ilig altını tınğa köñli bütüp

sevinçin *tirilgey* ajunuğ tutup” (KB 3152-322)

“mini birle bolsa meniñ ol adaş
amuğ işke **bolğay** anıñ bilgi baş” (KB 3151-322)

“yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
esen bolsu işke **yetilgey** elig” (KB 3137-320)

“saña **tegmegeyerdı** emgek öküş
maña ma du’a teggey erdi ülüş” (KB 3135-320)

“adaşını ıdtım bu ögdülmişig
sözümni **tegürgey** uqup bilmişig” (KB 3202-326)

“oı kelse **kelgey** alı kelmese
negüke ilengü sözüm tutmasa” (KB 3162-323)

“**sırlğay** mu erki ilig altını
ilengey mü erki maña ol köni” (KB 3160-322)

“törülüg bu begler yo erse tirig
bayat **buzğayerdi** yiti at yirig” (KB 3464-348)

“kimi **sözlegeysen** kişi bolmasa
kişiler arala özün turmasa” (KB 3424-344)

“alı bolsa isiz ulıtğay sini
özün ölse terkin **unitğay** sini” (KB 3378-341)

“tapuğ odsa dünya tilese tamuğ
yime **almağayerdi** bu uçma uruğ” (KB 3656-368)

“**buzulğay** ajun bara alğay kuruğ
opa oğlanı bara **kesgey** uruğ” (KB 3653-367)

“veliğin bu bir kaç müni bar adın

özüm barsa yası ma *kelgey* kidin” (KB 3737-376)

“kelip barmaz erse bu devlet yana

tünermegeyerdi yarumış küne” (KB 696-86)

“busar bolsa begler kelip övkesi

yıraq turğıl anda *tegürgey* yası” (KB 781-95)

“törü kılsa ilke köni bolsa beg

tilek arzu *bulğay* bu ҡolsa ҡalı” (KB 822-99)

“muñar menzetü aydı şa’ir bu söz

oķısa *açılğay* yiti ҡıl bu köz” (KB 927-110)

“ölür erdi erse ҡamuğ iglegen

kişi *kalmağayerdi* ruzī yigen” (KB 1108-128)

“burun ıdğum erdi ҡamuğ edgölüg

asığ *kalğayerdi* yarın belgölüg”(KB 1131-130)

“ölümke yuluş ҡıldı erse kişi

yulup *ölmegeyerdi* ilçi başı” (KB 1114-129)

“asığ ҡıldı erse ölümke kümüş

kümüş *kalğayerdi* er özke yuluş” (KB 1113-128)

“ölümüg tıdar erse dünyā neñi

bolup *ölmegeyerdi* begler begi”(KB 1197-137)

“ölüm yüz kılrerdi erse körüp

ağır savçılar **kalğayerdi** turup”(KB 1200-137)

“ölümke asıg kıldı erse ot em

otaçı turu **kalğayerdi** ulam”(KB 1199-137)

“yıl ay kün keçer teg tiriglik keçer

keçer kün **keçürgey** sini belgülüg”(KB 1214-138)

“tuta bilse tap bu tirilmiş neñiñ

ikigün ajunda **kızartğay** eñiñ” (KB 1287-146)

“tuta bilmesesen adın munça neñ

saña **yetmegey** kör sarıg kılgı eñ” (KB 1288-146)

“bayatka tutuzdum sini men katıg

tilese küdezgey **yitürgey** tatıg” (KB 1275-145)

“nerek neñ kişike kerek edgü yañ

kerek bolsa **bulğay** kamuğ edgü neñ” (KB 1307-148)

“tükel sözledim men muña bütsesen

sevinç **eksümegey** sözüm tutsasen”(KB 1340-151)

“isizke negülük kerek neñ tavar

neçe kirse **bolğay** çığay birle teñ”(KB 1308-148)

“muñar meñzer emdi bu beytig oқи

uқа barsa ma’ni **açılğay** taқı”(KB 1649-182)

“muñar meñzer emdi bu sözni oқи

uқа tursa ma’ni **açılğay** taқı”(KB 1869-204)

“sözin kıyğucu begke tutma umunç

tiriglik yava bolğa **kalğay** ökünç”(KB 2013-219)

“bor içse oyunka avınsa begi

kaçan **yetgey** il kün işiñe ögi”(KB 2103-227)

“begi edgü bolsa yorıķı köni

taķı artuķ edgü **yorığay** kılı”(KB 2114-223)

“bilişmez kişig sen bileyin tise

bilişin ayıtıl **ukulğay** basa”(KB 2251-240)

“tükel kimde bolsa bu erdem bilig

vezirlik anar birse **bolğay** ilig”(KB 2238-238)

“bitig bilmez erse apa oğlanı

negü **bilgeyerdi** yıl ay kün sanı”(KB 2225-237)

“bu yarlıg sü başcı bulurerse beg

işi başka **barğay** küvenç bolgu teg”(KB 2413-255)

“ķatıglan usandur usa bas kiçe

kiçe az öküşüg ne **bilgey** aç”(KB 2361-250)

“tejikler bitigde bitimiş munı

bitigde yokerse kim **ukğay** anı”(KB 282-43)

“bu tört neñ öze sözledim men sözüg

oķısa **açılğay** yitig kıl közüg”(KB 358-50)

“otuz yığmışın yandru aldı elig

negü **kalğay** altmış tegürse elig”(KB 368-51)

“yığitlik negü yığdı erse maña

ķarılık kelip aldı **kelgey** saña”(KB 372-52)

“muñar menzetü keldi şa’ir sözi

oķısa **açılğay** oķıǵlı közi”(KB 412-55)

“eger maşlahat körseñiz siziñ üçün şeerde bir yaǵşı ‘imāret kılayım eyle kim ‘ibādet erāgati mundan yaǵşıraķ müyesser **bolğay**.” (GT 137-69a/68)

“ yā şavāb **kilgey** yā ģatā eger ģilaf-ı şavāb kilse” (GT 83-42a/41)

“eger ol ģuķm kıılıcını çekse nebī ve velī başın aşıǵa **çikkey**.” (GT 350-175b/174)

“neheñden ģavf itip ģavvāş ivinde otursa dürr-i ģāliş kim **kitürgey**.”(GT 208-104b/103)

“men kirek **ölgeyidim** ıy gül beden senden burun” (GT 249-125a/124)

“ol til bilen aytsañ mübtedī fehmine yaķınraķ **bolğay**.” (GT 245-123a/122)

“ķaçan köñlünde kılsa ‘ışķ mesken elifden bī ve tīni **bilmegeysen**” (GT 228-114b/113)

“ammā ol vaķt ma’lum bolur kim bir kışı söz başlasa sözi tamām bolmayın bir kimirse daǵı ortaǵa söz **kitürgey**.”(GT 216-108b/107)

“kim tileseñ tenindeki cānın birgey daǵı ilindeǵi itmekin **birmegey**.”(GT 185-93a/92)

“her ir yaǵan bilen meşhur bolsa

kim anı rāst dip iķrār **kalğay**” (GT 348-174b/173)

“ileyinde bir ķantar yimek bolsa ebū hureyr çetükine bir luķma **yidürmegey**”
(GT 185-93a/92)

“bu kışiniñ biligi bolsa idi ahmaķ bilen işi bu yirge **yitmegeyidi**.” (GT 215-108a/107)

“munuñ közleri ol mülk artınca **kalğay**.” (GT 19-10a/9)

“niçe kim anıñ mülki özgeler ilinde **bolğay**” (GT 19-10a/9)

“ay edīb-i ğarīb saña bir muvafıķ nasihātım bar qabul qılsañ hayr **bolğay**. (GT 10-5b/4)

“tileseñ eygü atıñ menü **kalğay**

ayaqdan tüşken ilin tutquçı bol” (GT 344-172b/171)

“sayyād dağı tuzaqın **kurmağayidi**.”(GT 336-168b/167)

“hikmet boğaz belası bolmasa idi kuş tuzaqqa **tüşmegeyidi**.” (GT 336-168b/167)

“eger bu maşlahatnı bilse idi biligsiz **bolmağayidi**.”(GT 333-167a/166)

“eger bu ‘aql dünyeden çıkıp kitse yaqın bil kim taşavvur **itmegey**.”(GT 332-166b/165)

“nasihat her kim bir yamannı öltürgey halknı anıñ belāsındın **kurtarğay**.”
(GT 326-163b/162)

“meselā yağmur yağmasa dağı cehānnı tufān tutsa anlar mällarını ğarra bolup bir faqırnı
mihnetke körüp hālin **sormağaylar**.”(GT 316-158b/157)

“her qatra kim kökden iner bolsa isi hālis durer

munçaq bigin bazar içi **tolğayidi** arı güher”(GT 316-158b/157)

“dağı tonını päre päre **itkeyleridi**.” (GT 312-156b/155)

“eger şehir içinde bolsa idi faqırlar ilinden figāne **kilgeyidi**.”(GT 312-156b/155)

“eger yazı dağı barça qumlar inçi bolsa tilençilerinñ közi **tolmağay**. (GT 312-156b/155)

“işiklerinde müte’alliklerinden büyük boylı küçli kişiler qoyarlar hattā kilgen ‘azizlerge
destur **birmegeyler**.” (GT 311-156a/155)

“hukemā aytur bahilniñ altunı ol vaqt yirden çıkar kim anı yirge **qoyğaylar**.”
(GT 311-156a/155)

“baytarğa nime kilmes eger bu işek bolmasa idi baytār atına **barmağayidi.**”
(GT 293-147a/146)

“ya’ nī saņa **sorğaylar** kim ‘ilmiņ ni durur.”(GT 288-144b/143)

“eger rızq birgenge bolsa melāyike maamından **kiçkeyidi.**” (GT 287-144a/143)

“ay yüzli oğlanlar dağı zühre közli kızlar anıņ cefası ilinde giriftār bolup orusundan imkānları yok idi kim **külgeyler.**”(GT 281-141a/140)

“kerem kılıp kilseņiz ol vasiyyet ılğay dağı sizge ayr **bolğay.**”(GT 263-132a/131)

“hatta memleket iymen bolup arār **tutay**”(GT 32-16b/15)

“bu oğlan ol yavuzlar arasında opsa anlardan biri **bolğayidi.**”(GT 26-13b/12)

“ayttı bu muālirür kim irdem iri **ölgey**” (GT 23-12a/11)

“attı ni üçün ıdmat ılmas sen kim bu iş zahmetinden **utulğaysen.**” (GT 90-46b/44)

“eger kiçer bolsa ulm bizim tarafımızdan **bolğay.**” (GT 87-44a/43)

“yā şavāb kilgey yā atā eger ilāf-ı şavāb **kilgey.**” (GT 83-42a/41)

“melik mutāba’ati bilen mu’atibinden iymen **bolğaybiz.**” (GT 83-42a/41)

“eger men tenriden eyle orsamidi kim sen sultāndan orarsen şıddıqlar cümlesinden **bolğayidim.**” (GT 81-41a/40)

“ol ul ayttı bu adar tuz almağ bilen ni alel **kilgey.**” (GT 61-31a/30)

“anı körermen kim anā’at mülkin ırāset riyāset terkin **urğaysen.**” (GT 52-26b-51)

“eger sizıņ cāhııız bilen bir cihet āşıl bolsa cem’iyyet-i ātır üçün ‘azım minnet **olğay.**” (GT 49-25a/24)

“i’tirāf ketürdüņ niçün yaqın barmassen kim āşlarından bolup muqlışlerinden **sayılğaysen.**” (GT 47-24a/23)

“aņa ayttı sen çerāğnı körmissen çerāğ bilen ni **körgeysen.**” (GT 150-75b/74)

“kim ni yirde faķır tayıfesin tapsalar **töggeyeler.**” (GT 152-76b/75)

“anıñ tig özdeñ idi ol yüzi ay

körer bolsa fırişte yoldan **azğay**” (GT 139-70a/69)

“özgeler siziñ bereketiñizden müstefid bolup şālih ‘amelleriñizge **uyğaylar.**”
(GT 138-69b/68)

“öltürür bolsa meni bu ķında ol yār-ı ‘aziz sen saķınma kim **yigeymen.**”
(GT 112-56b/55)

“cümle ‘ālem terkini **urğayidi.**” (GT 107-54a/53)

“niçün munça köp yalğan sözler **sözlegey.**” (GT 84-42b/41)

“iner bolsa kayadın bir ağır taş

kirek kim **kitmegey** ‘ārif yolundan” (GT 159-80a/79)

“cefālarğa taħammül kıl tilesen yüzüñ teñri ķatında aķ **bolğay.**” (GT 153-77a/76)

“ ‘ālim kim ol tana’um izdep derāhım **alğay.**” (GT 149-75a/74)

“ itletip özyalın ol kimge delil **bolğay.**” (GT 149-75a/74)

“ seniñ bu cirāhatiñ devāsı fulān hōca ķatında bar barıp tilesen **bolğay.**”
(GT 170-85b/84)

“ ayttı eger munuñ hilāfi bolsa ‘aceb **bolğayidi.**” (GT 108-84b/83)

“ iy sa’di bir safarım dağı bar ol safardan kilsem ‘ömrümniñ bakiyyesi bir yirde oturup
kiçürgeymen.” (GT 184-92b)

“andan ol mecruh ir ayttı anıñ bigin kişiden hācet tilesem birgey yā **birmegey**”
(GT 171-86a/85)

“eger birür bolsa fāyide kılğay yā **ķılmağay**” (GT 171-86a/85)

“ol uçmaḥ maḥa tamuḡdın artuḡkraḡ *bolḡayerdi*.”(NF 15[184])

“kim zebāniyyalar meni topuzları birle ursalar taḡı maḥa ḥamīnni içürseler men miskin ḡul seniḡ keremünḡe *sıḡınḡaymen*.”(NF 1[183])

“eger taḡı ḡarḡu tursam üküḡ mu’mīn musulmānlarnıḡ ḡanı *tökülḡey*.”(NF11[174])

“andaḡ sezermen kim hec *ḡılḡaymen*, tep.” (NF 2[37])

“eger dünyānı sevmiḡ bolsa erdiḡ bu dünyāda kāfirḡa bir içim suv *bermeḡeyerdiḡ*.”
(NF 8-9[173])

“hācar aydı: eger tüḡ körmīḡi bolsa peyḡāmlarlnıḡ tüḡi cümle raḡmānī bolḡay, ḡeytānī *bolmaḡay*.”(NF 4-5[214])

“yā rebī’ eger seni peyḡambar ‘as körer bolsayerdi bu seniḡ tiriglikinḡin ḡāyat *sevünḡeyerdi*.” (NF 13-14[237])

“eger munlarḡa mundaḡ ḡılmasayerdim musulmālıḡdın *ḡayıḡayerdiler*”(NF 9[76])

“eger sen taḡı yahḡı bolsa erdiḡ ol ḡehid bolḡanların birle *bolḡayerdiḡ*.” (NF 15[329])

“eger ol ni’metleri bolmasa erdi tā’at ve ‘ibādat *ḡılmaḡayerdi*.” (NF 3[329])

“eger ummatımḡa aḡır kelmese erdi tün buḡukında kopup namāz kılmakını farīza *ḡılḡayerdim*, tedi.” (NF 7-8) [321]

“ḡayu mu’mīn ve muvaḡḡid ka’beke ziyārat ḡılmıḡ bolsa ba’zıları ol kişilerdin bu ka’beniḡ perdesinḡe *yapḡunḡaylar*.” (NF 9-10[272])

“taḡı ḡıyāmat kün bolsa bu ka’be bir yeḡi kelin meḡizlik beḡeklig bolup ‘araḡātḡa *kelḡey*.” (NF 9[272])

“eger sen firdevs atlıḡ uçmaḡnı bir ḡata körmīḡ bolsayerdiḡ ol uçmaḡ ārzūsıdın yaḡın *erigeyerdi*. (NF 10-11[267])

“hak te’ālā ol ferīḡtelerke aydı kim: eger sizlerke taḡı yemek, içmek, ḡehvet berseyerdim sizler taḡı andaḡ *ḡılḡayerdiḡiz*, tedi. (NF 11-12[365])

“peygāambar ‘as aydı: mā’iz andag tevbe kıldı kim eger anıñ tevbesiniñ savābını bir camā’at hāķıñğa üleşseler cümlesinge *teggeyerdi.*” (NF 12-13[348])

“eger sen taķı bir yazuķ kılmış bolsa erdiñ anı köngliñe tüşürse erdiñ heç boğazıñķa ta’ām *barmağayerdi.*” (NF 15-16[369])

“selmān fārsī aydı: men murdār suvdın yaratıldım taķı bu kün yarın ölüm *kelgey.*” (NF10[374])

“ķıyāmat kün bolsa āvř ‘amallarımın terāzūka keldürüp *ölçgeyler.*” (NF 11[374])

“bir kün hōca ķatıg uyuğā barmışda kerey birle eşsesidin yülüseñiz taķı anıñ saçlarını maña berseniz men taķı sihr kılsam bu hōca sizni ķatıg *sevgeyerdı.*” (NF 1-2[383])

“ħatıblar ħutbada menin atım aymışdın soñ seniñ atıñnı *ayğaylar.*” (NF 4-5[63])

“namaz iķinde teşehhüde benim adımı *ayğaylar.* (NF 4-5[63])

“īsā peygāambar bizlerke biřārāt berip turur kim: mendin soñ ahmed atlıg peygāambar *kelgey.*” (NF12[79])

“her ayna bir kün kelgüsi turur sizlerke biringiz üze kim ol kün iķinde meni *körmegeysiz.*” (NF 8-9[77])

“eger zāyi’ bolsa tāvān *ķalğaymız,* tedi.” (NF 11-12[71])

“eger sen taķı ķerikleriñ ġālib hiķ ziyān *bolmağay.*” (NF 5[69])

“bu kün muhammed mekkeni aldı, yarın bizlerke *kelgey.*” (NF 3[69])

“ķayu kimerse kim abū bekrni sevgey taķı ‘ömerni *sevmegey.*” (NF 13-14[63])

“abū bekr aņar suv *bermegey.*” (NF 13-14[63])

“ulemālar aymışlar kim: ķāfirlar *ayğaylarerdı.*” (NF 2-3[80])

“peygāambar ‘as andağ yarlıķar: eger mendin soñ peygāambar kelmek revā bolsayerdi ol peygāambar ‘ömer *bolğayerdi,* tedi. “ (NF 16-17[104])

“yâ muhammed sen mendin utuldu velikin sendin sonraılar mendin utulu *bilmegeyeler*, dedi.” (NF 2-3[100])

“umayya ‘ibn  alaf aydı: yâ ab  bekr eger sen almasmen teseyerdi bu bil lni kır yarmaa *satayerdim*, dedi.”(NF10[97])

“eger ol neerseni tutar bolsaız he k ni yoldın *azmaaysiz*.” (NF 15[168])

“mel met saa ılmak kerek kim sen atası arındaı *bolaysen*.” (NF 3-4[16])

“ibn  mes’ud aytur: eger udratım bolsayerdi, peyg mbar  zesindeki nec satnı *ketergeyerdim*.” (NF 6-7[12])

“mekke k firleri mekkedin ıarmıda bolsayerdim, saa y r  *bergeyerdim*, dedi.” (NF 2-3[9])

“ m d ol turur kim bu kit bnı oıanlar *bolay*.” (NF 17[2])

“eyh ab  yez d-i bust m  aydı ramhi: peyg mbar ‘as’a berilgen env rdın zerrisi z hir bolsayerdi al yıa he kimersen anı taamm l ılı *bilmegeyerdi*.” (NF 13-15[3])

“a te’ l  c mle ters lerni hel k *alayerdi*.” (NF 17[144] -1[145])

“taı nahr n ehlinge ot *idayerdi*.” (NF 17[144])

“eger anlar benim birle la’net ılsalar erdi, ha te’ l  anlarını touz  ratinga *ev rgeyerdi*.” (NF] 16-17[144])

“misk n ab  z r yaluz * lgey*.” (NF 15[129])

“bir k n peyg mbar ‘as aymıerdi miskin ab  z r yaluz *tirilgey*.”(NF 15[129])

“ ‘oman atunı n yile aydı: anlarını k rsem *tanıaymen*.” (NF 1-2[146])

“ f tma razh  yetmi mi utmah kızları birle *kegey*.” (NF 6[158])

“eger meni ak ra defn ılır bolsaız ol d manlar meni *ataraylar*.” (NF 1-2[155])

“kıyāmat kün bolsa āvs ḥaḥ tebāreke ve te’ālā abū lehebni taḳı ḥatunı umm-i cemīlni tamuḡka **kemişgey**.” (NF 1-2[18])

“velīkin ḥatunı umm-i cemīlke tamuḡ erkligi feriştelər **buyurğaylar**.” (NF 1-2[18])

“peygāambar ‘as aydı: yā fāḩıma eger üzesini açmasayerdiñ bu ta’ām kıyāmatka tegi **tükenmegeyerdi**, tedi.” (NF 16-17[173])

“saña dünyāda taḳı hürmet **bolğayerdi**.” (NF 4-5[16])

“imān keltürseñ hem taḳı āhiratta hürmet **bolğayerdi**.”(NF 4-5[16])

“eger tañrı ‘ömr berse **barğaymen**, tedi.” (NF 2-3[23])

“kāfirler aydılar: eger bu ġarġa muhammed kirmiş bolsayerdi, bu örümçük evi **buzulğayerdi**.” (NF 12-14[21])

“umayya ‘ibnü ḥalaf aydı: muhammed tuġmadın aşnu örümçük bu evini toḳumış **bolğay**.” (NF 15-16[21])

“kāfirler seni mekkedin çıkarıp medīneke kelmişinde saburları ḳalmadın seniñ mahabbatında ḥatunlarını, oġul kızlarını, yer yurtlarını salıp mekkedin medīneke hicret ḳılġan muhācirlar **içgeyler**.” (NF 8-9[63])

“muhammed munda kirse erdi bu örümçük evi **buzulmağay mu erdi?**” (NF 16-17 [21])

“kim anı yıllar çikip yup tarağay

bu zamān bir munça işke **yarağay**” (LT 2995-232)

“ol yaruġluġ şevk otın tiz **eylegey**

kim ḩaleb raḩşın sebükḩi eylegey” (LT 2515-198)

“küfr ile imānġa urġaysın ilik

bu ḩama’dın kim **açılğay** bir işik” (LT 2520-199)

“cāniña yitkey ʔalebniñ rāḥatı

ḳalmağay rec ü ta’abniñ şiddeti” (LT 2515-198)

“özde **tapḳaysın** talebni birge yüz

tağlar bolğay siniñ allıñda tüz” (LT 2515-198)

“körgeç anda ilge gūnagūn ‘azāb

himmeti baḥrığa **tüşkey** iztırāb” (LT 2190-174)

“eyle insāf ehlidin kilgey bu iş

kim ki ol munsıf durur **bilgey** bu iş” (LT 2345-186)

“kim ḥalāyık çün terennüm eylegey

ḳuş tili birle tekellüm **eylegey**” (LT 295-36)

“küfr ile imānga **urğaysın** ilik

bu ʔama’dın kim açılğay bir işik” (LT 2520-199)

“ejdeḥādın **yitmegey** köñlünge renc

eyle bolmış bolğay meş’ūf genç” (LT 2520-199)

“oyğanıp bilseñ ki hāliñdür ʔatıg

ḳalmağay ol dem peşimānliğ asıg” (LT 595-58)

“kim irür anı beyān ʔılmağ zarūr

yoksa yol ‘azmiğa **yüzlengey** fütür” (LT 570-56)

“zāhid ü fāsıḳ gedā vü muhteşem

‘arsa-i maḥşer ara **ḳoyğay** ʔadem” (LT 2185-174)

“şāh atdın allıda kılğay nüzul
‘özü ile dil-hāhlıqlar *eylegey*” (LT 675-64)

“pāyesi rif’atda bolğay ‘arş sāy
sāyesidin būmnı *kılğay* hümāy” (LT 400-43)

“kim fezasıdın diyildi sergüzeşt
rūzi *olğay* tā ebed bī-intikāl” (LT 395-43)

“ol qādem budur ki yoq bu barını
örtegey kim *koymağay* āşārını” (LT 2135-170)

“qāvm arasında ki serdār *olmağay*
qāvm hālidin hāberdār olmağay” (LT 1570-128)

“hāsmı birle ki *tutuşqaylaridi*
mātemiğa ki *uluşqaylaridi*” (LT 1430-118)

“ba’zı itse ba’zı *kılğayirdiler*
özni etrafığa *salğayirdiler.*” (LT 1430-118)

“mini bu yolda qānat köp saldı tut
qārnı aç *olğay* yıqılıp qaldı tut.” (LT 850-78)

“qārmaban qanıñnı *içkey* bir möşük
ya birev gez birle *bolğay* qātiliñ” (LT 690-65)

“kim ni *bolğay* behreñ andın cuz belā
her dem özge ğamğa bolmaq mübtelā” (LT 885-80)

“andin ayru muztrib min kayğudın

eyle kim *tüşkey* yırak balık sudın” (LT 920-83)

“birmeyin bu közğüge avval cilā

‘aqs anda *salmağay* ol pādışā” (LT 1010-90)

“közğü rüşenrağniçe kılsa zuhūr

zāhir *olğay* ‘aks anda bī-ğusūr” (LT 1015-90)

“közleriñ sīmurğbīn ger bolmağay

közğü dik köñlünj mūnevver *bolmağay*” (LT 990-88)

“vaşlığa ger *tapmağaysız* dest res

siz cemā’atka imes mü yādı bes” (LT 3150-242)

“bu sa’adet hem irür ‘ālī mağām

kim anıñ ‘ışkıda *ölgeybiz* tamām” (LT 3140-242)

“kim anı yıllar çikip yup *tarağay*

bu zamān bir munça işke yarağay” (LT 2995-232)

-(y)IsAr

“çü ben gidiservenin kime qalısar

oğul olmasa düşmenüm *alısar*” (SN 28-2/66)

“sanur ‘aybını ton ile *örtiser*

bağır yüzine altını *dutısar*” (SN 15-12/54)

“beni çünki teñri aña *veriser*

biri birimüzden tiz *ayırısar*” (SN 60-5/98)

“şol oħtın *gidiser* göñülden bu ğam
ki düşem suya kendözümü boğam” (SN 218-11/257)

“gügercin ile *düziser* ırğayı
zi tāvūs ki *azıdsar* ırğayı”(SN 220-15/260)

“ya ol bir yol azmış kişi *olısar*
ya ğoz bir ‘acāyib işi olısar” (SN 198-2/237)

“cühüd ol dedüĝine dutdı boyun
ne bilürdi kim *oynayısardı* oyun” (SN 202-5/241)

“gerü vardı şāhdan naĳkāşa vezir
ki yabān otından *şıksar* bezir” (SN 180-2/219)

“veli bunca māl u tavar kim bile
alup bir yaña *gidiser* kim bile” (SN 179-8/218)

“ne bilem ırzā netdi vü hem nediser
cihān böyle geldi vü hem *gidiser*” (SN 177-15/216)

“anı aldı vü girdi ıradırgaya
ıoyı gör ki *öyküniser* ıurgaya” (SN 201-11/240)

“ırıyās eylerem ben ki ol māh-ı çin
bugün kişi *veribiyiser* için” (SN 111-4/149)

“ki şāh içkü edicegez dembedem
benüm odama *basısardı* kadem” (SN 139-1/177)

“bilürem hem olasını ittifāk

ki toy eylemege *düziser* yaraq” (SN 137-4/175)

“atam *urisar* şöyle tedbir ü rāy

ki yoḡ gitmegil bunda durḡıl bir ay”(SN 137-1/175)

“diler isem atası *vermeyiser*

dileḡüñ elümüze *girmeyiser*”(SN 94-2/132)

“ḡarībliḡda gözüm çü yaş *tolisar*

benüm mūnisüm dün gün ol *olisar*” (SN 153-4/192)

“nedür çāre her bir toḡan *öliser*

bu böyle olugeldi vü *olisar*” (SN 356-3/395)

“sen olmayıcaḡ bilgil ey nīkbaḡt

ki *kalisar* ayruḡa bu tāk u taḡt” (SN 347-2/386)

“iḡüm bilürem *düşiser* müşkile

beni yuñ gül āb ile vü müşk ile” (SN 363-13/403)

“ḡalupdur ölince *gitmeyiser*

ol etdüḡini kimse etmeyiser” (SN 331-4/370)

“süheyl uḡ *veriser* cevābın ḡehā

ḡatı and içdi dedi kim ḡehā”(SN 303-9/342)

-gA

“negü tir eḡitgil bḡü bilge beg

bu söz işke tutsa saḡa *bolḡu* yig”(KB-2513-264)

“uluğug uluğla küdez hürmeti

saña *kelge* devlet uluğluk kıtı” (KB 4251-418)

“alımka birimke oñay edgü bol

ķayu ödte kılsa açuk *bolğa* yol” (KB 4539-456)

“apañ munda taştın bolur erse aş

añar barmasa yig köñül *bolğa* baş” (KB 4584-460)

“yarım ya yitim *bolğa* oldrug turug

yavuz bolğa köñlügey edgü urug” (KB 4585-460)

“köñül til köni tut kılnıñ bütün

saña *kelge* devlet bu dünya bütün” (KB 2759-288)

“yarağsız kişik yorıma yaķa

yarağsız saña kelge *tutğa* yaķa” (KB 4243-426)

“özi ķorķar erse bayatķa ķalı

bu er *tutğa* ķeksiz könilik yolu” (KB 2755-288)

“bolu birdi evren kelü birdi ķut

negü ķolsa arzu kelü *birge* büt” (KB 4863-486)

“yanut birdi ögdülmiş aydı tilek

tükel *bolğa* bolsa bayattın yölek” (KB 4955-495)

“atañ öldi bardı saña birdi pend

ata pendi tutsa ķeker *bolğa* ķand” (KB 5154-514)

“çalı kelse edgü ağırladı söz

apañ kelmese **bolğa** yarlıg ucuz” (KB 3159-322)

“ğariplik yirinde kerek **bolğa** neñ

bu elgim tarusa sarıg **kılğa** eñ” (KB 477-62)

“yağın **bolğasen** künde ötrü maña

ağırlık açığ artğa mindin saña” (KB 853-102)

“yas ermez bu edgü bu künlük saña

yarın **bolğa** asğıñ bu kün büt muña” (KB 915-109)

“sen altun kümişni ülegil neñing

yuluğ **kılğa** canın sav altun tengiñ” (KB 2411-255)

“siziksiz mini aşka **ündegeler**

men ünde polar ma maña **kelgeler**” (KB 4570-459)

“yüzi körki qolma qılınç edgü qol

qılınç edgü bolsa tükel **bolğa** ol” (KB 4484-450)

“saña yazsamen sen **keçürmegezen**

keçürgeyidim miñ yazuq qılsamen” (KB 3769-379)

“ger tilesen kim garāyibler temāşā **itkesen**” (GT 193-97a/96)

“tigme bir kün bir yañı yirge kirek kim **yitkesen.**” (GT 193-97a/96)

“bil ki bes nādān u gāfil bolğasın

ehl-i ‘aql allıda cāhil **bolğasın.**” (LT 1720-139)

“bu ta’ablardın tarabnāk olğasın

haq yolıda rehrev-i pāk *olğasın*” (LT 1765-143)

“tünge tigrü hūkbānliğ kılğasın

ol cemā’atqa subānliğ *kılğasın*” (LT 1375-114)

-gU

“anıñ qargışı *bolğusiturur.*” (NF [137] 5)

“bitigçike *ayğu* kerek iç sözin

küdezse bitigçi öküş ya azın” (KB 2675-280)

“ilig aydı uqtum bu irsellikiñ

irip *kitgü yirde* bolurmu bekiñ” (KB 697-86)

“meniñ kılqımı aydımerdi saña

könül *bamağuerdiñ* emdi maña” (KB 1089-126)

“usal bolsa begler işin bütrümez

usal beg bütün *bilgü* beglik yimez”(KB 2027-220)

-gUçI

“tapıngu kıyıqsız tapuğ *kılğuçı*

tapuğ siñse ötrü tilekke tegir” (KB 615-77)

“körü barsa yaqşı ayur uş bu söz

sınap *sözlegüçi* ıduq kutluğ öz” (KB 433-57)

-gusı

“munu boldı emdi tilek teg kişi

taqı *bolğusı* bar yetilse yaşı” (KB 1647-182)

-sA gerek

“bu tevfik tenriden *olsa gerek*

ķamu nesneden ol durur yegrek” (SN 370-8/409)

“ķolay sōzlerle *dirilse gerek*

ķolayın gōzeden ola yegrek” (SN 15-4/53)

-DAğI

“ķabib savķı yolu mini yetteķi

ol oķ savķı bolsu elig *tuttaķı*” (KB 388-53)

“serinse ķiři ōz tilekin tapar

serip *turdaķı* er ōrűj ķuř tutar” (KB 1319-149)

“isizlik uķuz ol anı *ķaldaķı*

yavuz iş uķuz ol isiz *boldaķı*” (KB 901-107)

“maņa urmasa ōrk mini *tuttaķı*

keyik teg ķaçarmen kim ol yetteķi” (KB 722-89)

“emanet atı bar ķanı *ķaldaķı*

nasihat sōzi bar ķanı tuttaķı” (KB 6471-639)

“sōzűg *sōzledeķi* azar hem yazar

uķuřluđ eřitse oņarur tűzer” (KB 295-37)

“ay himmet idisi ajun ķol talu

talı *ķaldaķı* er ķutı top tolu” (KB 3086-316)

-(y)IsAr

“baña devletüm yine yüz *ıtısar*

gerü tāli’üm oyunı *ütiser*” (SN 307-10/346)

“güyer kim bıjardan gele nevbahār

yeyesi yemez *yeyiser* zīnhār”(SN 224-6/263)

“bu ‘ışkun güneşi *uyaḥmayısar*

güneşe vü gölgeye *baḥmayısar*” (SN 236-7/275)

“dedi kim *nolısar* gerü kim bilür

belā kıanda varsam öñüme gelür” (SN 236-6/277)

“niçe kim döniser ü döner felek

kişi umduğı *olmayısar* dilek” (SN 275-12/314)

“ki ayruḥ elümüze *girmeyiser*

gidiser anı kimse *görmeyiser*” (SN 205-5/244)

“kıalupdur ölince gitmeyiser

ol etdüğini kimse *etmeyiser*” (SN 331-4/370)

“ki ben yunmağa burda kıalırsaram

geñümce vü yalıncaḥ *olırsaram*” (SN 221-10/260)

“*görimeyisersin* sen ayruḥ beni

ne ben daḥı göribileven seni” (SN 360-9/399)

-(y)ası

“atası dedi bu sözi söyleme

hîç *olmayası* arzûyı eyleme” (SN 48-86)

“*açılāsıdur* her ne kim rāzı var

bayık bil ü işüñe olğıl süvār” (SN 111-5/149)

2.1.1.5. Tahmin-İkaz

-GAy

“ol kadar kıttılığ itmegil kim senden *toyğaylar*” (GT 327-164a/163)

“ol tarafnı ihtiyār kılgıl kim anda köñül āzārı *bolmağay*” (GT 325-163a/162)

“sözlemek kirek sen kim kaçan alar dost bolsa sen ortada *uyulmağaysen.*”
(GT 325-163a/162)

“dağı anıñ tevābī’-i ‘ukūbetinden kırkımayın hālālnı hārāmdan *tanımağay*”
(GT 306-153a-152)

“kim ilindegı nakd kitse köp zahmetler çekip nedāmet *yigeysen.*” (GT 284-142a/141)

“amma bilmek kirek sen kim teñri tebāreke ve te’ālā saña munça türlü ni’met ve zıynet
anıñ üçün birdi kim rızqnı gaflet bilen *yimegeysen*” (GT 6-3b/2)

“za’if ra’iyyetiñe rahmet kılgıl kim qavī düşmeden zahmet *körmegeysen.*”
(GT 38-19b/18)

“ol iv işikinde isteme hayr u salāh kim ibçi üni ol ivde kıttı *kilgey*” (GT 341-171a/170)

“ākıl ol sözni yirinde *sözlegey*” (GT 18-9b/ 8)

“zıhur vaqtın uyumağ hattā ol zamān içinde hılkñı āzār *kıлмаğaysen*” (GT 40-20a/19)

“kim munuñ bigin kişilerge vech-i kefāfin mu’ayyen *kıлмаğaysen*” (GT 43-22a/21)

“kim müddet-i medīd yip nafaqasın israf *kıлмаğay*” (GT 43-22a/ 21)

“her kim hıyānat bilen **tirilgey** hisā vaqtında illeri **titregey**.” (GT 50-25a/ 24)

“il yiterde eygölük kıl ay fulān

kim atıñ **kalğay** cehānda cāvidān” (GT 60-30b/29)

“munı öltürmek kerek kim dağı özge qullar körüp munuñ bigin hareket **kalmağaylar**.”
(GT 67-34a/33)

“eger bu quluñnı öltürmege tileseñ şer’ ta’vili bilen öltürgül kim kıyāmat kün yazuqlı
bolmağaysen.” (GT 68-34b/33)

“ol qulnı köp tazarru’ ve zārılıqnı bilen ündep **ketürgey** haq subhānehu ve ta’ālā digey”
(GT 8-4b/3)

“ol qul köp tazarru’ ve zārılıq **kalğay**” (GT 8-4b/3)

“dostqa ol qadar yarı kılığıl kim düşmen bolsa saña zafer **tapmağay**” (GT 78-39b/38)

“eger ‘afv ite bilmesen sen dağı anıñ anasına sökkül eyle kim intikam hadden
kiçmegey” (GT 87-44a/43)

“ayttı yün ikmek kerek idiñiz kim yağmur ziyān **kalmağayidi**.” (GT 93-47a/46)

“bulardan hiç biri turup ikki reke’at namāz qılmas gaflet uyqusında eyle qalıp tururlar
saknğaysen” (GT 105-53a/52)

“bir niçe kelime hikmetten alarğa sözlegil bolğay kim mālñıñ bir azın **koyğaylar**.”
(GT 117-59a/58)

“men ayttım maslahat ol turur kim ta’arruz tilini kısqā **kalğaysen**.” (GT 121-61a/60)

“şehvet artınça yürüp kündüzün ikiçe kılıp gāflet uyqusında yatıp **kalğay**”
(GT 160-80b/79)

“niçe kim yeñ bile guşsa benim özre töker bolsañ tama’ tutma kim ilimni etekiñden
kitergeymen.” (GT 261-131a/130)

“men anı fuzalāyı ‘asr ve ‘ulemā’-i dehr cümlesinden bilürmen bolmasun kim müdde’i-
ler anıñ haqqına *sözlegeyler*.” (GT 258-129b/128)

“dağı töhmetden yırak *turğaysen*.” (GT 255-128a/127)

“tarik-i savāb ol durur kim tama’ge yaqın *barmağaysen*.” (GT 255-128a/127)

“bu fitne köz ilge köñülni közün yum tā köñül *aldurmağaysen*.” (GT 253-127a/126)

“faşāhatnıñ tili anıñ körkli sıfatlarından ‘ācizidi *sağınğaysen*.” (GT 243-122a/121)

“tācir oğlına ayttı kirek kim bu vāqı’anı hıç kişiğe *aytmağaysen*.” (GT 213-107a/106)

“hikmet ol kişi kim yavuzlar bilen olturğay eygülük yüzün *körmegey*”
(GT 334-167b/166)

“ol qadar yumşaq bolmağıl kim seni ayak altında *koyğaylar*” (GT 327-164a/163)

“*köygey* taqı söglüngey yalıñlıq otqa” (NF 9-10[17])

“ol hatunı umm-i cemil taqı *söglüngey* tamuğnuñ yalıñlıq otınğa” (NF 9-10[17])

“üküş peşimān nedāmet *yegeysen*” (NF 6-7[16])

“eger qatılır bolsalar ol kişilerke mundağ qılğaymen, andağ *qılğaymen* tep tehdid u
tefzi qıldıerse bu sözni abū cehl ‘al eşitti.” (NF 14-15[13])

“ve eger imān keltürmeseniz, tamuğ atlıg ot bar, haq te’ālā sizlerni ol ot birle ‘āzāb u
‘uqūbat *qılğay* tedi” (NF 3-4[17])

“eger ziyārat qılmasañız sizlerke üküş zaħmat *qılğaymiz* tep tehdid u tefri’ler qıldı”
(NF 12-13[41])

“zinhār u zinhār anar ittibā’ *qılğaysiz* tep incil içinde aydı.” (NF 12[79])

“peygāambar ‘as aydı: ey za’ifalar, erenleriñiz mälların *oğurlamağaysiz*”
(NF 13-14[26])

“taqı zinā *qılmağaysiz*” (NF 14-15[26])

“taķı ođlanlarıñızñı *öltürmegeysiz*” (NF 14-15[26])

“men tuğurdum tep *aymağaysiz*” (NF 15[26])

“taķı yak yavuķ ölmüşte nevhā *ķalmađaysiz*” (NF 15[26])

“ton *yırtmağaysiz.*” (NF 15[26])

“saçlarıñızñı *yulmağaysiz*” (NF 15[26])

“yüzleriñizni *yırtmağaysiz*” (NF 16[26])

“taķı yat erenler birle ħalvat yerde *sözleşmegeysiz*” (NF 16-17[26])

“peygāambar ‘as aydı: ey tañrı te’ālānı birlemişdin soñ tañrıķa ortaķ *ķatmađaysiz.*”
(NF 12-13[26])

“tamuğ içinde *süregeyler* kim.” (NF 2-3[18])

“taķı boynıñğa zencīr *bağlağaylar*” (NF 2-3[18])

“ey yārānlarım, biliñ, āgāh boluñ ħayu bir kimerse kāfirni öltürse andağ kāfir kim padişāhķa boy berip yıllık ħabul ħılımış bolsa ol öltürgen kimerse uçmaħ yıdığını *yığlamağay*” (NF 6-7[336])

“taķı ata ananı āzārlađan neçeme üküş tā’at ve ‘ibādat ħılsa hergiz uçmaħķa *ķirmegey* tep aydı.” (NF 14-15[284])

“kim kıyāmat kün bolsa men saña bu ħılğanıñ cezāsını *ķaytarđaymen*” (NF 8-9[276])

“ħayu kimerse esrütgey neerseni içer bolsa ol kimerseke tamuđluđlarıñ ħanlarını iriñlerini içürmedin *ķodmađaymen,* tedi” (NF 4-5[363])

“yana peygāambar ‘as aydı: kim kim ħamr içüp esrüp öler bolsa ‘azra’ılķa taķı esrük *satđaşđay.*” (NF 17[363])

“biri biriñizniñ ‘aybını ħalķ ana açmañ kim kim bir mu’miñ ‘aybını ħalķ ana açar bolsa tañrı te’ālā anı fażihāt *ķalđay,* tedi” (NF 9-10[388])

“ey ümmetim, dünyânın artuqlarından kaçın neteg kim cuzâm ‘illetidin kaçmış menizlik, anın için kim dünyânın haq te’âlâ hazratında sipek qanatınca hürmeti bolsayardi kâfirlarğa bir içim su *bermegeyerdî*.” (NF 15-16[390])

“peygâmbar ‘as aydı: ey tersâlar, eger bu kimerseler birle la’nat qılışur bolsanız, kıyâmatka tegi yer yüzinde tersâ uruğı *kalmağay*, tediler.” (NF 9-10[144])

“biz ekegü kelsek, bu cāmādānnı bizke bergeysiz taqı biz ekegüdin birimiz başqa kelse *bermegeysiz*, tediler.” (NF 2-3[203])

“qayu kimerse kim bir çıpçuqnı oynayu boğuzlasa yemek için taqı yemese kıyâmat kün bolsa ol çıpçuqnı haq te’âlâ *tirgüzgey*.” (NF 5-7[185])

“andın soñ haq te’âlâ fermānı birle ol kimerseni tamuğdın çıkarıp uçtmağka *kigürgeyler* imān sebebidin.” (NF 1-2[237])

“uş men musulmān boldum [qılıçdın qurtuldum. kimke] qılıçdın qurtulmaq kerek ersemusulmān bolsun, yok erse qapuğın bağlap evindin çıkmasun, yok erse helāk *bolğay*.” (NF13-14[49])

“qılğanın mutlaq *çıkarğay* köñlidin

her ni qılmışirdi bargay köñidin” (LT 2130-170)

“hātırın salmayın ikrāhğa

kiçe ot *yakqaysın* âteşgāhğa” (LT 1370-114)

“kimge bu keşf oldı müstağraqdur ol

hāşe li’llāh kim *digeysin* haqdur ol” (LT 985-88)

“kündüz özni tutmağaysın nā-tüvān

kim toñuz kütmeke *bolğaysın* revān” (LT 1370-114)

“yime tutma borçı kişig sen adaş

vefâ **qılmağay** ol köñül qılğa baş” (KB 4273-429)

“negüke **tusulğay** saña bu özüm

özünke özün gök tusul tut sözüm” (KB 3792-381)

“ölüglig körürsen ölüg sen tirig

sizik tutma bir kün **eşüngey** yirig” (KB 3785-380)

“qızığ tutma evde uzun begsizin

ökünç birle **ölgey** özün igsizin” (KB 4510-453)

“süre ıdma boşlağ oğuluğ yava

yava bolğa boşlağ **yügürgey** ive” (KB 4509-453)

“severiñ eşitgey elig **tutmağay**

sini sevmegüçi küle **tinmağay**” (KB 4541-456)

“közünni küdezigil köñül qolmağay

köñül qolmasa öz bulun **bolmağay**” (KB 4516-453)

“sözün saqnu sözle saqınç **kelmegey**

yava qılma öd kün ökünç bolmağay” (KB 4552-457)

“uluğ yolqa tutma sen ev barq yakın

toqığay yoduğ sen munı ked saqın” (KB 4545-456)

“ölümüg unitma **odulğay** özün

idiñni unitma **açılğay** közün” (KB 4551-457)

“oñ elgiñ bile sun bayat atı ay
yigü **üdregey** hem özün bolğa bay” (KB 4597-461),

“köni sözle sözni **ķazartğay** erñiñ
sözüg sözlemegil meger ön teñiñ” (KB 4117-415)

“uluğla olarnı ağırla sözün
sini edgü **tutğay yarutğay** yüzün” (KB 4176-420)

“yana umduçı birle bolma yağuk
siziksiz saña bu yağı **bolğay** oq” (KB 4214-424)

“köni bolduñ erse **ķutadğay** künün
selamet tirilgey sevinçin ķutun” (KB 2760-288)

“keçer dünyā ķodğıl tile ‘uķbini
ķodu birmese dünyā **ķodğay** sini” (KB 3087-316)

“negü tir eşit emdi kõñli oduğ
ölümke usal bolma **teggey** yoduğ” (KB 4828-482)

“keçer kün içinde kerekiñ alın
keçürgey sini öd itigiñ ķılın” (KB 5162-515)

“bu kün munda itme bu ķarşı saray
sini **ķodmağay** bu keçer yıl kün ay” (KB 5179-516)

“kişi suķıña birme ilde elig
sizik tutma **buzğay** itilmiş ilig” (KB 5305-528)

“isizke atılma *küyürgey* isiz

atın edgü bolsa alır edgü iz” (KB 5256-523)

“yaraqsız yoritma tiliñde yavuz

bayat *taplamağay* ay bilgi ögüz” (KB 5468-543)

“ölümüg unitma ay bilig odun

sizik tutma *kelgey* saña terk ödün” (KB 5408-537)

“seniñdin *aytğay* munı bir bayat

bayat aytığı bar yime edgü at” (KB 5740-570)

“seniñ ornuñka bir isiz ornağay

budunuğ *ulıtğay* bir inç *idmağay*” (KB 5738-569)

“kimi edgü tuttuñ añar oru tur

sini isizin ol *ulıtğay* ünün” (KB 6363-630)

“isizlik tilese bar isiz ılın

ol isiz yanıtı *ulıtğay* bilin” (KB 6264-620)

“eviñke yağutma uşaqı kişig

bütün ilke *yadğay* körüp bilmişig” (KB 1299-147)

“iki yüzlüg erke sözün sözleme

yadılğay sözün sır açılğay yime” (KB 1298-147)

“iki yüzlüg erke sözün sözleme

yadılğay sözün sır *açılğay* yime” (KB 1298-147)

“negü tir eşitgil saķınuķ oduĝ

yıraķ tur bu dñnyā **tegürgey** yoduĝ” (KB 3552-356)

“aya ķul boluĝlı uķuşluĝ oduĝ

usal bolma saķlan **toķaĝay** yoduĝ” (KB 3661-368)

“yaķın tut özüñke kişi edĝisi

isizdin yıraķ tur **toķaĝay** yası” (KB 1378-155)

“avınma erejke küvenme ay beg

avınçıñ küvençıñ **uditĝay** u teg” (KB 1424-160)

“er at sü bu neñke küvenme öķüş

asıĝ **ķılmaĝay** sü bu altun kümüş” (KB 1403-157)

“isiz öñdi urma törü edĝü ur

künün edĝü **bolĝay** ķutuñ baĝa ķur” (KB 1456-163)

“isizlik tilese bar isiz ķılın

ol isiz yanıtı **ulıtĝay** bilin” (KB 6264-620)

“aya öĝ köñüllüĝ uķuşluĝ oduĝ

ayı sevme dñnyā **toķaĝay** yoduĝ” (KB 3082-316)

“köñül til köni tut ay bilge büĝü

saņa **eksümegey** ödinde yigü” (KB 1743-191)

-GA

“köz yumup andan burun kim bu cehāndan **ķitkesen**” (GT 193-97a/96)

“çün ecel nîşin yiben *siskengesin*

ğafletin uyqusıdın *oyğanğasın*” (LT 1935-156)

“hem bu sâ’at qatlı tigin salğamin

hind iklimide cânın *algamin*” (LT 2040-163)

“seninde uluğun sini tepsegey

uçuz *bolğa* özün ökünçler yigey” (KB 4248-427)

“yime tutma borçı kişig sen adağ

vefâ kıılmağay ol köñül *kalğa* baş” (KB 4273-429)

“özünde qodı al kişi alsa sen

bedük tüpke yaqma bulun *bolğasen*” (KB 4479-450)

“evin barkını ked arığ tut silig

saña *kelge* devlet aqı kiñ elig” (KB 4536-456)

“ülüşlerde turma ya tutma neñin

ökünçün sarığ *bolğa* kızğu eñin” (KB 4544-456)

“küvezlenme artuk turı bolğasen

saran bolma artuq söküş *bulğasen*” (KB 4553-457)

“ay yusuf kerek sözni sözle köni

kereksiz sözüg kizle *kalğa* qora” (KB 6627-652)

“yarağsız kişike yorıma yaqa

yarağsız saña *kelge* tutğa yaqa” (KB 4243-426)

“yavuzka yağuma ay ödrüm talu

yavuz **bolğa** atıñ irilgey tolu” (KB 4242-426)

“isizke qatılma ay edgü kişi

isiz **bolğa** qılqıñ ol isiz tuşı” (KB 4241-426)

“qatıqlan yağıñnı yaqın qıl yaraş

selâmet tirilgil esen **bolğa** baş” (KB 4230-425)

“turu ölmegüçe yigil ay qadaş

yime udlayu sen taduñ **bolğa** baş” (KB 4770-477)

“sözümni tutuñlar qalı tutmasa

yarın **kelge** barqa bu kün bütmeşe” (KB 4867-486)

“erejke avınma yava **bolğa** kün

bu qutqa inanma yayıg or otun” (KB 4832-483)

“bularıg qodup sen berü kelsesen

ol işler buzulğay ökünç **bulğasen**” (KB 5736-569)

“ölümüg unitma anun tevbe qa

usanma ölüm kelge **tutğa** yaqa” (KB 5715-567)

“ölüm keldi iltür barırmen muñun

saña **kelge** minde basa sen anun” (KB 6175-611)

“keçürmiş tiriglik saña **bolğa** tüş

negü kıldıñ erse yanut **kelge** tüş” (KB 3571-358)

“bu til yasıña qorksa emdi özün

yatu **kalğa** barça asıqlıg sözün” (KB 983-115)

“tiriglik yava qılma dünya üçün

keçigli turur **bolğa** emgek küçün” (KB 1425-160)

“saranqa tapınma ay tapnur kişi

tiriglik yava **bolğa** isiz başı” (KB 949-112)

-gU

“tapuğqa irig bol yazuqta tıdın

saña **teggüermez** tapuğda adın” (KB 1380-155)

“iki ödte qılma qayu erse iş

hava övke kelse serip **kasğu** tiş” (KB 1453-163)

“ağı çuz töşenür özün oğlağı

qara yir **töşengüturur** ay büğü” (KB 1426-160)

“avinçu sevügler bile avnur öz

qara yir qatında yaşıp **yatğu** tüz” (KB 1427-160)

“küvezlenme artuq kötürme köñül

inanç **qılğuermez** bu dünyā töñül” (KB 1377-155)

“ölümke usanma köñül tut tirig

neçe kiç tirilse **töşengü** yirig” (KB 1383-155)

“ölümdin **qutulğu** yarı yoq bilin

ölümke itingil kerekiñ alın” (KB 1474-165)

“saña ma siziksiz bu öd *kelgü* ol

usal bolma ahır özün *ölgü* ol” (KB 1502-167)

“körü bargu begler tapuğçı kılın

tapındurğu kılını sınayu ulın” (KB 1755-192)

“tirig *ölgü* ahır *töşengü* yirig

kışı ölse edgün kör atı tirig” (KB 237-39)

-dAçI

“nelük arsızkar sen aya *öldeçi*

özün iki künlük konuğ boldaçı” (KB 3529-354)

“usal bolmağıl ay tirig *boldaçı*

tirig bolduñ erse özün *öldeçi*” (KB 1066-124)

“ölümke keçiğ yoğ tirig *boldaçı*

nece kiç tirilse ölüm *keldeçi*” (KB 1541-171)

-gUçI

“bu kütka küvenme ay küt *bulğuçı*

keligli turur küt yana *barguçı*” (KB 550-70)

“sevinçlerke avnıp öküş *külgüçi*

sığıtka anungu aya *ölgüçi*” (KB 1145-131)

“negü tir eşit dünyā ‘aybın bilip

saña *sözlegüçi* uğuştın alıp” (KB 1407-158)

“erejlerke avnıp usal *bolğuçı*

ölüm tutsa odlur yetilmez küçi” (KB 1142-131)

“körü tursa bizde oza *barğuçı*

kara tut ya begler ajun *tutğuçı*” (KB 250-40)

-(y)IsAr

“tur in ki ötdi becid bidnūs

çalınisar atam sarāyında kūs” (SN 127-166)

“yavu *varısardur* gözet ol demi

zümüröd deñizde bu altun gemi” (SN 113-152)

“bir añlayugör *nolısar* çäre

ki az iş degül bize yüz qarası” (SN 178-217)

“işit *neleyiser* aña nevbaħār

nite kim kışı göndürür nebaħār” (SN 160-199)

“şāhçin çü odasına gidiser

süheyli yemen gör aña *nediser*” (SN 84-11)

“çü *kalmayısar* kimesneye rāzigār

hemīn ol yeg eylük qala yādigār” (SN 18-56)

“düzüp yelkeni vü dürüp lengeri

gönüldi *nediser* gör ol neñ eri” (SN 213-252)

-gUsI

“nerek keñ urursen bu altun kümüş

saña *teggüsi* ol iki böz ülüş” (KB 1420-159)

2.1.1.6. Tahmin- Kıyas

-gay

“vallāh, eger men peygāambar ‘as atında bolsayerdim peygāambarı yağağ yürütmekke *oymağayerdim.*” (NF 5-6 [31])

“men ‘adl ılmasam kim ‘adl *alđay*” (NF 15 [75])

2.1.1.7. Tahmin-Öğüt

-ası

“degül malağat key düri abr ile

ki hāsıl *olasıdur* i abr ile” (SN 92-131)

2.1.1.8. Tahmin-Soru

-gAy

“aytur: muhammed argıı halka elbette tegmedin alması bizler emdi bu oğlum ahvalı neteg *bolđay?*” (NF 17[14])

“andın soğ sađābalar aydılar: yā emīre’l-mu’minīn, sizdin soğ alīfa kim *bolđay*, kimni malağat kōrersiz” (NF 12-13[119])

“yā vara, meni mekkedin mü *ıkarđaylar?*” (NF 3-4[9])

“abū bekr razhu aydı: yā resūlallāh, munlar neeme kim kāfir tururlar velīkin cümlesi yađ yavuqlarımız tururlar, munlarını öltürmek birle ne *bolđay?*” (NF 2-3 [115])

“abū tālib saqlamı teg sen taı saqlasađ ne *bolđay*” (NF 12-13 [13])

“kim hevā ve heveske uyup kieni kündüz *alđay.*” (GT 160-80b/79)

“bir mürid eyına ayttı nitkey men kim bu alk ilinden alās *tapaymen.*” (GT 147-74a/73)

“bir kün abū cehl ‘al yārānları birle meveret ıldı. ne i *alđaymiz?*” (NF 2-3 [14])

“kim abū lehebni muhammeddin *adırğaymiz?*” (NF 2-3 [14])

-(y)IsAr

“ ‘aceb nevbahāri ne yerde bulam

felek baña *neyleyiser* ne bilem” (SN 279-318)

“bu yer üzre kayğuyı her kimse yer

nite *bulisar* kayğusuz kimse yer” (SN 281-320)

“görürsün anuñ yüzini soñ ucu

içiser misin bizüm ile süci” (SN 309-348)

“bu fikri edüp gitmiş ola bular

nite *gidiser* toğru yola bular” (SN 186-225)

“dimāğı ter oldı uyısa gerek

nite bile *öykiniserdür* kürek” (SN 223-262)

2.1.1.9. Tahmin-Şart

-(y)IsAr

“bizüm ile olmağičün serbeser

vezīrini tañla *veribiyiser*” (SN 65-103)

-gAy

“kaçan kim uçtmahnı sen kirsen andın soñ öñin peygāambarlar *kirgeyler*. (NF 9-10 [89])

2.1.1.10. Tahmin-Tasarı

-gAy

“men miskin ‘āmirni haq te’ālā hażratında hisāb yerinde *turğuzğay*.” (NF 5 [147])

“peygāmbār ‘as ḥabar berü yarlıķar: men kıyāmat kün bolsa āvş ādam ođlanlarınıñ begi *bolğaymen*.” (NF 6-7 [36])

“nāgāh isti’dād kılup bizlerke kelse taķı biziñ isti’dādımız bolmasa, sizlerni helāk *kılğay*”(NF 4[69])

“bu anıñ cezāsı taķı ‘ukūbat turur tep *ayğaylar*” (NF 4-5 [18])

“bu benim kaşvā atlığ tevem kayu kapuğda çöksemen anda konuķ *bolğaymen* tep ayturerdi.” (NF 11-12 [24])

“biringe siz *mingeysiz*, taķı biringe men mingeyin taķı baralıñ yedi” (NF 10-12[23])

“aņa aydı kim: sen ekki teve birle ‘abdullāhnı alıp şavr atlığ tađ tüpinde ğar bar, biz çıkmışdın üç künden soñ aña *kelgeysen* tep tururerdi.” (NF 13-15[23])

“vaslı kāmın eylegeybiz mültemes

istemekdin *tunmağaybiz* bir nefes” (LT 435-46)

2.1.1.11. Tahmin-Tavsiye

-gAy

“kayu işke kim buyursa kılğaysen, kayu işdin yığsa *yığlunğaysen*” (NF 15-16[25])

“ḥaķ te’ālā fermānıdın çıķmağaysen taķı ḥaķ te’ālānıñ resūlı muhammed resūlullāh fermānıdın *çıķmağaysen*” (NF 14-15 [25])

“heç kimersedin *korķmağay*, meger tañrıdın korķğay taķı koyluğ kişi bōrüdün korķğay” (NF 9-11 [11])

“ ‘ömer rażhu aydı: mendin soñ sizler ittifaķ kılıp bu altı kimersedin birini ḥalīfa *kılğaysiz*, tedi.” (NF 13-14[119])

-gu

“uzun il yiyeyin tise ay bōğü

tōrü tüz *yoritğü* budunuğ kōğü” (KB 2033-220)

2.1.1.12. Tahmin-Temenni

-GAy

“hoş āvāz irek kim dāvūdī nağme bilen uçar quşnı açar sunı **tyğay**” (GT 195-98a/97)

“dağı ol bu fazilet bilen halāyık köñlin şayd ite **bilgey.**” (GT 195-98a/97)

“san’at ehli kirek kim bir luğma üçün yüz suvın töküp **yürümegey.**” (GT 196-98b/97)

“ayttı ol yağşı kim düşmen eygüni **körmegey.**” (GT 213-107a/106)

“velī bir aqça izdesen birür cān

oqu elhamdü diseñ yüz **oğğay**” (GT 274-137b/136)

“kirek kul dāyimā taqsiri ‘özrin **ketürgey** hōcasınıñ hazretine.” (GT 5-3a/2)

“hıl’atın keydürüp illerine kıızıl aq sarı çiçekler **birgey.**” (GT 6-3b/2)

“velīkin haq te’ālā maña bi kün ruzi qılğay kim ol kün içinde ol lāt u ‘uzza birle kim ant yād kıldıñ ol lāt u ‘uzzam taqı cümle butlarını **sındurğaymen** inşā’ allāhu te’ālā tep aydı.” (NF 14-16 [32])

“bu işniñ soñı hayr **bolğay.**” (NF 13-14 [7])

“andın soñ haq te’ālā saña nusret **bergey.**” (NF 4-5 [9])

“diniñ yükey bolğay, aḥvālın qavī **bolğay** tediirse peygāambar ‘as köñli hoş boldı.” (NF 4-5 [9])

“haq te’ālā üküş berekātlar **bergey** inşā’ allāhu te’ālā, tedi.” (NF 16-17 [26])

“vezir ayttı ay melik kāmil biligli ir ol turur kim munuñ bigin işlerge köñül **birmegey.**” (GT 46-23b/22)

“yirkeninçe küçün köñül yapqıl

kim halāyık saña du’ā **qılğay.**” (GT 89-45a/44)

“dārū içip za’if bolup barayım hattā sultānıñ i’tikādı maña artuqraq *bolğay.*”
(GT 116-58b/57)

“uluğug ağırla küdez hürmeti

uluğluk saña *kelgey yuqğay* qutı” (KB 4304-432)

“qatılğıl bularnıñ bile edğüleş

qutadğay saña iki ajun ulaş” (KB 4354-437)

“tırıglik bolurça yigümni bulurmen

kerek bolsa *birgey* maña bir idim tap” (KB 3801-382)

“ilig bir tilese özüm miñ tiler

tusulğay maña tegme künde onar” (KB 3883-391)

“yori edğülük qıl ekin edğülük

saña edğü *bolğay* açu mengülük” (KB 5249-523)

“er atnı sevindür tilegil tilek

tilek barça *kelgey* yağı boynı eg” (KB 5482-545)

“idim yadı tap ol avıñgu işim

körü *idmağay* teñri itgey işim” (KB 6189-613)

“bu altun kümüşüg üle ay ilig

qayı il tilese *yetilgey* elig” (KB 3028-312)

“qamuğ edğülüğ qıl isizdin yıra

qamuğ edğü *kelgeysen* oldur tura” (KB 1296-147)

“törü tüz yoritğıl budunqa köni

künüñ edğü *bolğay* könilik küni” (KB 1374-155)

“ilig aydı emdi tilemiş işim

tözü itlü **barğay** içim hem taşım” (KB 1645-181)

“ata pendini sen çatıg tut çatıg

kutadğay künün birge künde tatıg” (KB 1568-174)

“saña hacetim bu körü bir munı

süre ıdma **bolğay** yavalar sanı” (KB 1484-165)

“yigü kedgü erse yigüm bar tedim

takı ma kerek bolsa **birgeyidim**” (KB 3761-378)

“bağırsağ kişi ol kişide çımı

bağırsağ sözi tut **bedütgeysin**” (KB 1359-153)

“bayat edgü **kalğay** bu söz sözleme

tügün urma onun meniñ köñlüme” (KB 1084-126)

“bayat edgü **kalğay** bu igdin sini

köñülün çökürme sen inç yat köni” (KB 1109-128)

“üle neñ kişike yitür hem içür

sini neñ **keçürgeysen** anı keçür” (KB 1192-136)

“fāniyā mundağ fenā hağdın tile

tā beğā **tapğaysın** ol ifnā bile” (LT 3005-232)

-gU

“yimiş yigü ni’met çiçekinde kör

ķamuğ nengke yañzağ munı **bilgü** teñ” (KB 1651-182)

“kişike *tusulğu* ikigü ajun

kılnç edgüsi ol ay kılkı tüzün” (KB 1659-183)

“öküş il tutayın tise ay ilig

üş iş *kılgü* ötrü yetilse elig” (KB 2068-223)

“bayat birdi devlet ay terken kıtı

anın şükri *kılgü* okıp miñ atı” (KB 109-27)

-(y)IsAr

“sorar isim atama *demeyiser*

bilürem ki kıygumu *yemeyiser*” (SN 33-71)

-gA

“lâyık ol sin ki bî-kıyd *olğasın*

sa’y itip bir şähğa şayd olğasın” (LT 515-52)

-DAçI

“ağırlık tilese özünke tuçı

ağırla kışig sen aya *koptaçı*” (KB 4150-418)

2.1.1.13. Tahmin-Vaad

-GAy

“kim tenri tebäreke ve ta’älâ sıhhat-i kâmil *birgey*” (GT 274-137b/136)

“ayttı hayf ol hikmet turur kim mularğa *aytkaymen.*” (GT 117-59a/58)

“kısmet kılgıçı ‘azım hoş ıylı körklüni kıygursun bu ümmet âhıretde şefi’i çün seniñ tig rûh *bolğay*” (GT 7-4a/3)

“tebäreke ve ta’älâ ol kıulğa nazır *kılgay*” (GT 8-4b/3)

“yana *ündegey* yana *kıytagay* ol kul” (GT 8-4b/3)

“yā selmān, bilgil, āgāh bolgıl, bu nurlar kıyay tarafkı kim bardı ol tarafta islām *açılğay*” (NF 11-12[30])

“kim te’ālādın ant yād kılıp ne kim tileyür bolsa haķ te’ālā anıñ tilekini red kılmadın mustacāb *kılgay*” (NF 14-15[380])

“taķı heç su’āl ve hisāb kılmadın uçmahķa *kigürgeymen*” (NF 12-13[323])

“ol kılum muşibatķa körklüg sabur birle kırsu kelür bolsa kıyāmat kün ‘amallarını ölçmek üçün ol kılumnu tarāzū kıatıngā *keltürmegeymen*” (NF 9-11[323])

“öñin namāzlarınıñ taķı ‘ibādatlarınıñ şavābını āhiratta *körgeysen*” (NF 1-2[320])

“taķı ol zālīm ol ‘azīzni emr-i ma’rūf kılganı üçün şehid kılsa haķ te’ālā hazratında cümle şehidlerdin ol hurmetlig *bolğay*” (NF 16-17[306])

“taķı aytur: ey ‘ālim, men saña bir neerse ögreteyin ol işni kılır bolsañ bu çıpçuķlarınıñ zahmatıdın *kırtulğaysen*, tedi. (NF 17[244] - 1[245])

“eger kāfırlarını öltürseñiz ğazılar sevābını *bulğaysız* (NF 4-5[111])

“eger kāfırlar sizlerni öltürseler şehiler sevābını *bulğaysız* (NF 4-5[111])

“eger on yını tamām kılsañ öz keremün *bolğay*, tedi.” (NF 8-9[114])

“bizke va’de kılıp tururerdiler kim bu keçe muhammed resüllullāhını *körgeysiz*, tep.” (NF 13-14[54])

“kıyay mu’mın ve muvahhid bu beş namāznı arığ ābdest birle cemā’atda kılır bolsalar men ol kulğā ellig namaz sevābını ruzi *kılgaymen*” (NF 16-17[59])

“bizke va’de kıldılarerdi kim bu keçe sizke muhammed resüllullāh *kelgey*, tep” (NF 8[64])

“peygābar ‘as aydı: ey bār ğudāyā sen va’de kılıp turursen kim mu’mınlerke nusrat *bergeymen*, tep” (NF 1[74])

“kim cümle halâyık bir yolğa kirseler men ol halâyıkni qodup ensârilar yolınga **kirgeymen**” (NF 11[76])

“incilde barturur ahmed atlıg peygâmbar **çıkgay**, tep.” (NF 6 [80])

“ey batrîklar, ey uluğlar, cümle ittifaq kılıp ol ahmedke ittiba’ qılalıñ dünyamız taqı âbadân **bolğay**” (NF 8[80])

“peygâmbar ‘as aydı: yâ fâtıma, ne yıqlarsen, atañka bu kündin öñ emgek **tegmegey**” (NF 16 [89])

“peygâmbar ‘as keldi taqı aydı: yâ bilâl, şabur qılğıl! haq te’âlâ bu belâdın seni **qutğarğay**, tedi” (NF 3[97])

“yâ abâ bekr, âdam peygâmbardın qıyâmatqa tegi kim kim maña inandıyirse cümlesine ne şevâb berse haq te’âlâ yalğuz saña ol şevâb **bergey**” (NF 6-7[100])

“peygâmbar ‘as aydı: ata anaqa edgü qılğan anlarını hoşnûd qılğan neçeme üküş yazuqlar qılsa hergiz tamuğqa **kirmegey**” (NF 13-14[284])

“eger yüz miñ kişidin eksük bolsa ol eksükni haq te’âlâ feriştelere birle tamâm **qalğay**” (NF 8[272])

“qayu mu’min ve muvaqqid halâl kisbidin harc qılıp haq te’âlânıñ evinge ziyârat qılsa ya’nî ka’beñeğa tavâf qılsa tañrı te’âlâ ol hec qılğan qılnuñ tegme bir adımı sanınca yamanlıqni **ketergey**” (NF 15-17[269])

“yâ rebbî, eger üç kün taqı ta’âm rûzî qılmasañ seniñ üçün miñ rek’at namâz **qalğaymen**” (NF 6-7[269])

“taqı aytur: ey ‘âlim, men saña bir neerse ögreteyin ol işni qılur bolsañ bu çıpçuqlarınıñ zahmatıdın **qurtulğaysen**, tedi” (NF 17[244] - 1[245])

“biri ol kim munâfıqlıqdın bezârlıq haqqı **berilgey**” (NF 4-5[241])

“taqı ekinçisi ol kim tamuğdın âzâdlıq haqqı **berilgey**” (NF 4-5[241])

“qayı mu'min ve muvaħħid kırk kün beş namāznı cemā'at birle qılsa taqı imānnuñ avval tekbiringe yetse taqı imām birle ol tekbirni mukārinat birle qılsa ol qulğa ekki barāt *bergey*”(NF 3-4[241])

“bolğay kim bu belādın haq te'ālā seni *kurtğarğay*, tedi.” (NF 11-12[217])

“ 'isā peygāambar 'as andağ aydı kim haq tebāreke ve te'ālā āħir zamānada bir peygāambar *idğay*” (NF 15[150])

“eger ol çeşmeni āħir zamānanıñ peygāambarınıñ vaşisi *açğay* tep turur. (NF 6-7[149])

“ 'alī rażhu aydı: eger haq te'ālā bu ekki oğlumqa sıħhatı berür bolsa üç kün rūza *tutğaymen*” (NF 6-7[140])

“kim haq te'ālā bu kitabnı cem' qılğan 'āşı ve cāfi qulını *yarlıqağay*” (NF 17[2])

“ol 'amel qılğanlar berekātında *bolğay*” (NF 17[2])

“qayı mu'min ve muvaħħid bu durūz ve şalavātını maña arığ i'tikādbirle bir qata aytur bolsa haq anıñ üze on rahmet *idğay*.” (NF 9-10[3])

“bu musulmānlıq dīni ğarībluqın zāhir boldı, kıyāmat etekinde taqı ğarībluqın *kıytğay*. (NF 3-4[7])

“yā muhammed, heç qorqmağıl! haq te'ālā seni zāyi' *qılmağay*, tedi” (NF 7-8[7])

“yā muhammed qorqmağıl işiñ hayr *bolğay*” (NF 10-11[8])

“qayı yerde kim haq te'ālānıñ zikri yād qılınsa seniñ zikriñ taqı yād *qılınğay*” (NF 7-8[10])

“taqı ummatlarınğa bu yurdı kim kıyāmatqa tegrü saña durūz u şenā *ayğaylar*” (NF 9-10[10])

“qayı yerde namaz qılsalar haq te'ālā qabul *qılğay*, tedi” (NF 10-11[10])

“kim san'a atlığ yerdin hażramavt atlığ yerke tegi yalğuz atlığ *barğay*” (NF 9-10[11])

“kaçan kim mu'min ve muvaḥḥid tegme bir ayna üç kün rûza tutar bolsa otuz kün şavâbı rûzî **ķalgay**” (NF 4-5[261])

“yaķ yavuķnı seversen yalģan sözlemes sen kişilerinij emgekini kötürür sen taķı konuķlarını ağırlarsen miskınlerke yârî berürsen heç saņa taņrı te'âlâ yamaķlıķnı **bermegey**.” (NF 10-13[8])

“kim bu kitâb sözleri birle ‘amel ķılģaylar taķı bu kitâb anlarķa ḥaķ te'âlânij uştaḥlarınģa yolķı **bolģay**” (NF 17[2])

“ümnetlerinij dünyâda imân birle tirilgey taķı dünyâdın çıķmışda imân birle **çıkģaylar** tedi” (NF 11-12[57])

“yâ imân rab ol kün kim şefî' **bolģay** resûl

kimni kim ol istese ķılģuņ ķabul” (LT 175-26)

“şer' işige ol ki mundaķ ķılsa ceħd

kim anıņ âşârı **ķalgay** tâ bu ‘ahd” (LT 195-28)

“şeh sıfâtıģa bolup ‘irfânıņız

zinde-i cāvîd **bolģay** cânıņız” (LT 465-48)

“çün hümây-ı himmeti **açķay** ķanat

yüz tümen miņ ḥalk **tapķaylar** necât” (LT 2200-175)

“özni ni til birle eyley ‘özr- ḥâh

kim bu şıdķıņ ‘özrini **ķolģay** ilâh” (LT 1490-123)

“iģiņ edģü bolģa esen bolģasen

yazuķuņ **arıģay** muyan bulģasen” (KB 5984-593)

“ol edģü kişierdi edģü başı

ķalı ölse **itģey** bayatım işi” (KB 6253-619)

“bayatka ulamiş turur ög köñül

yava **kılmagay** bir bayat ay oğul” (KB 6246-619)

“sınamiş bütülmüş kişig tut katıg

saña **teggey** andın tümen miñ tatıg” (KB 1300-147)

-(y)IsAr

“eger atama iltür iseñ beni

iñen ulu beg **eyleyiser** seni” (SN 207-246)

-gA

“**bolğasiz** renc ü riyāzet vākıfı

şāh birle nefsiñizniñ ‘ārifi” (LT 465-48)

“cān fedā kılgaysın ol sürgeç semend

bolğasın ‘ömr-i ebedka behre mend” (LT 515-52)

“tüñge tigrü huqbānlıg kılgasın

ol cemā’atka şibānlıg **kılgasın**” (LT 1375-114)

“oñ elgiñ bile sun bayat atı ay

yigü üdregey hem özün **bolğa** bay” (KB 4597-461)

“ol edgü yanutı bu edgü anut

saña ma bayat **birge** edgü yanut” (KB 5794-574)

“iğniñ edgü bolğa esen bolğasen

yazuğun arıgay muyan **bulğasen**” (KB 5984-593)

-daçı

“ma’nisi ol bolur kim: haqıqatta tañrı te’ālā peygāambar ‘as’ka senā aytur taqı qılınmış **qıldıaçı** zelletlerini yarlıqar” (NF 2-3[3])

2.1.1.14. Tahmin-Varsayım

-gAy

“yetmiş ‘ayalım bolsayerdi, bir biri soñınça ‘oşmanqa **cüftlendirgeyerdim**, tedi” (NF 5 [125])

2.1.1.15. Tahmin-Yetkinlik

-gAy

“artuq körerler dağı ol başları yok kim kişige baş **iggeyeler**.” (GT 310-155b/154)

“vezir ayttı sultān kerim kirek ki halk aña **kilgey**.” (GT 32-16b/15)

“peygāambarlarınñ hatamı sen bolğaysen, velikin cümle peygāambarlarınñ uluğı sen **bolğaysen**.” (NF 1-2 [9])

“qorqarmen kim munıñ qatında üküş halāyık yıqlıp bizlerke zaħmat **tegürgeyeler**.” (NF 5-6 [19])

“neme yaħşı qonuklarsız! sizlerni **qonuqlağayerdim**.” (NF 2-3 [22])

“eger barsam **yañılmağaymen**, edgü bileyin tedi.” (NF 3-4 [23])

“bu halıfalık işi iñen ağır iş turur, tegme kişi bu işniñ ‘uhdasındın **çıqabilmegey**” (NF 1-2 [102])

“emirü’l-muminin ‘alī razhu aydı: siz cümle yıraқ turuñ! bu taşnı ben yalguz **ketergeymen**.” (NF 12-13 [149])

“heç kimerse bu taşnı **kötrübilmegey**, tedi.” (NF 3 [150])

“emirü’l-muminin ‘alī razhu aydı: munı asrañ maña haқ te’ālā sıħhat berse men **bilgeymen**.” (NF 2 [154])

“ ‘alī razhu aydı: tilesem ‘afv **kalğaymen.**” (NF 2 [154])

“eger haq te’ālā bir kimerseke nusrat berse ‘alam halkı yığılışıp ol kimerseni helāk kılalıñ teseler kılı **bilmegeyler.**” (NF 16-17 [230])

“boynumğa kötrüp **yürütgeyerdim,** tedi.” (NF 6-7 [31])

“taķı kıyāmat kün bolsa āvş cümleñiñ ‘alamı benim elimde **bolğay.**” (NF 8-9 [36])

“peygābardın ş’as andağ yarlıqar: qayu mu’mīn ve muvaḥḥid kırq hadīşni benim hadīslerimdin işitmegenlerke tegürse bilmegenlerke öğretse haq te’ālā ol kimerseni ‘ālimler zümresinde **bitigey.**” (NF 5-8 [2])

“neteg **tapnuğaymen** bu ol çin sözüm

aya mengü muñsuz bu muñluğ özüm” (KB 3055-314)

“beyle yol rencin çike alğay mu min

bu heves tohmın ike **alğay mu min**” (LT 685-65)

“kim kıla **alğay** bu işni āşikār

cuz ebū bekr ol ki irdi yār-ı ġār” (LT 195-28)

“ıydı idi? kim alarnı tutup **ketürgeyler** ol.” (GT 24-12b/11)

-ga

“tigme ḥātırnı müşerref **kalmağū**” (GT 12-6b/5)

“tigme bir cānğa müferrih **bolmağū**” (GT 12-6b/5)

-gu

“üçünç babı haq te’ālā ḥazratınğa **yavunğū** edgü ‘ameller beyānı içinde turur.” (NF 15-16 [2])

“şikāyat **kalğū** yerimiz sen turursen.” (NF 13 [72])

2.2. Tahmin Sıfat Fiillerde Şekiller

Bu bölümde sıfat fiil görevli şekiller üst başlık yapılmış, altlarında da bu şekillerin icra ettiği fonksiyonlar, birer örnekle kaydedilmiştir. Ayrıca, bu şekiller hakkındaki bazı hususlara, gerekli görüldüğü takdirde ve ayrıntıya girilmeden yer verilmiştir. Çünkü çalışmamız fonksiyon esasına dayalıdır ve şekiller bu fonksiyonları iletmede görevli kılınmış vasıtalar konumundadır.

2.2.1. –ası

Tahmin

“bilürem hem *olasını* ittifağ

ki toy eylemeye düziser yarağ” (SN 137-4/175)

Tahmin- İhtimāl

“*açlasıdur* her ne kim rāzı var

bayığ bil ü işüne olğıl süvār” (SN 111-5/149)

Tahmin-Öğüt

“degül maşlağat key düriş şabr ile

ki hāsıl *olasıdur* iş şabr ile” (SN 92-131)

2.2.2. –DAÇI

Tahmin

“oruğunun ya malın itilmez işim

elig *tuttaçı* yok bu kün bir kişim” (KB 1176-134)

Tahmin- İhtimāl

“serinse kişi öz tilekin tapar

serip *turdaçı* er örün kuş tutar” (KB 1319-149)

Tahmin-Vaad

“ma’nisi ol bolur kim: haқиқatta taңrı te’ālā peygāambar ‘as’қа senā aytur taқи қılınmış *қалдақи* zelletlerini yarlıқар” (NF 2-3[3])

Tahmin-İkaz

“usal bolmağıl ay tirig *boldaқи*
tirig bolduң erse özüң *öldeқи*” (KB 1066-124)

Tahmin- Arzu

“işim barça sındı yoқ ol *bildeқи*
kanı bir bağırsaқ işim *қалдақи*” (KB 1615-179)

Tahmin-Temenni

“ağırlık tilese özünke tuçı
ağırla kişig sen aya *қoptaқи*” (KB 4150-418)

2.2.3. –GA

Tahmin

“ay cefāniң ilin қoyup bilge
ni қadar *қалғasen* bu зұlm ilge” (GT 39-20a/19)

Tahmin- İhtimāl

“bil ki bes nādān u ğāfil bolғasın
ehl-i ‘aқl allıda cāhil *bolғasın.*” (LT 1720-139)

Tahmin-Vaad

“*bolғasız* renc ü riyāzet vāқıfı
şāh birle nefsiñizniñ ‘arifi” (LT 465-48)

Tahmin-İkaz

“seniñde uluğuş sini tepsegey

uçuz *bolğa* özün ökünçler yigey” (KB 4248-427)

Tahmin- Arzu

“barçamızdan budur imdi iltimās

kim barığa muğtedālık *kalğasın.*” (LT 435-46)

Tahmin-Yetkinlik

“tigme hātırnı müşerref *kalmağa*” (GT 12-6b/5)

Tahmin-Temenni

“lāyık ol sin ki bīqayd *olğasın*

sa’y itip bir şāhğa şayd olğasın” (LT 515-52)

Tahmin-Gereklilik

“bu belā deştin kaçan qat’ itkebiz

aslı menzilğa ni yañlığ *yitkebiz.*” (LT 2485-196)

2.2.4. –GAy

Tahmin

“ni qadar kim ‘ömrüm bar bu naşihat bilen ‘amel *kalğaymen.*” (GT 103-52a/51)

Tahmin- İhtimāl

“eger maşlahat körseñiz siziñ üçün şeerde bir yañşı ‘imāret kılayım eyle kim ‘ibādet erāğati mundan yañşırağ müyesser *bolğay.*” (GT 137-69a/68)

Tahmin-Vaad

“kim teñri tebāreke ve ta’ālā sıñhat-i kāmil *birgey*” (GT 274-137b/136)

Tahmin-İkaz

“eger ‘afv ite bilmesen sen dağı anıñ anasına sökkül eyle kim intikam hadden *kiçmegey*” (GT 87-44a/43)

Tahmin-Endişe

“ayttı qorqarmen devā kılıp közin *açkay*” (GT 158-79b/78)

Tahmin- Arzu

“qupa körklügüg kör kılın özke fal

işin edgü *bolğay* kamuğ sözni üz” (KB 2468-260)

Tahmin-Soru

“bir mürid şeyhına ayttı nitkeymen kim bu halk ilinden ħalās *tapkaymen.*”
(GT 147-74a/73)

Tahmin-Yetkinlik

“artuq körerler dağı ol başları yoğ kim kişige baş *iggeyler.*” (GT 310-155b/154)

Tahmin-Temenni

“san’at ehli kirek kim bir luğma üçün yüz suvın töküp *yürümegey.*” (GT 196-98b/97)

Tahmin-Şart

“qaçan kim uçtmahnı sen kirsen andın soñ öñin peygāambarlar *kirgeyler.* (NF 9-10 [89])

Tahmin-Gereklilik

“ ‘ışk ara her kimse derħor bolmağay

otqa lāyıq cuz semender *bolmağay*” (LT 2565-202)

Tahmin-Kıyas

“men ‘adl kılmasam kim ‘adl *kalğay*” (NF 15 [75])

Tahmin-Tavsiye

“ayy işke kim buyursa ılaysen, ayy işdin yısa *yılınaysen*” (NF 15-16[25])

Tahmin-Varsayım

“yetmiş ‘ayālım bolsayerdi, bir biri soına ‘oŐmana *cüftlendirgeyerdim*, tedi”
(NF 5 [125])

Tahmin-Tasarı

“vaslı āamın eylegey biz mültemes

istemekdin *tınmaaybiz* bir nefes” (LT 435-46)

2.2.5. –gU

Tahmin

“törtün bābı a te’ālānı azratıdın *yıratu* yavuz ‘ameller beyanı iinde turur.”
(NF [2] 15-16)

Tahmin- İhtimāl

“anı arıŐı *bolusiturur*.” (NF [137] 5)

Tahmin-İkaz

“saa ma siziksiz bu öd *kelu* ol

usal bolma aır özü *ölu* ol” (KB 1502-167)

Tahmin- Arzu

“tirilik tilese özü *ölmegü*

ılınn sözün edu tut ay bü” (KB 183-35)

Tahmin-Yetkinlik

“Őikāyat *ılu* yerimiz sen turursen.” (NF 13 [72])

Tahmin-Temenni

“yimiş yigü ni’met çiçekinde kör

ķamuğ neñke yañzağ munı *bilgü* teñ” (KB 1651-182)

Tahmin-Tavsiye

“uzun il yiyeyin tise ay bñgü

törü tüz *yoritgü* budunuğ kñgü” (KB 2033-220)

2.2.6. –guçı

Tahmin

“mini *bulgüçı* kılķı alçak kerek

kññül ķodķı til sözde yumşak kerek” (KB 703-87)

Tahmin-İhtimāl

“tapıñgu ķıyıķsız tapuğ *ķalgüçı*

tapuğ sıñse ötrü tilekke tegir” (KB 615-77)

Tahmin- İkaz

“körü tursa bizde oza *bargüçı*

ķara tut ya begler ajun *tutgüçı*” (KB 250-40)

2.2.7. –gUsI

Tahmin

“töşek ķoldı yattı saķındı özün

negü *sözlegüsi* ķadaşı közün” (KB 3950-398)

Tahmin- İhtimāl

“munu boldı emdi tilek teg kişi

taķı *bolğusu* bar yetilse yaşı” (KB 1647-182)

Tahmin-İkaz

“nerek kenç urursen bu altun kümüş

saņa *teggüsi* ol iki böz ülüş” (KB 1420-159)

2.2.8. –(y)IsAr

Tahmin

“çü ben gidiservenin kime *ķalışar*

oğul olmasa düşmenüm olısar” (SN 28-2/66)

Tahmin- İhtimāl

“çü ben gidiservenin kime ķalışar

oğul olmasa düşmenüm *alışar*” (SN 28-2/66)

Tahmin-Vaad

“eger atama iltür isen beni

iņen ulu beg *eyleyiser* seni” (SN 207-246)

Tahmin-İkaz

“yavu *varısardur* gözet ol demi

zümüröd deņizde bu altun gemi” (SN 113-152)

Tahmin-Endişe

“kim yeye guşşamı kim *ediser* baņa meded

kim deye ģālümi benüm atama anama” (SN 107-146)

Tahmin- Arzu

“çü bende ne us kaldı vü ne bilü

ne iş *başarısar* eyitgil delü” (SN 52-90)

Tahmin-Soru

“bu yer üzre kayguyı her kimse yer

nite *bulsar* kaygusuz kimse yer” (SN 281-320)

Tahmin-Temenni

“sorar isim atama *demeyiser*

bilürem ki kaygumu *yemeyiser*” (SN 33-71)

Tahmin-Şart

“bizüm ile olmağ için serbeser

vezirini tañla *veribiyiser*” (SN 65-103)

2.2.9. -sa gerek

Tahmin- İhtimāl

“bu tevfik teñriden *olsa gerek*

ķamu nesneden ol durur yegrek” (SN 370-8/409)

2.3. İçinde Yer Aldığı Ekleşme Ögelerinin Ses ve Şekil Komşuluğu Bakımından Tahmin Sıfat Fiilleri

Bu bölümde tahmin sıfat fiillerin eklendikleri fiilin telaffuz edilen yani anlam kategorisinde veya görev kategorisindeki bir tamlananı nitelemesi, cümlenin bitimli unsurlarında ekli oldukları takdirde ise geniş zaman veya geçmiş zaman eki yakınlığında gösterdiği şekiller esas alınarak alt başlıklar oluşturulmuştur. Bu alt başlıklar altında metinlerden aldığımız çeşitli örnekler, şahıslara göre sıralanmış ve parantez içinde alındıkları metnin yanında çalışmamızda kayıtlı oldukları fonksiyon

başlıklarının numaraları ile sunulmuştur. Bunun yanında aynı fiil şekilleri tek örnekle gösterilmiştir.

2.3.1. Tamlananı Anlam Kategorisinde Olan Tahmin Sıfat Fiiller

Bunlar tamlananı telaffuz edilen sıfat fiil şekilleridir.

2.3.1.1. -gU+Tamlanan+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø

kütul-ø-ğu+yir+ø+ø+ø-ø-ø+im+ø	(KB 132-153)
kaç-ø-ğu+yol+ø+ø+ø-ø-ø+um+ø	(KB 1170-134)
ayıt-ø-ğu+söz+ø+ø+ø-ø-ø+üm+ø	(KB 2176-233)
bol-ø-ğu+oğlan+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1648-182)
yet-ø-gü+köñül+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 12-18)
kıl-ma-ğu+iş+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 2101-226)

2.3.2 Tamlananı Görev Kategorisinde Olan Tahmin Sıfat Fiiller

Burada tamlananı telaffuz edilmeyen, görev kategorisinde varlığını sürdüren sıfat fiil şekilleri sıralanmıştır.

2.3.2.1. -sA+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø

ol-ø-sa+gerek+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 370-8/409)
diril-ø-se+gerek+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 15-4/53)

2.3.2.2.-GAy+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø

kıl-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 103-52a/51)
kiy-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 90-46b/44)
yi-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 90-46b/44)
tur-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 90-46b/45)
bil-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 80-40b/39)

kitür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 61-31a/30)
kil-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 159-80a/79)
toķı-ø- ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 274-137b/136)
bağla-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 260-130b/129)
tişle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 258-129b/128)
işle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 258-129b/128)
yayıl-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 258-129b/128)
körgüz-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 222-111b/110)
kis-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(GT 112-56b/55)

2.3.3. Çekimli Fiil Ekleşmesinin Yakın Komşuluğunda Olan Tahmin Sıfat Fiiller

Bu bölümde fiil çekim çözümlenmeleri geniş zaman ve geçmiş zaman eki karşıtlığı gözetilerek oluşturulan başlıklar altında verilmiştir.

2.3.3.1. Geniş Zaman Çekimli Fiil Ekleşmesinin Yakın Komşuluğunda Olan Tahmin Sıfat Fiiller

Metinlerden alıntı yaptığımız örneklerde tahmin sıfat fiillerin geniş zamanın yakın komşuluğunda bulunması hâlinde geniş zaman ekinin sadece görev kategorisinde olduğu tespit edilmiştir. Bu fiiller şahıslara göre sıralanmış ve şahıslara göre aynı fiiller tek örnek ile gösterilmiştir.

2.3.3.1.1.-GAy+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø

ķıl-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 103-52a/51)
oķu-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 221-111a/110)
al-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 307-154/153)
bir-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 183-92a/91)
unut-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 178-89b/88)

kil-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 122-61b/60)
çık-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 3 [246])
adrıl-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 8-9 [208])
tur-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 9-10 [16])
n'eyle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+mi+n	(LT 85-6/20)
tid-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(KB 4952-494)
küdüz-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4792-479)
yi-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 112-56b/55)
sığın-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 1 [183])
tanı-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 1-2 [146])
bar-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 2-3 [23])
ayt-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 117-59a/58)
kigür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 12-13[323])
keltür-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 9-11 [323])
ber-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 1[74])
kir-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 11[76])
tut-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 6-7 [140])
öl-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 319-160a/159)
kiter-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 261-131a/130)
ğaytar-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 8-9 [276])
ğod-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 4-5 [363])
yetür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 4-5[29])

kayt-ma-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 12-13[32])
ye-me-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 6-7[298])
ketür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 14-7b/6)
bol-ma-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 99-50a/49)
tap-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(GT 147-74a/73)
yañıl-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 3-4 [23])
keter-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 12-13 [149])
bil-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 2[154])
tapnu-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(KB 3055-314)
sındur-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+me+n	(NF 14-16[32])
nit-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 304-152b/151)
oyna-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 157-79a/78)
çiyne-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 157-79a/78)
sal-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+n	(LT 855-3/78)
it-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+n	(LT 1825-4/148)
küdezü-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(KB 3764-378)
yarut-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4482-450)
keçür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(KB 4481-450)
bayut-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4499-452)
ilt-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3864-389)
süçit-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5777-573)
sözle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(KB 3424-344)

unit-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø	(KB 3378-341)
bil-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 228-114b/113)
kutul-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 90-46b/44)
ur-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 52-26b/51)
sayıl-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 47-24a/23)
kör-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 150-75b/74)
tap-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+sı+n	(LT 2515-198)
kırtul-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(NF 17[244] 1 [245])
uyul-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 325-163a/162)
sağın-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 105-53a/52)
aldur-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 253-127a/126)
sağın-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 243-122a/121)
ked-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+η	(KB 4425-445)
di-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+n	(LT 985-88)
eşün-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+n	(KB 3785-380)
yağ-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+sı+n	(LT 1370-114)
öğret-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(GT 189-95a/94)
bedüt-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø	(KB 1359-153)
yığlın-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+se+n	(NF 15-16[25])
kiy-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø	(GT 90-46b/44)
tur-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø	(GT 90-46b/45)
kitür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø	(GT 61-31a/30)

tokı-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 274-137b/136)
bağla-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 260-130b/129)
tişle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 258-129b/128)
işle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 258-129b/128)
yayıl-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 258-129b/128)
körgüz-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 222-111b/110)
yit-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 194-97b/96)
tapıl-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 338-168b/168)
kiltür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 298-149b/148)
sözle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 347-174a/173)
közle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 18-9b/8)
besle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 5-3a/2)
töşe-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 5-3a/2)
uzat-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 182-91b/90)
kör-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 170-85b/84)
tile-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 169-85a/84)
ķopar-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 7-9 [2])
yit-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 310-3/37)
savur-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 2130-1/170)
ķıķar-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 2345-4/186)
ol-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 1165-2/101)
ötün-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3810-383)

uğul-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4210-423)
ilet-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4115-415)
tegür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4115-415)
küyür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4087-412)
açıl-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4285-430)
tınla-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5883-583)
bul-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 818-99)
tusul-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1627-180)
sözle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 194-36)
ıd-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3824-384)
yitür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4267-429)
kopur-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4271-429)
buz-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4292-431)
ağrı-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4586-460)
siñ-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4586-460)
yadıl-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4474-449)
ağsumla-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4586-460)
kit-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4229-425)
yırat-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4216-424)
evür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4216-424)
ata-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4215-424)
kol-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4516-453)

küy-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 2687-281)
tönül-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 2816-293)
yara-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 2822-293)
bolun-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4799-480)
qal-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4650-466)
tut-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3030-312)
tusul-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5121-511)
aç-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3973-400)
kötür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4006-404)
igid-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3744-376)
tiril-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 2264-241)
tügül-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5860-581)
teg-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5393-536)
qutud-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 6324-626)
tayan-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3153-322)
yetil-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3137-320)
ilen-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø+mü	(KB 3160-322)
sırl-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø+mu	(KB 3160-322)
buzul-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3653-367)
kes-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3653-367)
qızart-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1287-146)
yet-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1288-146)

yitür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1275-145)
bul-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1307-148)
eksü-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1340-151)
yorı-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 2114-223)
uğ-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 282-43)
çik-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 350-175b/174)
kitür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 208-104b/103)
yidür-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 185-93a/92)
kırtar-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 326-163b/162)
tol-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 312-156b/155)
az-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 139-70a/69)
kit-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 159-80a/79)
al-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 149-75a/74)
tökül-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 11[174])
sev-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 13-14[63])
keç-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 6 [158])
kemiş-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 1-2[18])
eyle-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 2515-198)
tüş-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 2190-174)
yüzlen-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 570-56)
kıoy-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 2135-170)
iç-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 690-65)

sal-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 1010-90)
tara-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 2995-232)
ünde-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 8-4b/3)
çık-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 6[80])
kütgar-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 3[93])
keter-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 15-17[269])
beril-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 4-5 [241])
yarlıka-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 17 [2])
kılın-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 7-8 [10])
arı-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5984-593)
titre-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 50-25a/24)
kiç-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 87-44a/43)
köy-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 9-10[17])
söglün-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 9-10[17])
yıdla-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 6-7 [336])
satğaş-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 17 [363])
çal-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 9-10 [144])
tirgüz-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 5-7 [185])
yügür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4509-453)
tın-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4541-456)
odul-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4551-457)
üdre-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4597-461)

yarut-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4176-420)
kutad-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 2760-288)
kod-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5179-516)
tapla-ma-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5468-543)
ayıt-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5740-570)
ulıt-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5738-569)
yad-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1299-147)
udit-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1424-160)
toqı-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3082-316)
yarlıqa-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 2-3[275])
boşa-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 158-79b/78)
yara-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 46-23b/22)
süzül-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 5201-518)
çıka bil-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 1-2[102])
kötrü bil-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 3[150])
biti-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 5-8[2])
al-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(LT 195-28)
tıy-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 195-98a/97)
yürü-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 196-98b/97)
oqı-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(GT 274-137b/136)
yuk-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4304-432)

ķork-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 9-11[11])
turġuz-ø-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 5 [147])
tüz-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(LT 300-3/36)
yeldür-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+mi+z	(NF 17 [70])
adır-ø-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+mi+z	(NF 2-3[14])
tap-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(LT 3150-242)
oġurla-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(NF 13-14[26])
ķal-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(NF 14-15 [26])
öltür-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(NF 14-15[26])
yırt-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(NF 15[26])
yul-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(NF 15[26])
sözleş-me-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(NF 16-17[26])
ķat-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(NF 12-13 [26])
tut-ø-ķay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(GT 134-67b/66)
min-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+z	(NF 10-12 [23])
kis-ø-key+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(GT 112-56b/55)
sat-ø-ķay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(GT 342-171b/170)
yaz-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(GT 134-67b/66)
sıġış-ma-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(NF 14-15 [109])
yüm-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(NF 5-6 [158])
ķoy-ø-ġay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(GT 311-156a/155)

kül-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(GT 281-141a/140)
tög-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(GT 152-767b/75)
uy-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(GT 138-69b/68)
yapşun-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(NF 9-10[272])
ölç-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(NF 11 [374])
ahtar-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(NF 1-2 [155])
buyur-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(NF 1-2 [18])
ay-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(NF 9-10 [10])
toy-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(GT 327-164a/163)
süre-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(NF 2-3 [18])
kigür-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(NF 1-2 [237])
at-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(NF 7-8[217])
sor-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(GT 214-107b/106)
ig-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(GT 310-155b/154)
kir-ø-gey+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ler	(NF 9-10[89])
ay-ø-ğay+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+lar	(NF 4-5 [18])
2.3.3.1.2. -gUçI+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	
bul-ø-ğuçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 703-87)
bar-ø-ğuçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 550-70)
bol-ø-ğuçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1142-131)
kı1-ø-ğuçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 247-40)
kül-ø-güçi+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1145-131)

öl-ø-güçi+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 1145-131)

sözle-ø-güçi+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 433-57)

tut-ø-ğuçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 250-40)

2.3.3.1.3. (y)IsAr+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø

ned-ø-iser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+em (SN 91-2/129)

gid-ø-iser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+em (SN 91-2/129)

çal-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+m (SN 221-10/260)

bin-me-yiser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ven+ø (SN 51-14/90)

diril-ø-iser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ven+ø (SN 165-10/204)

neyle-ø-yiser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 50-2/88)

gel-ø-iser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 123-8/162)

dönder-me-yiser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 171-3/210)

nol-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 300-15/340)

al-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 28-2/66)

dut-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 15-12/54)

ört-ø-iser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 15-12/54)

ayır-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 60-5/98)

düz-ø-iser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 220-15/260)

azıd-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 220-15/260)

ol-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 198-2/237)

sık-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 180-2/219)

öykün-ø-iser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 201-11/240)

veribi-ø-yiser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 11-4/149)

ur-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 137-1/175)
ver-me-ıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 94-2/132)
gir-me-yıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 94-2/132)
tol-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 153-4/192)
øl-ø-ıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 356-3/395)
düş-ø-ıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 363-13/403)
tut-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 307-10/346)
üt-ø-ıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 307-10/346)
uyah-ıma-yısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 236-7/275)
bah-ıma-yısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 236-7/275)
nol-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 236-6/277)
gir-me-yıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 205-5/244)
gör-me-yıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 205-5/244)
et-me-yıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 331-4/370)
göri-me-yıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+si+n	(SN 360-9/399)
eyle-ø-yıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 207-246)
çalın-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 127-166)
var-ø-ısar+ø+ø+ø+dur-ø-ø+ø+ø	(SN 113-152)
kal-ıma-yısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 18-56)
ed-ø-ıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 107-146)
ayrıl-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 93-132)
iled-ø-ıser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 65-103)
başar-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(SN 52-90)

öykin-ø-iser+ø+ø+ø+dur-ø-ø+ø+ø (SN 223-262)

bul-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 281-320)

iç-ø-iser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 309-348)

de-me-yiser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 33-71)

ye-me-yiser+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 33-71)

2.3.3.1.4. -(y)AsI+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø

ol-ø-ası+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (SN 137-4/175)

açıl-ø-ası+ø+ø+ø+dur-ø-ø+ø+ø (SN 111-5/149)

2.3.3.1.5. -gU+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø

siğın-ø-ğü+mız+ø+ø+tur-ø-ur+se+n (NF 13 [72])

kel-ø-gü+si+ø+ø+tur-ø-ur+ø+ø (NF 4-5 [137])

yırat-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (NF 15-16[2])

yorıt-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 454-59)

bol-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 1650-182)

ay-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 2675-280)

bil-ø-gü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 2027-220)

teg-ø-gü+ø+ø+ø+er-ø-mez+ø+ø (KB 1380)

kıs-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 1453-163)

töşen-ø-gü+ø+ø+ø+tur-ø-ur+ø+ø (KB 1426-160)

yat-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 1427-160)

kutul-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 1474-165)

kel-ø-gü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø (KB 1502-167)

tapındur-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1755-192)
öl-me-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 183-35)
tut-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 547-69)
sözle-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 287-144)
kııl-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 371-51)
yavun-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 15-16[2])
tusul-ø-ğü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1659-183)
2.3.3.1.5. -gUsI+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	
bol-ø-ğüsü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1647-182)
sözle-ø-ğüsü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3950-398)
teg-ø-ğüsü+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1420-159)
2.3.3.1.6. -DAÇI+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	
bil-ø-deçi+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4777-478)
bol-ø-daçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1066-124)
kel-ø-deçi+ø+ø+ke+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 192-36)
kııl-ø-daçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(NF 3-5[3])
kol-ø-daçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3086-316)
kop ø-taçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 4150-418)
öl-ø-deçi+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 3529-354)
sözle-ø-deçi+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 207-37)
tur-ø-daçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 1319-149)
tut-ø-taçı+ø+ø+ø+ø-ø-ø+ø+ø	(KB 722-89)

yet-ø-teçi+ø+ø+ø+ø-ø+ø+ø	(KB 722-89)
2.3.3.1.7. -gA+ø+ø+ø+ø-ø+ø+ø	
al-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+mi+n	(LT 2040-163)
kıl-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+me+n	(KB 541-69)
katıgılan-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+me+n	(KB 4956-495)
sal-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+mi+n	(LT 2014-163)
tur-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+me+n	(KB 541-69)
bol-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+se+n	(KB 853-102)
keçür-me-ø-ge+ø+ø+ø+ø-ø+se+n	(KB 3769-379)
it-ø-ke+ø+ø+ø+ø-ø+se+n	(GT 193-97a/96)
yit-ø-ke+ø+ø+ø+ø-ø+se+n	(GT 193-97a/96)
ol-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+sı+n	(LT 1765-143)
bul-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+se+n	(KB 5984-593)
kit-ø-ke+ø+ø+ø+ø-ø+se+n	(GT 193-97a/96)
sisken-ø-ge+ø+ø+ø+ø-ø+si+n	(LT 1935-156)
oygan-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+sı+n	(LT 1935-156)
kel-ø-ge+ø+ø+ø+ø-ø+ø+ø	(KB 4251-418)
tut-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+ø+ø	(KB 4243-426)
bir-ø-ge+ø+ø+ø+ø-ø+ø+ø	(KB 4863-486)
kal-ø-ğa+ø+ø+ø+ø-ø+ø+ø	(KB 983-115)
kil-ø-ge+ø+ø+ø+ø-ø+si+z	(LT 1425-118)
ünde-ø-ge+ø+ø+ø+ø-ø+ø+ler	(KB 4570-459)

2.3.3.2. Geçmiş Zaman Çekimli Fiil Ekleşmesinin Yakın Komşuluğunda Olan Tahmin Sıfat Fiiller

2.3.3.2.1.-gAy+ø+ø+ø+ø-ø-di+ø+ø

kıl-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ ø+m	(NF 7-8[321])
yürüt-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+m	(NF 6-7 [31])
bir-ø-gey+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+m	(KB 3761-378)
koy-ma-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+m	(NF 5-6[31])
cüftlendür-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+m	(NF 5[125])
kitür-ø-gey+ø+ø+ø+i-ø-di+ ø+m	(GT 165-83a/82)
bol-ma-ğay+ø+ø+ø+ir-ø-di+ ø+m	(LT 1180-5/102)
tur-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ ø+m	(KB 3337-337)
keçür-ø-gey+ø+ø+ø+i-ø-di+ ø+m	(KB 3769-379)
öl-ø-gey+ø+ø+ø+i-ø-di+ ø+m	(GT 249-125a/124)
sat-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ ø+m	(NF 10 [97])
keter-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ ø+m	(NF 6-7 [12])
ber-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+m	(NF 2-3[9])
konuqla-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+m	(NF 2-3[22])
ber-me-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ŋ	(NF 8-9 [173])
kör-me-gey+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 249-125a/124)
bil-me-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 13-14 [123])
ön-me-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 4346-437)
keç-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 6546-646)
büt-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 2700-282)

küy-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 2898-300)
bar-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 5834-578)
çal-ma-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 5090-594)
bir-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 3132-320)
teg-me-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 3135-320)
buz-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 3464-348)
tüner-me-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(KB 696-86)
yıt-me-gey+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 215-108a/107)
kur-ma-ğay+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 336-168b/167)
tüş-me-gey+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 336-168b/167)
tol-ø-ğay+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 316-158b/157)
it-ø-key+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 312-156b/155)
kil-ø-gey+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 312-156b/155)
kiç-ø-key+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 287-144a/143)
ur-ø-ğay+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+ø	(GT 107-54a/53)
sevün-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 13-14[237])
eri-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 10-11 [267])
teg-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 12-13 [348])
sev-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 1-2 [383])
ıd-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 17 [144])
çevür-ø-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 16-17 [144])
tüken-me-gey+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 16-17 [173])

satğaş-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø	(NF 14-1[184])
ķayıt-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ler	(NF 9 [76])
ay-ø-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+lar	(NF 2-3 [80])
buzul-ma-ğay+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ø+mu	(NF 1617[21])
sal-ø-ğay+ø+ø+ø+ir-ø-di+ø+ler	(LT 1430-118)
uluş-ø-ķay+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+lar	(LT 1430-118)
tutuş-ķay+ø+ø+ø+i-ø-di+ø+lar	(LT 1430-118)
2.3.3.2.2. -(y)IsAr+ø+ø+ø+ø-ø-di+ø+ø	
oyna-ø-yısar+ø+ø+ø+ø-ø-di+ø+ø	(SN 202-5/241)
bas-ø-ısar+ø+ø+ø+ø-ø-di+ø+ø	(SN 139-1/177)
2.3.3.2.3. -gU+ø+ø+ø+ø-ø-di+ø+ø	
ba-ma-ğū+ø+ø+ø+er-ø-di+ø+ŋ	(KB 1089-126)

SONUÇ

Bu çalışmanın neticesinde elde edilen sonuçları şu şekilde ifade edilebiliriz:

1. Taranan beş metinden alınmış olan örneklerde, tahmin fonksiyonunun toplamda on beş (15) alt fonksiyon icra ettiği tespit edilmiştir. Bu alt fonksiyonlar:

İhtimal, arzu, vaad, temenni, kıyas, öğüt, endişe, soru, yetkinlik, gereklilik, tavsiye, tasarı, varsayım, ikaz ve şart 'tır.

2. Beyitlerdeki tahmin sıfat fiillerin tamamına yakınının tamlananı görev kategorisindedir. Bunun nedeni vurgunun tamlanandan ziyade eylemde olmasındandır.
3. İncelenen metinlerde alt kategorilerinden en fazla *ihtimal, ikaz ve arzu* fonksiyonunu icra eden örneklere rastlanmıştır.
4. Eserimize kaynaklık eden Orta Türkçe dönemi metinlerinde tahmin fonksiyonu *-gAy, -gUçI, -(y)IsAr, -AsI, -gU, -gUsI, DAçI, -gA, sA gerek*, gibi morfemlerle karşılanmıştır.
5. Tahmin sıfat fiillerin alt fonksiyonlarının sayıları bakımından çok alt fonksiyonlu olandan az alt fonksiyonlu olana doğru şu şekilde sıralanabilir: *tahmin>ihtimal>ikaz>vaad>arzu>temenni>yetkinlik>endişe>soru>tasarı>tavsiye>gereklilik=kıyas>öğüt=varsayım*
6. Bu sıralamada görüldüğü gibi en çok *tahmin* ve *ihtimal* alt fonksiyonları kullanılmıştır. Bunun sebebi, onların çok kullanılmaları ile açıklanabilir.
7. En az alt fonksiyona sahip alt fonksiyonların ise *öğüt* ve *varsayım* olduğu görülmektedir. Bunun sebebi bu fonksiyonların, içeriğinin son derece sınırlı olmasıyla açıklanabilir.
8. Çalışmamızda sıfat fiillerin, fonksiyon ve şekil bakımından son derece zengin içeriğe sahip bir dil bilgisi kategorisi olduğu görülmüştür. Fakat bu fonksiyon ve şekiller daha fazla eser taranarak arttırılabilir ve bunların kullanım sıklığı da ayrı bir çalışma konusu olarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- ARAT, Reşid Rahmedi. (1979). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARGUNŞAH, Mustafa.(2011). Gülден Sağol Yüksekkeya, Özcan Tabaklar, Karahanlıca, Harezmece, Kıpçakça Dersleri. İstanbul: Kesit yayınları.
- ARGUNŞAH, Mustafa. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- BANGUOĞLU, Tahsin. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BİLGEGİL, Kaya. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- BİLGİN, Azmi.(2006). *Nehcü'l Ferâdis*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
İslam Ansiklopedisi
- CANPOLAT, Mustafa. (1995). *Lisânü't Tayr*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CİN, Ali. (2012). *Süheyl ü Nev-Bahâr*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- DENİZ YILMAZ, Özlem. (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EDİSKUN, Haydar (2003); Sesbilgisi- Biçimbilgisi- Cümlebilgisi Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, 8. Basım, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem. (2006). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- ECKMANN, Janos.(1986). Memlûk-Kıpçak Edebiyatı. Ankara: TDK Yayınları.
- ECKMANN, Janos.(1996). Harezme, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ECKMANN, Janos.(2014). *Nehcü'l Ferâdis*.Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- GENCAN, Tahir Nejat. (2007). Dil Bilgisi. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- GÜLSEVİN, Gürer ve BOZ, Erdoğan. (2013).Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.

- GÜNER, Galip. (2013). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin. (1997). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*. Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin. (2013). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KAYA, Doğan. (2000). *Āşık Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi.(1978). *Gülistân Tercümesi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi.(1989), *Seyfî Sarâyî'nin Gülistân Tercümesi (Kitâb Gülistân bi't Türkî)*. Ankara: TDK Yayınları.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi.(1989), *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep. (2009). *Türkiye Türkçesi Gramer Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖKTEKİN, Kâzım. (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*. Erzurum: Fenomen Yayınları
- ÖZKAN, Mustafa. (2009). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1989); *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- TÖREN, Hatice (2001). *Alî Şîr Nevâyî-Sedd-i İskenderî*, Ankara: TDK Yayınları
- UZUN, Nadir Engin. (1998). *Dilbilgisinin Temel Kavramları*. Ankara.
- ÜSTÜNER, Ahad. (1999). *Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YAZICI, Nesimi. (2008). *İlk Türk İslam Devletleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Sürelî Yayınlar

AKAR, Ali. (2003). -GAn Sıfat Fiil Ekleri, *TÜBAR*: 103.

AYNAKULOVA, Gülnisa. (2009). “Ermeni Kıpçakları mı ? Gregoryan Kıpçaklar mı?”
Millî Folklor, S.84, s. 114-126.

ÇAĞATAY, Saadet (1948); “Eski Osmanlıca'da Fiil Müştakları II. Partisipler”, DTCF
Dergisi, C.V, Ankara

ERDEM, Mevlüt. (2011). Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları,
Bilig: 85.

KARADOĞAN, Ahmet. (2008). Türkiye Türkçesinde Yeni Bir Sıfat-fiil Eki: -I, *Bilig*:
57-58.

KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi. (1968), “Seyfî Sarâyî'nin Gülistan Tercümesinin Dil
Hususiyetleri”, *Türkiyat Mecmuası*, S. XV. s.75-126.

KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi. (1972), “Seyfî Sarâyî'nin Gülistan Tercümesinin
Yayımı Üzerine”, *Türkiyat Mecmuası*, S. XVII, s. 251-261.

KUTALMIŞ, Mehmet. (2004), “Ermeni Kıpçakçasında Olumsuzluk Şekilleri”, *İlmî
Araştırmalar*, S.17, s. 133-141.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri. (1976). Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri, *Türkiyat
Mecmuası*: 351-353.

ZÜLFİKAR, Hamza. (1995). Girişik Cümle Sorunu, *Türk Dili*: 648.

Diğer Yayınlar

ARIKAN, İbrahim. (2006). *Ermeni Harfleriyle Yazılmış Kıpçakça Zebur (Metin-Dizin)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

AKAR, Ali. (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Ders Notları –I*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

BAŞDAŞ, Cahit. (2006). *Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler*. I. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (26-27 Eylül 2006), Ankara, 1-5.

BULUT, Serdar. (2017). *Asya Coğrafyası'nın Büyük Edibi Alî Şîr Nevâr'nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türk Dili'ne Katkıları*. Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar, Number:1, Autumn, p.23-41.

CİĞA, Özkan. (2013). *Süheyl ü Nev-Bahâr*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ERASLAN, Kemal. (1980). *Eski Türkçede İsim – Fiiller*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız. (1993). *Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Sıfat- Fiiller*, Basılmamış Doktor Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARAHAN, Leyla. (1993). *Türkçede Birleşik Cümle Problemi*. Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı Bildirileri (22-23 Ekim 1993), Ankara, TDK Yayınları, 22.

KUYMA, Erol. (2015). *Harezmi Dönemi Türkçesi ve Eserlerine Genel Bir Bakış*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 8, Sayı 1, Haziran 2015, s. 367-383

ÖZYETKİN, Melek. (2006). *Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

TOPÇU, Çiğdem. (2011). *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TURAN, Zikri. (2007). *Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır? IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (24-29 Eylül 2000)*, Ankara, TDK Yayınları, 1835-1844.

TURAN, Zikri. (2014-2015). Eğitim - Öğretim yılı *Ekleşme Dizisinin Karşılıklı Düzeni* Yüksek Lisans Ders Notları, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

TURAN, Zikri. (2008). *Gösterme Sıfat Fiili*. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı. Ankara: Akçağ Yayınları, 235-244.

ÖZGEÇMİŞ

Ender ŞERİFOĞLU, 15.07.1988 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlk ve ortaokulu Kanuni Sultan Süleyman İlköğretimokulu'nda okudu. Lise öğrenimini ise Nuri Cıngıllıoğlu Lisesi'nde tamamladı. 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 15.07.2011 tarihinde bu bölümden mezun oldu. 15.07.2011 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimi almaya hak kazandı.